

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ATATÜRK DÖNEMİNDE 9 EYLÜL KUTLAMALARI
(1923 – 1938)**

Hazırlayan
Umut Uğur DİKÇAM

Danışman
Yrd. Doç Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU

2009

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Atatürk Döneminde 9 Eylül Kutlamaları (1923-1938)” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2009

Umut Uğur DİKÇAM

İmza

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün/...../..... tarih vesayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'ninmaddesine göreAnabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Umut Uğur DİKÇAM'ın Atatürk Döneminde 9 Eylül Kutlamaları (1923-1938) konulu tezi incelenmiş ve aday/...../..... tarihinde, saat.....'da tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonradakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince kendisine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek, tezin olduğuna oy..... ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÜYE

ÜYE

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu:

Üniv. Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin Yazarının

:

Soyadı

: DİKÇAM

Adı

: Umut Uğur

Tezin Türkçe Adı

: Atatürk Döneminde 9 Eylül Kutlamaları (1923-1938)

Tezin Yabancı Dilde Adı

: Celebrations of 9th September During Atatürk Period
(1923-1938)

Tezin Yapıldığı

:

Üniversite

: Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitüsü

: Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Yılı

: 2009

Tezin Türü

:

Yüksek Lisans

Doktora

Tıpta Uzm.

Sanatta Yeterlilik

Referans Sayısı

:

Tez Danışmanlarının

:

Ünvanı

: Yrd. Doç. Dr.

Adı

: Ahmet

Soyadı

: MEHMETEFENDİOĞLU

Türkçe Anahtar Kelimeler

1. İzmir'in İşgali
2. 9 Eylül
3. Kurtuluş Günü
4. Kutlama
5. Türk-Yunan Dostluğu

İngilizce Anahtar Kelimeler

1. Occupation of İzmir
2. 9th of September
3. Liberation Day
4. Celebration
5. Turkish-Greek Friendship

TEZİN KONUSU (KONULAR) : İşgalden kurtuluşun yıldönümlerinde İzmir’de yapılan kutlamalar, bu kutlamalar için başta ihtifal heyetleri olmak üzere, ticari kuruluşların, derneklerin ve basın hazırlıkları, bayram günü için yapılan süslemeler, Belkahve’de, Halkapınar’da, Kışla önünde, Gazi Heykeli’nde, Zübeyde Hanım’ın mezarı başında ve ilçelerde yapılan törenler, gece şenlikleri, bu kutlamaların İzmir ve çevre halkındaki yansımaları, kurtuluş günü yaşanan vurgunculuk olayları, adli olaylar, yaşanan kazalar ve Türk-Yunan dostluğunun yapılan kutlamalara etkisi hakkında bilgiler bulunmaktadır.

1. Tezimden fotokopi yapılmasına izin veriyorum. ()
2. Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümden fotokopi alınabilir. ()
3. Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir. (X)

Yazarın İmzası

Tarih: .. / .. / 2009

ÖZET

9 Eylül 1922, Türk Tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. 15 Mayıs 1919'da, Yunanlılar tarafından İzmir'in işgal edilmesi ve dört gün sonra da Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ile başlayan Kurtuluş Savaşı, İzmir'in geri alınmasıyla son bulmuş; üç yıl, üç ay, üç hafta ve üç gün süren işgal döneminin ardından Türk Milleti, 9 Eylül'de özgürlüğüne kavuşmuştur.

Kurtuluştan sonra Türkiye'de gerçekleşen devrimlerin, ilerleme yolunda atılan dev adımların, bayındırlık eserlerinin ve her yönde kendini gösteren yüceliş ve ilerleyişin başlangıç noktası olan 9 Eylül'ün yıldönümlerinde coşkulu kutlamalar yapıla gelmiştir. İlk yıllarda görülen işgalin izleri, Türkiye ve Yunanistan arasındaki yakınlaşmadan sonra silinmiş, panayırılı ve fuarlı yıllar ile birlikte İzmir, kurtuluş günlerinde bir ticaret ve turizm şehri olma özelliğine de kavuşmuştur.

Bu çalışmanın amacı, 1923-1938 yılları arasında yapılmış olan 9 Eylül kutlamalarını bütün yönleri ile incelemektir. Araştırmamız esnasında en çok faydalandığımız kaynak dönemin gazeteleri olmuş, kutlamalar için yapılan hazırlık aşamaları da düşünülerek, Temmuz ayının son günlerinden itibaren basında yer alan haber ve makaleler incelenmiştir. Bunun yanı sıra o döneme şahitlik eden kişilerin yayınlamış olduğu anılara da başvurulmuştur.

9 Eylül için yazılan şiirlere de yer verilerek bu önemli tarihin gönüllerde yarattığı tesirler incelenmiş, izlenen iç ve dış politikaların kutlamalara yansıyan yönleri, İzmir ve çevre halkının duyduğu heyecan, sıkıntılar ve hayal kırıklıkları, basına yansıyan örnekleri ile ortaya konularak, çalışmanın sonunda birtakım değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İzmir'in İşgali, 9 Eylül, Kurtuluş Bayramı, Kutlama, Türk-Yunan Dostluğu.

ABSTRACT

9th of September 1922 is a milestone for the Turkish History. Turkish War of Independence started with the occupation of Izmir by Greece on 15 th of May 1919 and Ataturk's arrival to Samsun after 4 days came to an end with regaining Izmir and Turkish nation has resumed its liberty on 9th of September following an occupation period of 3 years, 3 months, 3 weeks and 3 days .

Following the liberation enthusiastic celebrations have been organised for 9th September anniversaries, which is the starting point of the revolutions realised in Turkey and giant steps on the way to development, public works and development and evolution on alla areas. The traces of occupation which were seen in the first years have been erased with becoming closer with Greece and Izmir with years of fairs and exhibitions has gained a characteristic of Trade and tourism city on liberation days.

The purpose of this study is to analyse the 9th September celebrations made between 1923-1938 years with all aspects. The main sources used for this study have been the newspapers of that period. Taking into account the preparation time for the celebrations all news and articles published after July period have been examined. In addition to this the momeoirs published by the persons who have witnessed this period have also been consulted.

A place is also given to the poems written for 9th September period and the affects of this period in the hearts. The reflections of the followed national and Foreign policies on the celebrations, the problems, disappointments and excitement of the community in Izmir and in the region have been displayed with some examples from the press and some evaluations have been made at the end of this study.

Key Words: Occupation of İzmir, 9th of September, Liberation Day, Celebration, Turkish-Greek Friendship.

ATATÜRK DÖNEMİNDE 9 EYLÜL KUTLAMALARI
(1923 – 1938)

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
TEZ VERİ FORMU	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KUTLAMALAR İÇİN YAPILAN HAZIRLIKLAR

1.1. İHTİFAL HEYETLERİNİN ÇALIŞMALARI	4
1.1.1. İhtifal Heyetlerinin Toplanma Yeri	4
1.1.2. İhtifal Heyetlerinin Toplanma Zamanı	5
1.1.3. Alınan İlk Kararlar	5
1.1.4. Dünya Ekonomik Bunalımı'nın Kutlama Hazırlıklarına Etkisi	6
1.1.5. Türk-Yunan Dostluğu'nun Kutlama Hazırlıklarına Etkisi	7
1.1.6. Hazırlıklar İçin Halka Danışılması	8
1.1.7. Kutlama Programının Oluşturulması	10
1.1.8. Zafer ve Cumhuriyet Bayramlarının Hazırlıklara Etkisi	12
1.1.9. Zafer Alayı İçin Yapılan Hazırlıklar	15
1.1.10. Kutlama Programının Halka Duyurulması	17
1.1.11. Kutlama Törenlerine Davet Edilen Misafirler	17
1.2. RESMİ KURUM VE DERNEKLERİN YAPTIĞI HAZIRLIKLAR	22
1.2.1. Güvenlik Güçlerinin Almış Olduğu Önlemler	22
1.2.2. Demiryolu Şirketlerinin Yapmış Olduğu Hazırlıklar	23
1.2.3. Diğer Dernek ve Kuruluşların Yapmış Olduğu Hazırlıklar	25
1.3. İZMİR ESNAFINDA GÖRÜLEN HAREKETLİLİK	29
1.3.1. Sağlık ve Kozmetik Sektöründe Görülen Hareketlilik	29
1.3.2. Diğer Alanlarda ve Eğlence Sektöründe Görülen Hareketlilik	31
1.3.3. Panayır ve Fuarlı Günlerde Görülen Hareketlilik	33
1.4. BAYRAM GÜNÜ İÇİN YAPILAN SÜSLEMELER	34
1.5. BASININ HAZIRLIKLARDAKİ ROLÜ	37
1.5.1. Yerel ve Ulusal Basının Kurtuluş Günlerine Bakışı	37
1.5.2. Türk-Yunan Dostluğu'nun İki Ülke Basınındaki Yansımaları	39

İKİNCİ BÖLÜM

KUTLAMA TÖRENLERİ

2.1.	BELKAHVE'DE YAPILAN TÖRENLER	51
2.2.	ŞEHİTLİK'TE YAPILAN TÖRENLER	52
2.3.	KIŞLA ÖNÜNDE YAPILAN TÖRENLER	57
2.4.	ZAFER ALAYI	65
2.5.	GAZİ HEYKELİ ÖNÜNDE YAPILAN TÖRENLER	69
2.6.	ZÜBEYDE HANIM'IN MEZARI BAŞINDA YAPILAN TÖRENLER	73
2.7.	GECE ŞENLİKLERİ	77
2.8.	İLÇELERDE YAPILAN TÖRENLER	81
2.9.	KUTLAMA TÖRENLERİNİN ÖNEMLİ MİSAFİRLERİ	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALKIN BAYRAMI 9 EYLÜL

3.1.	İZMİR VE ÇEVRE HALKINDA GÖRÜLEN YANSIMALAR	89
	3.1.1. Kutlamalara Hazırlanan İzmir ve Misafirleri	89
	3.1.2. Kurtuluş Günü İzmir'in Durumu	91
	3.1.3. Panayırılı ve Fuarlı Günler	92
	3.1.4. Türk-Yunan Dostluğu'nun Kutlamalara Etkisi	93
3.2.	BAYRAMIN BİR BAŞKA YÜZÜ	95
	3.2.1. Vurgunculuk Olayları	95
	3.2.2. Zaro Ağa	100
	3.2.3. Adli Olaylar	101
	3.2.4. Yaşanan Kazalar	102
	SONUÇ	104
	KAYNAKLAR	106
	EKLER	109

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
APİKAM	: Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi
Bkz.	: Bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
c.	: Cilt
KSK	: Karşıyaka Spor Kulübü
S.	: Sayı
s.	: Sayfa No
ss.	: Sayfa Aralığı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

ÖNSÖZ

İzmir'in yakın geçmişi incelendiğinde iki önemli tarih ön plana çıkmaktadır. Acı ve esaretin sembolü 15 Mayıs 1919'dan, al sancağın İzmir'e dönüş tarihi olan 9 Eylül 1922'ye kadar geçen 1213 gün de, tam bağımsız bir devletin harcının karıldığı, temellerinin atıldığı, sıkıntılı fakat gurur kaynağı günler olarak tarihe kazanmıştır.

Bu anlamda 9 Eylül hem bir sonu, hem de bir başlangıcı ifade etmektedir. 30 Ağustos'ta Dumlupınar tepelerinden; "*Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir; ileri!*" diye haykıran Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün emri 9 Eylül'de yerine getirilmiş, esir düşmüş bir halk ile birlikte vatan da kurtarılmıştır. Genel savaştan yenilerek çıkmış, ülkesi ve silahı elinden alınmış, mevcut düşmanlarından başka padişah ve onun etrafındakilerin hainliğine uğramış bir milletin, tüm olumsuzluklara rağmen, hiç yoktan yaptığı ve kazandığı bir savaş 9 Eylül'de son bulmuş; tam bağımsız, genç ve dinamik bir Türkiye Cumhuriyeti tarihin kucağına doğmuştur.

Bu çalışmadaki amacımız, bu önemli tarihi anmak için 1923 ve 1938 yılları arasında yapılmış kutlamaların kent beğinde nasıl bir yer edindiğini tespit etmektir. 1930'lu yıllarda gelişme gösteren Türk-Yunan dostluğunun, hazırlıklardan itibaren kutlamalara etkisi ayrıca incelenmiştir. Çalışmamıza konu olan on altı yıllık süreç, tekrarlardan kaçınmak için kronolojik bir sırayla verilmeden bir bütün olarak görülmüş, önemli farklılıklar ve yaşanan sıra dışı olaylar ayrıca belirtilmiştir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında; İzmir'in işgal süreci, bu süreçte yaşananlar ile 9 Eylül ve sonrasında İzmir'in yaşadıkları kavramsal çerçevede ele alınmıştır.

Birinci bölüm, "*Kutlamalar İçin Yapılan Hazırlıklar*" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, başta ihtifal heyetleri olmak üzere tüm sivil ve resmi kuruluşların, esnafın, halkın ve İzmir basınının yaptığı hazırlıklar anlatılmış, Türk-Yunan dostluğu sonrasındaki gelişmelerin hazırlıklara ve basındaki yansımalarına dikkat çekilmiştir.

“Kutlama Törenleri” başlıklı ikinci bölümde ise önceden hazırlanmış olan resmi programın akışına göre, 9 Eylül günü sabahın erken saatlerinden başlayarak gece yarısına kadar süren etkinlikler ve yapılan törenler tek tek ele alınmış, ilçelerde yapılan törenlere ve kutlamalar için gelen önemli misafirlere de ayrıca değinilmiştir.

Üçüncü bölüm, “Halkın Bayramı 9 Eylül” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, kutlamalardan birkaç gün önce İzmir’e gelen çevre halkının yaşamış olduğu heyecan, sıkıntılar ve hayal kırıklıkları basına yansıyan örnekleriyle birlikte incelenmiştir. Ayrıca kutlamalarda yaşanan ve satır aralarında kalan bir takım adli olaylarda yine bu bölümde yer bulmuştur.

Sonuç kısmı ise baştan itibaren yapılan tespitler ışığında varılan genellemelere ayrılmış, gazetelerden ve APIKAM’dan elde ettiğimiz yüzlerce görsel malzeme yıllara göre tasnif edilmiş, kutlama törenlerinin ruhunu yansıtan bu resimlerden seçtiklerimiz ise kronolojik bir sırayla, “Ekler” başlığı altında sunulmuştur.

Araştırmamızda, dönemin yerel ve ulusal basını incelenmiş olmakla birlikte, İzmir’i konu edinen anı kitaplarına da yer verilmiştir. Yerel basında yer alan şiirler de, sanatsal bir bakış açısı sağlayarak çalışmamıza ışık tutmuş ve bu şiirlerden bazıları yine “Ekler” bölümünde yer bulmuştur.

Yapılan tüm bu çalışmalar süresince beni yalnız bırakmayan, tez konumun tespitinden neticelenmesine kadar geçen sürede yardımlarını esirgemeyen, engin hoşgörüsü ile büyük bir sabır ve titizlik içerisinde yanlışlarımı düzelten, eleştiri ve yorumlarıyla bana yol gösteren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU’na, enstitünün tüm değerli hocalarına ve çalışanlarına, maddi ve manevi destekleri ile her zaman yanımda olan müstakbel eşim İmge ERCAN’a ve “Canım Anneme” sonsuz teşekkür ederim.

Umut Uğur DİKÇAM

İzmir, 2009.

GİRİŞ

Orta Anadolu ve Ege'deki zenginliklerin batıya geçiş noktası olması nedeniyle her çağda yörenin en önemli ticaret merkezi olan İzmir¹, 1919'da Yunan *Megali İdeası*'nın ekonomik ve kültürel hayat alanı haline gelmişti².

1830 Londra Antlaşması ile özgürlüğünü kazanan Yunanistan'ın, bereketsiz topraklarında yaşayan 700.000 kişilik nüfusu oldukça fakir bir halde iken, ülke dışındaki 2.300.000 Yunanlı'nın zenginlik içerisinde yaşaması ve *"esir kardeşler"*i kurtarma isteği, yeni Yunanistan'ın dış politikasına yön veren ideali, yani *"Büyük Düşünce"*yi ortaya çıkaran ekonomik ve duygusal sebepleri oluşturmuştu. Bu düşüncenin temelinde bütün Yunanlıları içine alacak, daha doğrusu Yunanlıların yaşadığı tüm yerleri sınırları içine katacak bir Yunanistan vardı³.

İtilaf Devletleri ve özellikle İngilizler tarafından desteklenen ve kısıktılan Yunanlılar, Birinci Dünya Savaşı sonunda *"Büyük Yunanistan"* ülküsünü gerçekleştirmek için Batı Anadolu ve Trakya'yı ele geçirmek istiyor, İngiltere de sömürgelerine giden yollarının güvenliği için, Batı Anadolu'nun İtalya gibi güçlü bir devletin eline geçmesini istemediğinden Yunan emellerini destekliyordu.

Paris Barış Konferansı'nda; İngiltere, Fransa ve ABD tarafından isteklerinin dikkate alınmamasına kızan İtalya'nın konferansı terk etmesinden yararlanan üç büyükler, İzmir'e Yunan askeri çıkarılmasını uygun bulmuşlar ve 15 Mayıs 1919'da Yunan Ordusu, yüzyıllardır Türk olan *"Güzel İzmir"*e ayak basmıştı.

O sabah saat 09.00'da karaya çıkan Efzon Alayı, saat 10.00'da İzmirli Rumların gösterileri arasında şehri işgal etmek için yürüyüşe geçerken, İzmir'deki kiliselerin çanları çalıyor ve kadınlı erkekli rıhtımı doldurmuş olan yerli Rumlar, *"zito"*⁴ diye bağıarak gösterilerde bulunuyordu.

¹ Kazım Çavdar, **İzmir**, Bilgehan Basımevi, İzmir, 1986, s.1.

² Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Zeus Kitabevi, İzmir, 2005, s.121.

³ Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Bilgi Basımevi, Ankara, 1974, s.31.

⁴ *"Zito"* Rumcada *"yaşasın"* anlamına gelmektedir.

Bu esnada işgalcilere karşı “*ilk kurşun*” da askeri kışla önünde atıldı. “*Hasan Tahsin*” adındaki gazetecinin namlusundan çıkan mermi Yunan askerini yere yıkarken⁵; şehrin her yerinde yağma, öldürme ve tecavüz olayları başlamıştı. Türklere ait olan evler ve işyerleri Rumlar tarafından yağmalanıyor; canını, malını, namusunu korumak isteyenler ise öldürülüyordu⁶.

Vali İzzet Bey’de dâhil olmak üzere bütün memurlar Kordonboyu’na sürüklenerek “*Zito Venizelos!*” diye bağırmaya mecbur ediliyor, buna boyun eğmeyenler Kordon’da saatlerce yürütülerek üstleri başları parçalanıyordu.

O gün çok kanlı olaylar yaşanmıştı ve şehit olanların sayısı da bir hayli fazlaydı. İşin hayret edilecek tarafı ise tüm bu yapılanların itilaf güçlerinin gözleri önünde olması idi⁷. Yunanlılar ilk gün 400 Türk’ü öldürmüştü. Çevre köy ve kazalardaki olaylarla bu sayı bir iki gün içinde 5000’e ulaşırken⁸, İngiltere’nin en ciddi gazetesi sayılan “*The Times*” günlerce bu olaylardan hiç söz etmiyordu.

İzmir’in işgali tüm yurttaki büyük bir tepki yaratmış, eski uyrukları Yunanlıların İzmir’i işgali, Türk ulusunun “*milliyetçilik*” duygularını kamçılammış ve “*İzmir*” adı, Kurtuluş Savaşı’nın amacı ve savaş stratejisinin de odak noktası olmuştu⁹.

İşgalin ardından ülkenin birçok yerinde başlamış olan “*Müdafaa-i Hukuk*” örgütlenmesi hızlandı ve yayıldı. İzmir’in işgalini protesto etmek için birçok yerde mitingler yapıldı ve Yunanistan’ın bu haksız işgali protesto edildi.

Esaretin kara haberini 14 Mayıs 1919 Çarşamba akşamı minarelerden yükselen sala (cenaze namazına çağrı ezanı) sesleri ile öğrenen ve yaklaşık 3 yıl 4 ay

⁵ İzzet Öztoprak, “**Türkiye’nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri**”, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.XV, s.592.

⁶ Aybars, **a.g.e.**, s.122-123.

⁷ Halide Edip Adivar, **Türk’ün Ateşle İmtihanı**, Özgür Yayınları, İstanbul, 2004, s.39-40.

⁸ Aybars, **a.g.e.**, s.124.

⁹ Aybars, **a.g.e.**, s.125.

(1213 gün) süren işgal döneminde büyük sıkıntılar yaşayan İzmirliyle, kurtuluşlarının müjdesini de, 9 Eylül 1922 günü yine aynı sala sesleri verdi¹⁰. Türk'ün düşmanlarına, Türk'e karşı kullanılmak üzere silah ve cephane sağlayan itilaf devletlerinin askerleri, 9 Eylül sabahı bu kez, şakaklarından sızan kanın bile farkında olmaksızın, dörtlü Kordon'dan bir şimşek gibi akan Yüzbaşı Şerafettin'i alkışlamıştı¹¹. O gün saat 10.30 civarında, Yüzbaşı Şerafettin'in Türk Bayrağını Vilayet Konağı'nın balkonundaki direğe gözyaşları içinde çekmesi ile Yunan işgali son buluyor¹² ve İzmir'den başlayan bağımsızlık savaşı, yine İzmir'de noktalanmış oluyordu.

Sıkıntılı geçen uzun bir sürecin ardından İzmir'in, 9 Eylülü kutlamak en doğal hakkıydı. Tarihine ve kültürüne saygısı olan her Türk, o anlamlı günü hak ettiği anlam içerisinde anarak gelecek nesillere bir miras bırakıyor ve tüm Türkiye bu anlam etrafında birleşiyordu.

İlk kutlamanın yapıldığı 1923 senesinden beri 9 Eylül, hiçbir zaman Yunan düşmanlığının sembolü olmamıştır ve olmayacaktır. Bu anlamda işgale ve bu süreçte yaşanan olaylara karşı duyulan haklı tepki de normal karşılanmalı ve Atatürk'ün “*Yurtta barış, dünyada barış.*” ilkesinden taviz verilmemelidir.

Tabii geleceği inşa ederken, geçmişten de ders almasını bilerek...

¹⁰ Umar, **a.g.e.**, s.283; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1934.

¹¹ *Anadolu*, 9 Eylül 1931.

¹² Umar, **a.g.e.**, s.273; Ayrıca Bkz. Kemal Arı, **Üçüncü Kılıç İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin**, Zeus Kitabevi, İzmir, 2006, s.107.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUTLAMALAR İÇİN YAPILAN HAZIRLIKLAR

1.1. İHTİFAL HEYETLERİNİN ÇALIŞMALARI¹³

1.1.1. İhtifal Heyetlerinin Toplanma Yeri

Her yıl 9 Eylül’de İzmir’in Kurtuluş Günü’nü hatırlamak, bu günü bayram olarak kutlamak, üç yılı geçkin bir süre düşman işgalinde kaldıktan sonra özgürlüğüne kavuşan fedakâr halkın bu mutlu gününü daha da anlamlandırmak için atılan ilk adım, bir heyet kurmak sureti ile çalışmalara başlamak olmuştur.

İlk kutlamanın yapıldığı 1923 senesinde, Eylül ayının dokuzuncu gününden bir ay önce, Cumhuriyet Halk Partisi’nin aracılığı ile kurulan “*Milli Tezahürat Komitesi*”¹⁴, ilk kutlamayı takip eden yıllarda da yine Beyler Sokağı’ndaki CHP binasında ilk kararlarını almıştır.

Atatürk’ün direktifleriyle 19 Şubat 1932’de kurulmuş olan ve kısa zamanda Türkiye’nin dört bir yanına yayılarak çok önemli kültür kurumları haline gelen halkevleri ile birlikte ihtifal heyetlerinin toplanma adresi de değişmiştir. Halkevleri yönetmeliği gereğince, “*milli bayramlarda gösteri düzenleme ve hazırlama görevi*” bu kurumlara devredilmiş¹⁵ ve artık Bahribaba’daki Halkevi’nde yapılan toplantılarda alınan kararlar, kutlamalara yön vermeye başlamıştır. Ancak CHP’nin kutlamalar üzerindeki etkinliği son bulmamış, 1935 ve 1937 yıllarındaki kutlamaları yine parti çatısı altında oluşturulan kurullar yürütmüştür¹⁶. Ayrıca Halkevi’nin bünyesinde oluşan ihtifal heyetlerinde CHP’den temsilciler de yer almış, hatta heyete başkanlık yapanlar dahi olmuştur¹⁷.

¹³ Arapçadan dilimize geçen kelimelerden olan “*ih̄tîfâl*” sözcüğü, anma töreni anlamına gelmektedir.

¹⁴ M. Kamil Dursun, **İzmir Hatıraları**, Yay. Haz. Ünal Şenel, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, s.146.

¹⁵ *Yeni Asır*, 8 Ağustos 1932.

¹⁶ *Anadolu*, 18 Ağustos 1935; *Anadolu*, 12 Ağustos 1937; *Halkın Sesi*, 12 Ağustos 1937; *Yeni Asır*, 12 Ağustos 1937.

¹⁷ *Yeni Asır*, 6 Ağustos 1934.

1.1.2. İhtifal Heyetlerinin Toplanma Zamanı

Bu kutlama kurullarının ilk olarak ne zaman toplanacağı ve hangi aralıklarla yapılan hazırlıkları görüşecekleri konusunda kesin bir kural olmasa da, genellikle kutlama gününden bir ay önce bir araya gelinmiştir. Ancak bu genellemeyi bozan durumlar da yaşanmamış değildir. Örneğin ilk kutlamanın yapıldığı 1923 senesinde, kutlama komitesi törenlerden bir ay önce hazırlıklarına başlarken¹⁸; yapılan en erken tarihli toplantı 1929 yılı Ağustos ayının ilk gününe¹⁹, en geç toplantı ise 1935 senesinin 18 Ağustos'una rastlamıştır²⁰.

Genellikle belediye veya parti il başkanının riyasetinde çalışmalarını yürüten²¹; doktor, avukat, öğretmen, okul müdürü, tüccar ve gazetecilerin katılımıyla oluşan ihtifal heyetleri²², kurtuluşun ilk kutlaması için her gün belirlenen saatlerde parti binasında toplanırken²³, ilerleyen yıllarda sadece pazar ve çarşamba günleri toplantı yapılmasını yeterli görmüştür²⁴. Genellikle saat 16.00 ve 17.00 gibi günün ilerleyen saatlerinde bir araya gelinmiş²⁵, böylece yapılan bu ilk toplantı ile hazırlıklara da başlanılmıştır²⁶. Büyük gün yaklaştıkça da ihtifal heyetleri, hemen her gün yaptıkları toplantılar ile hazırlıkları değerlendirmiş ve yapılması gereken işler hakkında görüş alışverişinde bulunmuştur²⁷.

1.1.3. Alınan İlk Kararlar

Yapılan bu ilk toplantılarda alınan ilk kararlara bakıldığında ortak bir payda dikkati çekmektedir. Kutlama hazırlıklarına erkenden başlayan ihtifal heyetlerinin öncelikli amacı; İzmir'in Kurtuluş Bayramı'nın, taşıdığı milli ve tarihi anlamı ile

¹⁸ Dursun, a.g.e., s.146.

¹⁹ *Anadolu*, 2 Ağustos 1929.

²⁰ *Anadolu*, 18 Ağustos 1935.

²¹ *Yeni Asır*, 9 Ağustos 1932; *Anadolu*, 5 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 6 Ağustos 1934; *Anadolu*, 18 Ağustos 1935.

²² *Yeni Asır*, 6 Ağustos 1934.

²³ Dursun, a.g.e., s.146.

²⁴ *Anadolu*, 3 Ağustos 1930; *Yeni Asır*, 9 Ağustos 1932.

²⁵ *Anadolu*, 14 Ağustos 1931; *Yeni Asır*, 8-9 Ağustos 1932; *Anadolu*, 18 Ağustos 1935.

²⁶ *Anadolu*, 2 Ağustos 1929.

²⁷ *Anadolu*, 6 Eylül 1931.

değerine uygun bir törenle kutlanmasını sağlamak olmuştur²⁸. Buna göre kutlamaların parlak olması ve büyük bir coşku içinde geçmesi için bütün üyeler görüşlerini belirlemiş ve yapılan toplantılarda, bu görüşler ışığında geniş bir kutlama programı hazırlanmıştır²⁹.

İzmirliilerin sevincini paylaşmak için diğer il ve ilçelerden gelen misafirlerin rahat etmelerini sağlamak adına gerekli önlemler de alınırken³⁰, kahvehane ve gazinoların fiyatlarını yükseltmemesi ve otellere tebligat yapılmasına dair kararlar verilmiştir³¹. Ancak şehirdeki kalabalık, her yıl bir önceki seneye göre artış göstermiş olduğundan³², alınan tüm bu önlemlere rağmen 9 Eylül günü otellerde ve hanlarda kalacak oda kalmadığı görülmüştür³³.

1.1.4. Dünya Ekonomik Bunalımı'nın Kutlama Hazırlıklarına Etkisi

Cumhuriyet kurulduktan sonra yapılan devrimlerle; toplumun siyasi, sosyal, kültürel ve diğer alanlarda çağdaş uygarlık düzeyine çıkarılması hedeflenirken, bir yandan da köklü ekonomik değişimler yapılmıştı. Ne var ki, bu değişikliklerin insanların günlük hayatlarındaki sonuçları henüz görülmeden ortaya çıkan 1929 Dünya Krizi, Türkiye'yi de derinden etkilemiş ve üç yıldan fazla süren işgal döneminin ardından yaralar sarılmaya çalışılırken yaşanan geniş çaplı kriz, etkisini İzmir ölçeğinde de alabildiğine hissettirmişti³⁴.

Bu doğrultuda bir yandan yapılacak olan kutlamaların görkemli olması için hazırlıklarını sürdüren 1929 yılının İhtifal Heyeti, aynı zamanda israftan da kaçınılması gerektiğini düşünerek giderleri minimuma indirmek için gerekli önlemleri almaya çalıştı. Yapılan incelemeler, 9 Eylül kutlamalarından sonra birçok demirbaş eşyanın kayba uğradığını göstermiş, örneğin kurtuluştan sonra yüz kırk altı

²⁸ *Anadolu*, 2 Ağustos 1929; *Hizmet*, 7-8 Ağustos 1929; *Anadolu*, 23 Ağustos 1929; *Anadolu*, 14 Ağustos 1931; *Anadolu*, 27 Ağustos 1933; *Yeni Asır*, 6-27 Ağustos 1934; *Halkın Sesi*, 8 Eylül 1934; *Anadolu*, 12 Ağustos 1937; *Yeni Asır*, 5 Eylül 1937.

²⁹ *Anadolu*, 3 Ağustos 1930.

³⁰ *Hizmet*, 7 Ağustos 1929.

³¹ *Anadolu*, 14 Ağustos 1931; *Anadolu*, 9 Ağustos 1938; *Halkın Sesi*, 9 Ağustos 1938.

³² *Anadolu*, 7 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 7 Eylül 1938.

³³ *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1938.

³⁴ Mevlüt Çelebi, **İzmir Gazi Heykeli**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2002, s.41.

top canfes kumaş satın alınarak yapılan bayrakların yarısının kaybolduğu anlaşılmıştı. Bu bayrakların ve demirbaş eşyanın toplanmasına çalışılırken, eksik olan kısmın da tamamlanmasına karar verildi³⁵. Bunun yanında demirbaş eşyanın korunması için de önlem alındı ve önceki yıllarda 6-7 bin lira olan kutlama giderlerinin azaltılarak, 3 bin lira seviyesini geçmemesi kararlaştırıldı³⁶.

Ayrıca kutlama bütçesi düşürülmesine rağmen, yapılacak masrafla daha görkemli sonuçlar alınması amaçlanmış ve törene katılacak askerlerimize hatıra olarak sigara yerine yerli malından birer mendil verilmesi karara bağlanmıştı³⁷. Aynı karar bir sonraki kutlama senesi olan 1930'da da uygulandı³⁸.

1.1.5. Türk-Yunan Dostluğu'nun Kutlama Hazırlıklarına Etkisi

Uzun yıllar süren savaşın getirdiği yıkımları ve emperyalistlerin verdiği zararları yakından gören Atatürk'ün; Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra bağımsız, tarafsız, barışçı bir dış siyaset izlemesi, komşularımızla, hatta eski düşmanlarımızla dostça ilişkiler kurması, sorunları barışçı yöntemlerle çözmeyi ilke edinmesi sonucunda Türkiye ve Yunanistan arasında iyi ilişkiler kuruldu³⁹. 1926 yılında Atina'da imzalanan antlaşmanın ardından, 1930 yılının Haziran ayında imzalanan *Ankara Mukavelesi* ve aynı yılın Ekim ayında imzalanan *Türk-Yunan Dostluk Misakı ve Ticaret Muahedesi*⁴⁰ ile iki halk birbirine daha çok yakınlaştı.

Çok geçmeden, bu dostluk havasının kutlama törenlerine yansması ile ilgili olarak, halk arasında bir takım dedikodular dolaşmaya başladı. Yunanlılarla imzalanan antlaşma sebebiyle, sözde Dokuz Eylül Bayramı'nın bir daha kutlanmayacağı şeklindeki uydurma bir haber üzerine, İhtifal Heyeti Başkanı Sabri Bey basına bir açıklama yaptı.

³⁵ *Anadolu*, 26 Ağustos 1929.

³⁶ *Ahenk*, 25 Ağustos 1929.

³⁷ *Anadolu*, 26 Ağustos 1929.

³⁸ *Hizmet*, 11 Ağustos 1930.

³⁹ Asım Bezirci, **İnceleme ve Şiirlerle Türk-Yunan Dostluk ve Barışı**, Milliyet Yayınları, 1987, s.9-10.

⁴⁰ Bezirci, a.g.e., s.24.

Bayrama çok az bir süre kala yapılan bu açıklamada; öncelikle İhtifal Heyeti'nin yaptığı çalışmalar hakkında bilgi veren Sabri Bey, bayramın önceki senelere oranla daha parlak geçmesi için hazırlıklara bir ay önce başladığını, heyetin düzenli bir şekilde toplanarak, yapılmakta olan hazırlıkları denetlediğini ve yapılması gerekenleri belirlemekle meşgul olduğunu belirtmiş ve gelecek sene kutlama yapılmayacağına dair dilden dile dolaşan dedikodular hakkında;

“Bu haber asılsızdır. Kurtuluş bayramlarını tes'it eden halktır. Binaenaleyh 9 Eylül kurtuluş bayramı her sene gittikçe artan bir kuvvet halinde tes'it edilecektir. Bu büyük gün ilelebet yaşayacak ve bu sayede halkımız vatanı kurtaran büyük orduya minnet ve şükranlarını takdim etmek fırsatına nail olacaktır⁴¹.” demişti.

1.1.6. Hazırlıklar İçin Halka Danışılması

5 Ağustos'ta başlanan 1934 yılı 9 Eylül Kurtuluş Bayramı hazırlıkları, bir yönüyle diğerlerinden farklı olmuştu. O gün Halkevi'nde seçilen kurul, kutlama programı hakkında söyleştikten sonra, Halkevi ve gazeteler aracılığıyla vatandaşlara, 9 Eylül Kurtuluş Bayramı için ne düşündüklerini sormayı uygun görmüş, hazırlanacak olan programda, gelecek cevaplardan faydalanılması da karara bağlanmıştı⁴².

Alınan bu karar hiç vakit kaybetmeden uygulamaya kondu. Hemen ertesi gün Halkın Sesi Gazetesi;

“Her sene yapılan tezahürler aynen tekrar edilmeli mi? Ne gibi yeniliklerin ilavesini istiyorsunuz? Güzel İzmir'in kurtuluşu münasebetiyle kutlanan bu milli bayrama bütün milletin coşkun bir surette iştirakini temin için neler düşünüyorsunuz?” gibi sorulara yer vererek ilk açılımı yapmış, gelen cevapların da derhal aynı sütunlarda yayınlanacağını duyurmuştu⁴³.

⁴¹ *Anadolu*, 1 Eylül 1931; *Yeni Asır*, 2 Eylül 1931.

⁴² *Yeni Asır*, 6 Ağustos 1934.

⁴³ *Halkın Sesi*, 7-8-9-11 Ağustos 1934.

Bir gün sonra da, bu kez Yeni Asır Gazetesi “Aziz Vatandaş” başlığı ile halka 9 Eylül için ne düşündüğünü soruyor, İzmir’in Kurtuluş Bayramı hazırlıklarının başladığını ve bu milli heyecanın hak ettiği şekilde kutlanabilmesi için bütün vatandaşların fikrine başvurulduğunu duyuruyordu. Geçmiş senelerde görülen eksikliklerin, bu sene için yapılması gerekenlerin, doğrudan doğruya Halkevi’ne veya gazetelere iletilmesi halktan talep ediliyordu⁴⁴.

Devrim Türkiye’sinin “*En büyük söz hakkı milletindir.*” düsturuna tamamı ile uyan bu hareket üzerine, herkes fikrini Halkevi’ne ve gazetelere bildirerek, üstüne düşen bu görevi yapmaya başladı.

Ankete verilen ilk cevap “*Latife Sırı*” adlı vatandaştan geldi. Satırlarına “*Türkiye’nin gözbebeği ve sevimli İzmir’imizin kurtuluş günü olan 9 Eylül Bayramı için ne gibi yeni heyecanlar yaratmak lazımdır, mealindeki anketinize kısa bir cevap vermek için diyeceğim ki,*” sözleriyle başlayan Latife Sırı, düşüncelerini şu şekilde sıralıyor ve aradan geçen on iki seneye rağmen, Türk halkının işgal günlerini hiç unutmadığını adeta ispat ediyordu:

“1- Bu tezahürat alayının başına Büyük Gazi’nin “Hedefiniz Akdeniz” sözünü, bu asırlar geçtikçe kuvveti artacak tarihi ve bu yüksek jesti Kanonika’dan daha canlı, daha kuvvetli bir surette canlandırarak timsali bir levha ibda ve ilave etmek,

2- İnkılâbın kurtarıcı yeniliklerini yeni bir şekilde ve eskilerin kopyası olmayacak bir tarzda ibda ve yeniden ihya etmek,

3- İzmir’i bu, her Türkün sevgilisi öz Türk kızını zehirlemek, öldürmek için zehir dolu dişlerini uzatan korkunç bir engerek yılanının Mehmetçiğin süngüsü ile parçalandığını gösteren bir tablo,

⁴⁴ *Yeni Asır*, 8 Ağustos 1934.

4- *Bütün yapılacak canlı, cansız levhalara bedii güzelliklerden ziyade düşündüren, iz bırakan vatani ve milli mana ve ifadeler vermek. İşte güzel İzmir'in felaketten kurtulduğu günü kutlamak için muvafık bulduğum bazı sembolik levhalardan birkaç gölge...*⁴⁵

Gazeteler, sütunlarında halkın bu düşüncelerine yer verirken, bir yandan da konu ile ilgili otoritelerin fikirlerine başvurmuştu. Halkın Sesi Gazetesi, o günlerde Avrupa'dan dönen ve herkesçe tanınan ünlü film rejisörü Vedat Ürfi Bey'in konu hakkındaki fikirlerini öğrenmek için bir muhabirini görevlendirdi. Avrupa'da çeşitli jüri heyetlerinde ve tertip komitelerinde bulunan ve uluslararası alanda eserleri beğeni toplayan Vedat Ürfi Bey; Zafer Alayı güzergâhının ya da süslemelerde kullanılan lamba sayısının hiçbir önemi olmadığını belirterek, asıl yapılması gerekenin, İzmir'e gelecek olan misafirlere bilmediklerini öğretmek olduğunu vurgulamıştı. Bunun için tarihçiler tarafından hazırlanacak olan küçük fakat etkili yayınların halka dağıtılabileceğini, hatta piyes olarak yazılanlarınsa şehrin çeşitli yerlerinde kurulacak olan sahnelerde canlandırılabilceğini söylemişti. Hatta bu piyeslerin, çokça alkış alan ancak birçok kişi tarafından anlaşılmayan konuşmalardan daha etkili olduğunu savunmuştu⁴⁶.

1.1.7. Kutlama Programının Oluşturulması

Ağustos ayını belirli günlerde gece geç vakitlere kadar toplantı yapıp hazırlıklarla geçiren ihtifal heyetleri, aldığı kararları gözden geçirerek geniş bir program oluşturur; 9 Eylül günü yapılacak olan tören ve gösterilerin şeklini belirleyerek, bayramın kusursuz bir şekilde geçmesi için büyük bir özveri ile çalışırdı⁴⁷.

Atatürk - Venizelos diyalogu ile Dokuz Eylüller hafifletinceye kadar⁴⁸, 1213 gün süren Yunan işgalinde yaşanan kara günleri ve sonrasında ordumuzun

⁴⁵ *Halkın Sesi*, 12 Ağustos 1934.

⁴⁶ *Halkın Sesi*, 13-14 Ağustos 1934.

⁴⁷ Dursun, a.g.e., s.146; *Hizmet*, 8 Ağustos 1929; *Anadolu*, 5 Eylül 1932.

⁴⁸ Turan Muşkara, *İzmir ve Karşıyaka Anıları*, Yay. Haz. Ahmet Mehmetefendioğlu, Tükelmat A.Ş., İzmir, 1998, s.51.

kahramanlıkları ile zaferlerini anlatan kara veya yağlı boya tabloların yapılmasına ve sergilenmesine önem verilir⁴⁹, büyük arabaların ve kamyonetlerin üzerinde gösterilecek olan bu tablolar önceden ressamalara sipariş edilirdi⁵⁰. Kutlamada işgal gününün acıklı hallerini, Kurtuluş Günü'nün sevincini, heyecanını ve ferahlığını, her yıl bir önceki yılda yapılan törenlerden daha canlı ve muhteşem bir şekilde yaşatabilmek için ihtilaf heyetleri büyük çaba sarf ederdi⁵¹.

Genel olarak kutlamalarda bir önceki yıl yapılan programın esas alınması kararlaştırılırken⁵², zaman zaman yapılan değişiklikler de yok değildi. Örneğin 3 Ağustos 1933 günü yapılan ilk toplantıda verilen karara göre; İzmir'deki bütün izci ve sporcular, 8 Eylül'de bisikletlerle Kemalpaşa yolu üzerinde bulunan ve Büyük Gazi'nin işgalden sonra İzmir'i ilk defa gördüğü yer olan Belkahve'ye gidecekler ve geceyi orada geçireceklerdi. İziciler ve sporcular ertesi günü, yani 9 Eylül sabahı İzmir'e doğru hareket edecekler ve İzmir'e ilk giren askeri birliğe katılacaklardı⁵³.

9 Eylül Kurtuluş Bayramı için yapılan kutlamalar çerçevesinde, o yıl Belkahve'de ilk kez bir tören yapılıyor, bu nedenle burada yapılan hazırlıklara İhtifal Heyeti ayrıca önem veriyordu. Bu hazırlıkları yerinde görmek ve varsa aksaklıkları gidermek için Vali Kazım Paşa ve beraberindeki heyet, kutlamalardan dört gün önce Belkahve'ye gitti. Burada yaptıkları incelemelerden sonra Işıklar, Pınarbaşı, Kavaklıdere ve Doğanlar'daki köy okullarını ziyaret eden grup, halkın sağlık ve sosyal durumlarını kontrol etmiş, Pınarbaşı'nda 3-4 köylünün gözlerinden hasta olduklarını tespit ederek, buraya Halkevi tarafından derhal doktor gönderilmesine karar vermişti⁵⁴.

9 Eylül Kurtuluş Bayramı'nın geçmiş senelere oranla daha büyük bir heyecanla kutlanması⁵⁵ için, hazırlanan program üzerinde çalışmalara devam

⁴⁹ *Ahenk*, 22 Ağustos 1929; *Hizmet*, 26 Ağustos 1929; *Hizmet*, 11 Ağustos 1930.

⁵⁰ *Anadolu*, 5 Eylül 1929.

⁵¹ *Hizmet*, 8 Ağustos 1929; *Anadolu*, 23 Ağustos 1929; *Anadolu*, 12 Ağustos 1937; *Halkın Sesi*, 12 Ağustos 1937; *Yeni Asır*, 12 Ağustos 1937.

⁵² *Anadolu*, 23 Ağustos 1929.

⁵³ *Anadolu*, 3 Ağustos 1933.

⁵⁴ *Anadolu*, 6 Eylül 1933 - *Hizmet*, 6 Eylül 1933 - *Yeni Asır*, 6 Eylül 1933

⁵⁵ *Kutlama* kelimesi o dönemde *kutulama* şeklinde ifade ediliyordu.

edilirken, her ne kadar bir önceki senenin programı esas alınsa da, bu milli bayramın her sene aynı şekilde tekrarının uygun olmadığı düşünülerek, bazı yeni kararlar da alınırdı. Ayrıca halkın yolculuğunu kolaylaştırmak için toplu ulaşım araçlarından, ışıklandırma ve süslemenin mükemmelliği içinde elektrik şirketinden indirim istenmesine yine ihtifal heyetleri aracı olurdu⁵⁶.

1.1.8. Zafer ve Cumhuriyet Bayramlarının Hazırlıklara Etkisi

Hazırlıklar devam ederken, yaklaşan Zafer Bayramı içinde ayrı bir telaş başlardı⁵⁷. 9 Eylül'den sadece 10 gün önce kutlanacak olan 30 Ağustos Tayyare Bayramı⁵⁸ şerefine, yine CHP binasında hazırlıklar yapılmaya başlanır, kurulan heyet bir takım kararlar alırdı. Bütün okulların hazır bulunacağı ve pilotları memnun edecek bir tören hazırlamak için kollar sıvanırdı⁵⁹.

Zafer günleri yaklaştıkça alınan kararlar uygulamaya geçirilirdi. Birbirini takip edecek olan Zafer ve Kurtuluş bayramları için, Ağustos ayının son günlerinde, Basmahane, Tilkilik, Mezarlıkbaşı ile Hükümet Konağı önünde zafer taklarının inşasına başlanırken, bir yandan da İhtifal Heyeti çalışmalarını düzenli bir şekilde devam ettirirdi⁶⁰.

1933 yılı ise İzmir ve Türkiye Cumhuriyeti için ayrı bir önem taşıyordu. Tam on yıl önce Londra'da Winston Churchill'in; *"Bu devlet on yıl yaşarsa; ben bileklerimi keser, apoletlerimi sökerim."*⁶¹ dediği Cumhuriyet, onuncu kuruluş yılını kutlayacaktı. Bu nedenle 9 Eylül için yapılan hazırlıklara, hem panayırın hem de Cumhuriyet'in onuncu yıl etkinliklerinin çalışmaları eklenmişti. Hatta aylar öncesi başlayan yoğun çalışmalar, her yıl Ağustos'un ilk haftasında başlayan 9 Eylül Kurtuluş Bayramı hazırlıklarını ikinci plana atmıştı. Dokuz Eylül kutlamaları için her

⁵⁶ *Yeni Asır*, 27 Ağustos 1934.

⁵⁷ *Yeni Asır*, 14 Ağustos 1938; *Halkın Sesi*, 15 Ağustos 1938.

⁵⁸ 1940'lı yılların sonlarına kadar, 30 Ağustos 1922 yılında kazanılan Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin yıldönümleri, *"Zafer ve Tayyare Bayramı"* olarak kutlanmıştır.

⁵⁹ *Anadolu*, 6 Ağustos 1929.

⁶⁰ *Anadolu*, 27 Ağustos 1929.

⁶¹ Türkmen Parlak, **Yeni Asır'ın İzmir Yılları**, Yeni Asır Yayınları, İzmir, 1989, c.I, s.193.

zaman bir ay önce başlayan hazırlıkların yerini, kutlanmasından yaklaşık üç ay önce başlayan Cumhuriyet'in onuncu yılı etkinliklerinin hazırlıkları almıştı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıldönümünü olağanüstü bir şekilde kutlamak için, yurdun her tarafında olduğu gibi İzmir'de de hararetli bir çalışma başladı. Vali Kazım Paşa'nın başkanlığında kurulan Vilayet Komitesi, Temmuz ayının son günü akşamı Halkevi'nde bir toplantı yaptı. Bu toplantıda İzmir'deki bütün dernek ve birliklerin temsilcileri de hazır bulunmuştu. Vali Kazım Paşa yaptığı konuşmada; yurdun her tarafında Cumhuriyet Bayramı hazırlıklarının sürdüğünü, ancak temennisinin; en parlak bayramın İzmir'de yaşanması olduğunu belirtmişti⁶².

Aynı gün “*Cumhuriyeti Kutlama Yüksek Komisyonu*” tarafından, vilayetlerin kutlama başkanlıklarına bir tebligat yapıldı. Bu tebligatta onuncu Cumhuriyet Bayramı'nın kutlama görevi için belirlenen ana fikirler belirtilmişti. Tebligatın üçüncü maddesinin merasim konulu a bendinde; kutlamanın yapılacağı yer olarak şehrin içinde ve çok vatandaş alabilecek bir alanın seçilmesi, on yıllık cumhuriyetin kutlanacağı bu meydanın bundan sonraki cumhuriyet bayramlarında ve büyük milli toplanmalarında aynı amaçla kullanılması ve ileride bu meydanlara “*Cumhuriyet Meydanı*” isminin verilmesinin göz önünde bulundurulması önerisinde bulunulmuştu⁶³.

Ayrıca günümüzde şehrimizin en önemli okullarından sayılan Alsancak Gazi İlköğretim Okulu ve Karşıyaka Soğukkuyu'daki Fevzi Paşa İlköğretim Okulu, ayrıca vilayetin çeşitli köylerindeki 175 köy okulu için hazırlıklar tüm hızıyla devam ederken, tüm okulların açılışlarının Cumhuriyet'in onuncu yıl dönümünde yapılmasına karar verilmişti⁶⁴.

⁶² *Anadolu*, 1 Ağustos 1933.

⁶³ *Anadolu*, 1 Ağustos 1933; *Hizmet*, 1 Ağustos 1933; *Yeni Asır*, 1 Ağustos 1933; Bu tebligattan bir yıl önce 9 Eylülün kutlanmaya başladığı ve Gazi Heykeli'nin bulunduğu bu alana, günümüzde *Cumhuriyet Meydanı* denilmesinin temeli işte bu tebligata dayanmaktadır. Örneğin 5 Eylül 1933 yılında, *Yeni Asır* Gazetesinde yayınlanan bir haberde *Gazi Meydanı* olarak adlandırılan bu alanın ileriki yıllardaki adı *Cumhuriyet Meydanı* olarak değişecektir.

⁶⁴ *Anadolu*, 30 Ağustos 1933.

1938 senesine gelindiğinde, İzmir ve tüm Türkiye’de farklı bir heyecan yaşıyordu. 30 Ağustos Zafer Bayramı ve 9 Eylül Atatürk Günü, 1938 Fuar’ının coşkunu içinde daha büyük bir hararetle yaşanacaktı⁶⁵. Aynı zamanda Cumhuriyetimizin 15. yıldönümü de o yıl kutlanacaktı. Yurdun dört bir tarafındaki hazırlıklara, İzmir’de çok önceden başladı. Yapılacak büyük törenin programını hazırlamak için, CHP merkez binasında Vali ve Parti Başkanı B. Fazlı Güleç’in başkanlığındaki toplantıya, çeşitli dairelerin müdürleri ile dernek ve kuruluşların temsilcileri katılmışlar, hazırlanacak kutlulama programı üzerinde fikir alışverişinde bulunmuşlardı. Toplantının sonunda, zengin bir program hazırlaması için ikinci bir komite oluşturuldu. Bu komite programı hazırlamakla meşgul olacak ve her on beş günde bir toplanarak büyük komisyona hazırlıklar hakkında bilgi verecekti⁶⁶. CHP yardımcı üyesi Mehmet Aldemir başkanlığında toplanan bu düzenleme komitesinde merkez komutanlığı, emniyet ve kültür direktörleri, işçi ve esnaf birliği müdürü ve zabıta amiri bulunuyordu⁶⁷.

9 Eylül Kurtuluş Bayramı için yapılan hazırlıklar, tıpkı 1933 senesinde olduğu gibi 1938 yılında da, Cumhuriyetimizin 15. yılı için yapılacak olan büyük kutlamaların hazırlıklarının gölgesinde kalmıştı ve o sene, geçmiş yıllarda eksikliği tespit edilen ve sıkıntıya neden olan iki başlık ön plana çıkmaktaydı. Ülke içinde karaborsaya düşerek vurgunculuğu dahi yapılan bu iki kalemden biri bayrak, diğeri ise ampuldü. Bu eksikliği gidermek adına Sümerbank fabrikaları, 15. Cumhuriyet Bayramı için önemli miktarda bayrak üretmeye başlamıştı.

Ancak ampul dışarıdan geldiği için farklı önlemler almak gerekiyordu. Özellikle 10. Cumhuriyet Bayramı’nda yapılan aydınlatmanın fazla olması sebebiyle piyasada ampul kalmaması ve sıkıntı yaşanması kafalarda soru işareti yaratıyordu. Bunun üzerine CHP Genel Sekreterliği’nin yazısı üzerine Dâhiliye ve İktisat Vekâletlerinden İzmir’deki ilgililere elektrik ampülü hakkında bir genelge geldi. Bu genelgede, 15. Cumhuriyet Bayramı’nda halkın ve ticarethane sahiplerinin üç gün, üç

⁶⁵ *Yeni Asır*, 30 Temmuz 1938.

⁶⁶ *Anadolu*, 5 Ağustos 1938; *Halkın Sesi*, 5 Ağustos 1938.

⁶⁷ Türkan Çetin, “İzmir’de Cumhuriyet Bayramınının 15. Yıldönümü Kutlama Törenleri”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, İzmir, 1998, c.3, S.8, s.62.

gece devam edecek bayram esnasında yapacakları aydınlatma için fazla miktarda ampul kullanacakları ve piyasada 10. Cumhuriyet Bayramı'nda olduğu gibi yine ampul kalmamasının olasılık dâhilinde olduğu bildirilerek, buna karşı ilgililerin önceden önlem almaları istenmişti.

İktisat Vekâleti dış ticaret istatistiklerine göre; Türkiye'ye elektrik ampulü ithal eden ülkelerin adlarını belirtmiş ve gümrük tarifesinin 505. pozisyonuna giren ampullerin bedeli kliring hesabıyla⁶⁸ ödenmek ve serbestçe ithal edilmek üzere Almanya, Belçika, Finlandiya, Hollanda, İsveç, İsviçre, Macaristan, Rusya ve Japonya'dan getirilebileceğini bildirmişti. İthalatı kontenjana tabi olan memleketlerden de; İtalya'dan senede 11 ton, Polonya'dan 50 ton elektrik ampulü getirilebilecekti⁶⁹.

Aynı günlerde, Bakanlığın vermiş olduğu emir gereğince Türkofis'te, elektrik malzemesi satan kurumların sahipleri de bir toplantı yapmışlar, vurgunculuğun önüne geçmek için bir takım tedbirler almışlardı⁷⁰.

Elektrik ampulleri konusunda sıkıntı yaşansa da, o yıl teknik anlamda bir yenilikte söz konusu oldu. 1938 senesi, hoparlör sisteminin ilk kez kullanıldığı tören olarak tarihe geçmişti. Tıpkı komşumuz Yunanistan'ın 4 Ağustos'taki Milli bayramlarında uyguladığı gibi⁷¹, İzmir Halkevi tarafından şehrin 24 noktasına radyo-hoparlör tesisatı yapıldı. Böylelikle Atatürk'ün heykeli dibinden yükselen sesi, şehrin ta ötelерinden, evlerinden çıkamamış kadın ve çocuklarla, yürüyemeyen veya hasta olan ihtiyarlarında duyması sağlandı⁷².

1.1.9. Zafer Alayı İçin Yapılan Hazırlıklar

Kurtuluş bayramlarının belki de en farklı anları, Zafer Alayı'nın geçişi esnasında yaşanırdı. 1929 yılında alınan bir kararla; 13 yaşından küçük olan

⁶⁸ Malın malla ödenmesi anlamına gelmektedir.

⁶⁹ *Anadolu*, 1 Eylül 1938.

⁷⁰ *Anadolu*, 11 Eylül 1938.

⁷¹ *Anadolu*, 4 Ağustos 1938.

⁷² *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1938.

öğrencilerin katılmadığı⁷³ ve 10 yaşından küçük olanların yaya olarak iştirak edemeyeceği⁷⁴ zafer alayları; halkın iç içe olduğu, kamu kuruluşlarının, derneklerin, izcilerin, sporcuların ve okulların kendilerini tanıtma fırsatı buldukları dev bir sahneydi adeta. Bu nedenle ihtifal heyetleri ve halk, Zafer Alayı'na ayrı bir önem verirdi.

Her gün gazetelerde yayınlanan ilanlar ile ihtifal alayına katılacak olan ticarethane, kurum ve derneklerin katılımlarının ne şekilde olacağını, (araba, otomobil ve ya yaya olarak) Eylül ayının ilk gününe kadar, Beyler Sokağı'ndaki CHP merkezinde toplanan kurula yazıyla veya sözlü olarak bildirilmesi talep edilirdi⁷⁵. Kurtuluş Bayramı'na katılacak kurum ve dernekler harf sırasına göre sıralanacağından⁷⁶, tüm kuruluşların belirtilen süreyi geçirmemeleri istenirdi. Ayrıca programın hazırlanmasından sonra alaya katılmak için başvuruların, alayın sonuna ekleneceği duyurularak⁷⁷ kuruluşların ellerini çabuk tutmaları sağlanmaya çalışılırdı. Halkevi'nin hazırladığı ilk kutlama programında ise verilen süreye kadar başvurmayan kurumların alayda yer almaması kararlaştırılmıştı. Ayrıca aynı yıl, İstiklal madalyasına sahip olan vatandaşlara 9 Eylül Zafer Alayı'nda özel yer verilmiş olduğundan, katılacakların 3 Eylül akşamına kadar Halkevi'ne başvurmaları rica olunmuştu⁷⁸.

O seneye kadar Zafer Alayı'nda önce temsiller, sonra yaya olanlar, en sonda da asker geçirdi. Yapılan değişiklikle; önde yaya olan halk temsilcilerinin, sporcuların, izcilerin ve okulların, ondan sonra temsil arabalarının, en sonda da askeri birliklerin geçmesine karar verildi. Ayrıca Zafer Alayı'nın her senekinden daha parlak olması için büyük bir özveri gösterildi⁷⁹.

⁷³ *Anadolu*, 2 Eylül 1929.

⁷⁴ *Ahenk*, 8 Eylül 1929; *Anadolu*, 8 Eylül 1929.

⁷⁵ *Ahenk*, 13 Ağustos 1929.

⁷⁶ *Hizmet*, 29 Ağustos 1930; *Anadolu*, 29 Ağustos 1930; *Hizmet*, 26 Ağustos 1931; *Yeni Asır*, 26 Ağustos 1931; *Hizmet*, 17 Ağustos 1932.

⁷⁷ *Anadolu*, 29 Ağustos 1930; *Hizmet*, 26 Ağustos 1931; *Yeni Asır*, 26 Ağustos 1931.

⁷⁸ *Yeni Asır*, 29 Ağustos 1932.

⁷⁹ *Anadolu*, 5 Eylül 1932.

1932 senesi resmigeçit töreninin toplanma yeri ve güzergâhı açısından da farklılık arz ediyordu. O yıl Zafer Alayı, geçmiş senelerde olduğu gibi Kışla önünden değil, Gazi Heykeli önünden hareket edecek, ayrıca her sene olduğu gibi Pasaport önünde dağılmayacak ve Birinci Kordon boyunca Alsancak'a doğru yürüyecekti⁸⁰. Önceki yıllarda Hükümet ve Kışla önünde yapılan tribünlerin⁸¹ o sene yapılamaması ve halkın alayı ayakta seyredecek olması⁸², birtakım talepleri de beraberinde getirmiş, fakat o yıl bu beklentilere karşılık verilememiştir⁸³.

1.1.10. Kutlama Programının Halka Duyurulması

İhtifal heyetlerinin yapmış oldukları çalışmalar, hazırlanan bildirgeler ile halka duyurulurdu⁸⁴. Kutlama gününden yaklaşık bir hafta önce yapılan toplantıda programa son şekli verilerek basılmak üzere matbaaya gönderilir ve bu çalışma tamamlandıktan sonra vakit geçirilmeden dağıtımına verilirdi⁸⁵. Bayramdan bir iki gün önce hazırlanan program gazete sütunlarında da yer bulurken⁸⁶, Kültür Direktörlüğü vasıtasıyla da bütün okullara tebliğ edilir, Kurtuluş Bayramı nedeniyle her okulda müsamere ve temsiller verilmesi istenirdi. Müsamere vermeye uygun olmayan okullar diğerlerine yönlendirilirken⁸⁷, temsillerin milli ve vatani konuları canlandıracak şekilde olması istenirdi⁸⁸.

1.1.11. Kutlama Törenlerine Davet Edilen Misafirler

İhtifal heyetlerinin kutlamalara davet ettiği konukların başında hiç şüphesiz ki işgal yıllarının sıkıntılarını çeken ve kurtuluşun mutluluğunu en çok hisseden cefakâr

⁸⁰ *Yeni Asır*, 16 Ağustos 1932; *Hizmet*, 31 Ağustos 1932.

⁸¹ *Anadolu*, 4 Eylül 1930.

⁸² *Hizmet*, 28 Ağustos 1932.

⁸³ *Hizmet*, 31 Ağustos 1932.

⁸⁴ *Anadolu*, 2 Ağustos 1929.

⁸⁵ *Ahenk*, 6 Eylül 1928; *Hizmet*, 4 Eylül 1929.

⁸⁶ *Ahenk*, 9 Eylül 1930; *Ahenk*, 9 Eylül 1926; *Ahenk*, 8 Eylül 1927; *Ahenk*, 8 Eylül 1929; *Anadolu*, 8 Eylül 1929; *Hizmet*, 9 Eylül 1930; *Anadolu*, 8 Eylül 1931; *Hizmet*, 8 Eylül 1931; *Anadolu*, 8 Eylül 1932; *Hizmet*, 8 Eylül 1932; *Halkın Sesi*, 7 Eylül 1933; *Anadolu*, 9 Eylül 1934; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 8 Eylül 1935; *Anadolu*, 9 Eylül 1935; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 8 Eylül 1936; *Anadolu*, 9 Eylül 1937; *Anadolu*, 9 Eylül 1938; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1938.

⁸⁷ *Anadolu*, 2 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 4 Eylül 1937.

⁸⁸ *Halkın Sesi*, 2 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 2 Eylül 1937.

İzmir halkı geliyordu⁸⁹. Ayrıca İzmir'in Kurtuluş Bayramı'nda bulunmak üzere memleketin her tarafından vatandaşlar da akın akın İzmir'e koşardı⁹⁰.

Yurdun dört bir yanından gelen bu misafirlerin rahat ettirilmesi gerekliliğinin yanı sıra, ihtifal heyetlerinin düşünmek zorunda olduğu başlıklardan biri de, kutlamaları renklendirecek olan önemli konuklardı. Bu önemli konuklar, katıldıkları kutlamalarda yaşanan coşkunun artmasına katkı sağlasa da, 9 Eylül'ler gelenlerden çok gelemeyenleri ile anıldı.

1924 senesindeki kutlama törenlerinin en önemli davetlileri Gazi Mustafa Kemal Paşa, eşi Latife Hanım ve Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa idi. Belediyenin yapmış olduğu davete cevaben Gazi Paşa şu satırları kaleme almıştı:

“Samimi davetnamenizi memnuniyetle aldım. Şedid arzuma rağmen sevgili İzmir'imizin kurtuluş bayramına bizzat iştirak edemeyeceğimden dolayı müteessirim. Selamımın ahali-yi muhteremeye iblağına delalet buyurulmasını rica ederim⁹¹.”

Muhterem eşleri Latife Hanım ise, o dönemde Belediye Başkanı olan babasının davetine karşı göndermiş olduğu telgrafında şöyle diyordu:

“Güzel İzmir'imizin halas bayramına bizzat iştirak edemeyeceğimden dolayı müteessirim. Muhterem hemşehrilerime selamımın iblağına delalet ve ihtiramatımın kabul buyurulmasını rica ederim efendim⁹².”

Fevzi Paşa ise mazeret bildiren cevabında;

“Sevgili İzmir'in istirdad gününü muhterem İzmirililerle beraber kutlamak benim için pek büyük bir vesile-i bahtiyari olurdu. Fakat meşguliyetim beni bu saadete yalnız kalben iştirak ettirebilecektir.

Muhterem İzmirililere ve zat-ı âlilerine en sıcak ve samimi teşekküratımı takdim ederim efendim⁹³.” demişti.

⁸⁹ *Hizmet*, 12 Ağustos 1930; *Hizmet*, 9 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1932.

⁹⁰ *Halkın Sesi*, 8 Eylül 1934.

⁹¹ *Ahenk*, 7 Eylül 1340; *Tanin*, 9 Eylül 1340.

⁹² *Ahenk*, 7 Eylül 1340.

⁹³ *Ahenk*, 7 Eylül 1340.

1925 yılında ise Belediye Başkanı Aziz Bey, 9 Eylül Kutlamaları için Gazi Mustafa Kemal'e, Başvekil İsmet Paşa'ya ve Heyet-i Vekile azalarına telgraf göndererek, kendilerini törenlere davet etmişti. Yoğun işler nedeniyle mazeret bildiren Cumhurbaşkanı, üzüntüsünü şu kelimelerle ifade ediyordu⁹⁴:

“Eylül evasıtında Ankara’da bulunmak zarureti karşısındayım. Bu sebab-i mecbur olmasaydı İzmirimizin istirdat günü muhterem hemşehrilerim İzmirliiler arasında bulunarak beraber tesid etmek benim ne büyük bahtiyarlığımı mucib olacaktır. Bundan mahrumiyet yüzünden duyduğum elem ve ızdırıp büyüktür. Davetinizden ve bu münasebetle hakkımda izhar buyurduğunuz hissiyattan mütevellid teşekkürat-ı mahsusamı ve muhterem hemşehrilere selam ve ihtiramlarımı takdim ederim.”

İsmet Paşa ise davete cevaben şu satırları kaleme almıştı⁹⁵:

Lütufkarane davetinizden pek mütehassis oldum. 9 Eylül merasimini muhterem İzmirliiler arasında tesid etmeyi hararetle arzu ederim. Fakat işlerin çokluğu hasebiyle buna imkân bulacağımı zannetmiyorum. Aziz İzmirliileri tebrik eder ve cümleye muvaffakiyet dilerim efendim.”

1932 senesinde yapılacak olan törenler, Halkevi bünyesinde oluşan ihtifal heyetlerinin ilk tecrübesi olması açısından önemliydi. Bu nedenle hazırlıklar büyük bir titizlikle yürütülüyordu. Çalışmalar sürerken, Belediye Başkanı Behçet Salih Bey'in de hazır bulunduğu Bahribaba'daki Halkevi'nde yapılan toplantıda parlak bir fikir ortaya atıldı. Dünya Güzellik Kraliçesi Keriman Halis'in 9 Eylül'de İzmir'de bulunmasının, kutlamaları çok renklendireceği görüşü herkesçe kabul gördü. Keriman Hanım'ın nerede kalacağına, İzmir'de bulunduğu süre içerisinde masraflarının nasıl karşılanacağına kadar planlamalar yapıldı. Dünya Güzellik Kraliçesi'nin İzmir'de bulunmasının, 9 Eylül törenlerini önceki senelere oranla daha güzel ve anlamlı kılacağına kesin gözüyle bakıldığından, İhtifal Heyeti bu konuya çok büyük önem vermişti. Ayrıca 9 Eylül günü gerek kutlamalar ve gerekse Dünya

⁹⁴ Ahenk, 31 Ağustos 1341.

⁹⁵ Ahenk, 31 Ağustos 1341.

Güzellik Kraliçesi'ni görmek için çevre illerden, hatta İstanbul ve Ankara'dan birçok vatandaşın şehrimize geleceği hesap edilmişti⁹⁶.

Bu haber duyulur duyulmaz yerel basında da büyük ilgi gördü. Kraliçenin masraflarını yüklenecek olan kişilerin kendilerine menfaat sağlayacağı, bu durumda şehrin çıkarlarının düşünülmesi gerektiği konusunda fikirler ortaya atılsa da⁹⁷, planlama çoktan yapılmıştı.

Keriman Hanım daveti kabul ettiği takdirde, belediye tarafından tasarlanan programa göre; Çarşamba günü İzmir'e gelecek, Cuma günü Kurtuluş Bayramı'nda hazır bulunduktan sonra Pazar günü geri dönecekti. İzmir'de kalacağı beş gün, Naim Palas'ta ikamet edecek ve masrafları Naim Bey tarafından üstlenilecek olan Keriman Hanım, Kurtuluş Bayramı şerefine 9 Eylül akşamı Miramar'da verilecek olan büyük baloya da katılacaktı. Ayrıca İzmir'in büyük gününe ait programın Keriman Halis Hanım'a ait kısmı, davet teklifine alınacak kesin cevaptan sonra belirlenmesi kararlaştırılmıştı⁹⁸.

Beklenen cevap iki hafta sonra İzmir'e ulaştı. Paris'te Kraliç Oteli'nde bulunan Keriman Halis Hanım, Doktor Behçet Salih Bey'e yazdığı mektupta;

“Muhterem efendim.

Ben hakikaten pek talihli bir kızmışım. Memleketin güzelliğini temsil edecek pek çok hemşirelerim vardır. Bilhassa sevgili İzmir'imizde.

Hakikaten Avrupa'da Türk kadınlığının ne olduğunu ve sevgili Gazimizin kadınlığımıza ne inkılâp yaptığının binde birini Avrupa'ya tanıtmış isem bahtiyarım.

Kıymetli davetnamenizi aldım. Ben layık olmadığım iltifatlara gark eden vatandaşlarıma yegan yegan teşekkür vazifem, bilhassa sevgili İzmirimin kurtuluşunda bulunmamaklığım beni meyus ediyor fakat Avrupa'da memleketimin kadınlığını ve son inkılabımızı tanıttırmak için Eylül ortalarına kadar gezeceğiz ve vatandaşlarıma yegan yegan vazifeyi teşekkürü yapmak için avdetimden sonra bizzat teşekkür edeceğim. Hemşirelerime teşekkürlerimin ve hürmetlerimin iblağına

⁹⁶ *Hizmet*, 16 Ağustos 1932.

⁹⁷ *Hizmet*, 17 Ağustos 1932.

⁹⁸ *Yeni Asır*, 16 Ağustos 1932.

*tavassutunuzu rica ederim*⁹⁹.” dese de, Yeni Asır Gazetesi’nde yer alan bir habere göre Kraliçe, 31 Ağustos 1932 tarihinde İstanbul’a dönmüştü¹⁰⁰.

O sene kutlamalara Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, TBMM Başkanı Kazım Paşa, Başbakan İsmet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile birlikte milletvekilleri de belediye tarafından davet edilmiş¹⁰¹, hatta Gazi’nin kutlamalara gelme olasılığı göz önünde bulundurularak, Gazi Konağı’nın hazırlanmasına günler öncesinden başlanmıştı¹⁰². Birkaç gün sonra Gazi’den gelen yanıt bir kesinlik içermese de¹⁰³, Fevzi Paşa çekmiş olduğu telgraf ile kutlamalara katılamayacağını ifade ediyor ve İzmirliilerin mesut gününü tebrik ediyordu¹⁰⁴.

İzmirliiler için bir diğer hayal kırıklığı 1937 senesinde yaşandı. Oysaki Başvekil İsmet İnönü’nün, Kurtuluş Bayramı’nda bulunmak ve bu büyük günü İzmirliilerle beraber geçirmek üzere, 6 Eylül günü ailesi ile birlikte İzmir’e geleceği haberi¹⁰⁵ şehirde büyük bir sevinçle karşılanmıştı¹⁰⁶. Çok istemesine rağmen, Trakya Manevraları nedeniyle fuarın açılışında bulunamayan İsmet İnönü, geldiğinde öncelikle fuarı gezecek, Ege Bölgesi’nin çeşitli iş ve özellikle gündelik konuları üzerinde incelemeler yapacak, Nazilli’ye kadar giderek, açılışı Cumhuriyet Bayramı’nda yapılacak olan¹⁰⁷ Nazilli Dokuma Fabrikası’nı da görecek¹⁰⁸.

Başvekil İsmet İnönü, önceden planlandığı gibi Pazar günü öğleden sonra, İstanbul’dan İzmir’e deniz yoluyla gelmişse de¹⁰⁹, kutlamalardan bir gün önce Basmahane İstasyonu’ndan kalkan özel bir trene binerek şehirden ayrılmışlardı¹¹⁰. Yunan Kralı’nın ve Emir Abdullah’ın, kardeşinin ölümü dolayısıyla taziyelerini

⁹⁹ *Yeni Asır*, 29 Ağustos 1932.

¹⁰⁰ *Yeni Asır*, 1 Eylül 1932.

¹⁰¹ *Yeni Asır*, 16 Ağustos 1932.

¹⁰² *Yeni Asır*, 18 Ağustos 1932.

¹⁰³ *Yeni Asır*, 21 Ağustos 1932.

¹⁰⁴ *Yeni Asır*, 25 Ağustos 1932.

¹⁰⁵ *Anadolu*, 3 Eylül 1937; *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1937.

¹⁰⁶ *Yeni Asır*, 4 Eylül 1937; *Anadolu*, 5 Eylül 1937.

¹⁰⁷ *Yeni Asır*, 5 Eylül 1937.

¹⁰⁸ *Anadolu*, 5 Eylül 1937.

¹⁰⁹ *Halkın Sesi*, 6 Eylül 1937; *Anadolu*, 7 Eylül 1937.

¹¹⁰ *Anadolu*, 9 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1937.

ilettileri telgraflara İsmet Paşa'nın vermiş olduğu yanıtlar ise 9 Eylül günü gazete sütunlarında yerini buluyordu¹¹¹.

Bu esnada Salihli'den, Tire'den, Nazilli'den Akhisar'dan, Kasaba'dan¹¹², Ödemiş'ten, Kırkağaç'tan gelecek olan sporcular, bando takımları ve zeybek kabileleri için yazışmalar yapılır, gelecek olan bu misafirlerin yatacakları yerler ayarlanır ve yapılan yazışmalar ile İhtifal Heyeti tarafından her bölgeye ayrı ayrı bilgi verilirdi¹¹³.

İhtifal Heyeti'nin davet etmesini beklemeden, kutlamalara katılmak için başvuranlar da yok değildi. 1933 senesinde, 9 Eylül Kurtuluş Bayramı münasebetiyle hem panayırı görmek, hem de büyük Kurtuluş Bayramı sırasında İzmir'deki kuvvetli takımlarla maç yapmak için Atina'dan gelen teklifler de, Halkevi tarafından kabul edilmişti¹¹⁴.

Gece gündüz demeden, yoğun bir şekilde kutlamalara hazırlanan İhtifal Heyeti, yorucu çalışmalarına rağmen; bugünleri borçlu olduğumuz, İzmir'e ilk giren kahraman askerlerimizden olan ve Şehitler Abidesi'nde yatan üç aziz şehidin ailesini de unutmuyarak telgraflar çeker¹¹⁵, İzmir'in ve Türk Milleti'nin şükranlarını iletirdi.

1.2. RESMİ KURUM VE DERNEKLERİN YAPTIĞI HAZIRLIKLAR

1.2.1. Güvenlik Güçlerinin Almış Olduğu Önlemler

İzmir Valiliği, CHP, Belediye ve Halkevi haricinde, İzmir'deki diğer resmi kurum ve dernekler de Kurtuluş Günü için bir takım hazırlıklar yaparlardı. Kutlamaların daha görkemli olması ve halkın huzurlu bir şekilde bayramını kutlayabilmesi için tüm kurum ve dernekler canla başla çalışır, üzerlerine düşen görevi layıkıyla yerine getirirdi.

¹¹¹ *Anadolu*, 9 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1937.

¹¹² O dönemde Kasaba olarak adlandırılan bölgeye günümüzde Turgutlu denilmektedir.

¹¹³ *Anadolu*, 6 Eylül 1931; *Anadolu*, 9 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 8 Eylül 1935; *Anadolu*, 9 Eylül 1936.

¹¹⁴ *Anadolu*, 1 Ağustos 1933.

¹¹⁵ *Anadolu*, 13 Eylül 1931.

Huzur ve güvenlik sorunu önemli bir başlıktı ve özellikle 1930 senesinde parti çekişmeleri nedeniyle yaşanan olumsuzluklar, ertesini yıllarda daha sıkı güvenlik önlemleri alınması gerekliliğini ortaya koymuştu. İlk olarak, 1931 senesinde yapılacak törenlerden 2 gün önce, Polis Kısmı İdari Reisi İhsan Bey'in başkanlığında, merkez komiserleri ile merkez kumandanlığı inzibat subaylarının da hazır bulunduğu bir toplantı yapıldı.

Bu toplantıda; asker, jandarma ve polis memurları tarafından, şehirde düzenin sağlanması konusu ve ayrıca Zafer Alayı'nın geçeceği caddelerde yığılmaya engel olmak için alınacak önlemler etüt edilerek bazı kararlar verildi¹¹⁶.

İlerleyen yıllarda parti içi çekişmeler son bulmasına rağmen, her geçen sene İzmir'e gelen misafirlerin sayısındaki artış, alınan önlemlerin zorunluluğunu daha da arttırdı. Kutlama törenlerinin hemen öncesinde, Emniyet Müdürlüğü'nde bir araya gelen polis merkez komiserleri, 9 Eylül Kurtuluş Bayramı'nda İzmir'in olağanüstü kalabalık olacağını dikkate alarak toplantı yaparlar ve gerekli önlemleri alırlardı¹¹⁷. Ayrıca araba ve otomobillerin işlek caddelerden geçirilmemesi ve trafiğin تنها sokaklardan işletilmesi için belediye zabıtası gerekli düzenlemeleri yapardı¹¹⁸.

1.2.2. Demiryolu Şirketlerinin Yapmış Olduğu Hazırlıklar

9 Eylül günü yapılan kutlamalar için İzmir'e gelen ziyaretçi sayısındaki sürekli artışta ve törenleri daha fazla halk kitlesinin takip edebilmesinde en önemli pay belki de demiryolu müdürlüklerine aitti. Yapılan yazışmalar sonucunda İzmir – Kasaba ve Temdidi Demiryolu Müdüriyeti, 9 Eylül Bayramı nedeniyle, başlangıçta yalnız Karşıyaka ve İzmir'e mahsus olmak üzere, 8-9 Eylül tarihlerinde yüzde 25 indirim gitti. Yapılan bu indirim sayesinde halkın kutlamalara katılımının artırılması amaçlanmıştı. Ancak bu indirim sadece kutlamalara katılacak olanlara özgü olduğundan, yolcuların bagaj taşımalarına izin verilmedi¹¹⁹.

¹¹⁶ *Anadolu*, 8 Eylül 1931.

¹¹⁷ *Anadolu*, 7 Eylül 1932.

¹¹⁸ *Anadolu*, 8 Eylül 1932.

¹¹⁹ *Hizmet*, 6 Eylül 1929.

Sonraki yıllarda Kasaba Demiryolu indirim yaptığı bölgeyi genişletti. 9 Eylül Bayramı'na şebekenin her tarafından ve Konya – Ankara arasındaki şehirlerden de ziyaretçilerin gelişini arttırmak için büyük bir indirim yaptı. Kampanyaya göre indirimli bilet sahipleri geri dönüşlerinde de bu indirimlerden yararlanabileceklerdi ve 3 yaşından 7 yaşına kadar olan çocuklardan da yarı ücret alınacaktı¹²⁰.

Aydın Demiryolu Umum Müdürlüğü ise kutlamalar için, 9 Eylül 1931 sabahı saat 03.35'te Denizli'den özel bir gezinti treni tahsis etmişti. Buna göre yol üzerindeki istasyonlardan Kozpınar'a kadar olan bölgedeki yolcular da alınarak saat 10.24'te İzmir'e varılacaktı. Diğer tren ve otobüsler için geçerli olmayan bu tarifede yolculara yalnız gitme ücreti karşılığında gidiş-dönüş bileti verilecek ve aynı günün akşamı saat 22.00'da bu özel trenle geri dönelecekti. Aynı tarihlerde Ödemiş'ten Cumaovası'na kadar olan istasyonlardan da törenlere katılmak isteyen yolcular, yapılan yüzde 50 indirimden yararlanabilecekti¹²¹.

Zaman içinde indirim yapılan bölgenin yanı sıra indirimin oranı da arttırıldı. 1934 senesine gelindiğinde Devlet Demiryolları tarafından, İzmir Kurtuluş Bayramı ve 9 Eylül Uluslararası Panayırı şerefine yüzde 80'lik bir indirim yapılmış ve İzmir'in misafirleri masrafsız denecek kadar ucuza seyahat edebilme fırsatına sahip olmuşlardı¹²². Ortaya çıkan sonuçtan herkes memnundu ve 9 Eylül Kurtuluş Bayramı vesilesi ile yapılan bu indirimler için Belediye Başkanı Doktor Behçet Salih Bey, Nafia Vekili Ali Bey'e bir tebrik telgrafı çekerek, Devlet Demiryollarında uygulanan indirimli tarifeler için, İzmir ve çevre halkı adına teşekkür etmişti¹²³.

Takip eden yıllarda, panayır ve fuarın da etkisi ile İzmir'e gelen ziyaretçi sayısı daha da arttı. Amaç İzmir'e ve fuara daha fazla ziyaretçi çekmekti. Bu nedenle İzmir Enternasyonal Fuarı'nın ilk senesi olan 1936 yılında, Kültürpark'ta hazırlıklar çok önceden başlamıştı. Devlet Demiryolları'nın önceki yıllarda sadece 9 Eylül kutlamaları için yaptığı indirimli tarifeler, o yıl 1 Eylül'de açılışı yapılarak, 22

¹²⁰ *Hizmet*, 19 Ağustos 1931; *Yeni Asır*, 28 Ağustos 1931; *Hizmet*, 4 Eylül 1931; *Hizmet*, 31 Ağustos 1932; *Hizmet*, 5 Eylül 1932; *Anadolu*, 8 Eylül 1932; *Halkın Sesi*, 22 Ağustos 1933.

¹²¹ *Anadolu*, 31 Ağustos 1931; *Yeni Asır*, 6 Eylül 1931.

¹²² *Yeni Asır*, 10 Ağustos 1934.

¹²³ *Anadolu*, 17 Eylül 1934.

Eylül'e kadar faaliyette olacak fuar için geniş bir zamana yayıldı. Yüzde 50-80 arasındaki indirimli tarifelerin uygulanmasına 15 Ağustos'tan itibaren başlandı ve bu indirim fuarın kapanışından sonra 15 gün daha devam etti¹²⁴.

1.2.3. Diğer Dernek ve Kuruluşların Yapmış Olduğu Hazırlıklar

Ağustos ayının sonlarına doğru İzmir'de bulunan dernekler, Zafer Alayı'na kendilerinin de alınması için İhtifal Heyeti'ne başvururlar ve alaya ne şekilde katılmak istediklerini belirtirlerdi¹²⁵. Bir taraftan da hazırlıklara son şekli verilir¹²⁶.

Kolonyacılar Cemiyeti, Kurtuluş Bayramı'nda halkın üzerine toz halinde kolonya sıkılmasına ve esans kokulu kartlar dağıtılmasına karar verirken¹²⁷, o seneye kadar her yıl halka rozet dağıtarak bağış toplayan Verem Mücadele Cemiyeti¹²⁸, 1929 senesindeki kutlamalarda Himaye-i Etfal Cemiyeti ile ortaklaşa rozet dağıtma kararı alıyor ve halktan bu rozetler karşılığında parasal yardım toplamayı amaçlıyordu¹²⁹.

9 Eylül günü Verem Mücadele Cemiyeti'nin rozet dağıtması ve yardım toplaması için son derece uygun bir gündü. Bu hastalığın pençesine düşenler için özverili bir şekilde çalışan, onları ölümden kurtaran ve dertlerine çare bulan bu hayır kurumu üyeleri, Kurtuluş Günü'nün mahşeri kalabalığı arasında 5 kuruş değerindeki rozetleri satabilmek için koşuşturur, günler öncesinden bastırılan bu rozetlerle ilgili olarak bir yandan da gazete ilanları ile günler öncesinden halka bilgi vererek yardım isterdi¹³⁰. Yapılan tüm bu fedakârlıklar olumlu sonuç verir, dernek üyelerinin bu çırpınmalarına İzmir ve çevre halkı da elinden geldiğince destek verirdi. Örneğin 1931 senesinin 9 Eylül günü, İzmir'de çeşitli kollardan Verem Mücadele Cemiyeti yararına yapılan rozet dağıtımından 634 lira gelir edilmişti¹³¹. Basit bir hespla bu

¹²⁴ *Anadolu*, 13 Ağustos 1936.

¹²⁵ *Hizmet*, 27 Ağustos 1929.

¹²⁶ *Anadolu*, 6 Eylül 1931.

¹²⁷ *Anadolu*, 26 Ağustos 1929.

¹²⁸ *Hizmet*, 2 Eylül 1929.

¹²⁹ *Anadolu*, 2 Eylül 1929.

¹³⁰ *Hizmet*, 8 Eylül 1930; *Anadolu*, 7-8 Eylül 1931.

¹³¹ *Anadolu*, 16 Eylül 1931.

12.680 adet rozet anlamına geliyordu ve dönemin şartları düşünüldüğünde elde edilen, gerçekten de iyi bir rakamdı.

1938 yılı, dernek için önemli bir kilometre taşını oluşturdu ve o yıl İzmir Fuarı'nda 9 Eylül, "*Veremle Mücadele Günü*" olarak kabul edilmişti. O gün çeşitli yerlerde veremin zararları hakkında konferanslar verilmesi¹³², gece ise dernek yararına bir gardenparti tertip edilerek çeşitli eğlenceler yapılması kararlaştırılmıştı¹³³.

9 Eylül Kurtuluş Bayramı münasebetiyle 1929 yılında Verem Mücadele Cemiyeti ile ortak hareket eden Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1932 yılında bu kez Himaye-i Etfal Cemiyeti ile birlikte pehlivan güreşleri düzenlemişti.

Kutlamalardan yaklaşık bir hafta önce, şehrimizde bulunmakta olan Himaye-i Etfal Cemiyeti Genel Başkanı ve Kırklareli Mebusu Fuat Bey'in başkanlığında yapılan toplantıda, güreşlere olan genel ilgiyi arttırmak için birtakım önlemler alınmış ve yapılacak olan aktiviteler belirlenmişti. Buna göre hazırlanan program gereğince güreşlere Eylül'ün sekizinci günü Kışla Meydanı'nda başlanacaktı. Tertip Heyeti güreşlerin ardından, 16 Eylül günü Altay ve İzmirspor arasında bir de futbol maçı planlamış ve ortaya bir de kupa koymuştu. Bu iki rakip kulübün iddialı maçı hiç şüphesiz ki sporcular ve İzmirliiler için önemli bir olaydı.

Güreş müsabakalarına Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan meşhur pehlivanlar da katılacak; alaturka, alafanga ve serbest güreşler yapılacaktı. Bulgaristan'dan gelecek olan pehlivanlardan biri güreşlerden başka izleyenleri hayrete düşürecek güç denemeleri de yapacak, yerde yatarken üzerinden bir otomobil geçireceği gibi, hareket etmekte olan bir otomobili de eliyle durduracaktı.

Başhakemliğini Kurtdereli'nin yapacağı güreşlere Çoban Mehmet ile Himmet pehlivanların da katılabilmesi için Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Güreş

¹³² *Yeni Asır*, 2 Eylül 1938.

¹³³ *Anadolu*, 2 Eylül 1938.

Federasyonundan özel izin alınmıştı¹³⁴. Kutlamalardan bir gün önce Kışla Meydanı'nda, bu iki derneğin yararına küçük pehlivanlar arasında güreşler yapılmış ve program önceden tasarlandığı şekliyle uygulanarak büyük ilgi görmüştü¹³⁵.

O sene Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yaptığı bir diğer yardım amaçlı çalışma, 9 Eylül Kurtuluş Bayramı'nda çekilecek kutlama telgrafları ve gönderilecek mektuplar için kâğıtlar ve kartlar hazırlamak olmuştu. Böylece halk hem yetim çocuklara yardım edebilecek, hem de 9 Eylül Kurtuluş Bayramı'nda dostlarını ve akrabalarını daha anlamlı bir şekilde tebrik edebilecekti¹³⁶.

Dünya Ekonomik Bunalımı sonrasında yaşanan kriz ortamı, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1930'lara doğru devletçilik yönünde değişen ekonomi politikasına bağlı olarak hükümet denetiminde kurulan ve yerli malı kullanımı ile tasarrufu özendiren, yeni ekonomi politikasının halka benimsetilmesinde ve propagandasında işlev gören Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ni de harekete geçirmişti. Dernek 1930 senesi 9 Eylül kutlamalarına katılarak, bir kamyonet üzerinde tasarrufu anlatan çeşitli levhalar ile halkı bilinçlendirmeyi amaçlamıştı.

Bununla birlikte diğer bankalar da halka tasarrufun önemini anlatacak, demiryolu şirketleri devletin siyasetini temsil edecek şekilde hazırlıklarla alaya katılacaktı¹³⁷. Ziraat, İş, Akseki, Esnaf ve Ahali bankalarına ait tasarruf kumbaralarının büyük ölçekli modelleri yapılarak otomobillerde taşınacak ve bu modellerin yanlarında tasarrufa ait resimli tablolar bulunacaktı. Ayrıca tasarruf ve ekonomiye ait bazı cümleleri içeren küçük kâğıtlar da serpantin halinde atılacaktı¹³⁸. Böylelikle halkın yoğun olarak katılacağı bu kutlamalar aynı zamanda bir okul vazifesi de görecek, devlet politikaları konusunda halkın bilinçlenmesine katkı sağlanacaktı.

¹³⁴ *Anadolu*, 4 Eylül 1932.

¹³⁵ *Hizmet*, 9 Eylül 1932.

¹³⁶ *Anadolu*, 6-7 Eylül 1932.

¹³⁷ *Hizmet*, 12 Ağustos 1930.

¹³⁸ *Anadolu*, 4 Eylül 1930.

Bir yandan da Ticaret Odası tarafından 9 Eylül’de dağıtılmak üzere köylünün ve halkın anlayacağı bir şekilde broşürler hazırlıyordu. Faydalı bilgiler içeren bu broşürlerde İzmir şehrinin ekonomik durumu, şehirde neler bulunduğu, İzmir’in ve iktisadi bölgenin doğal hazineleri hakkında bilgi verilecek, binlerce kopya çoğaltılarak halka parasız olarak dağıtılacaktı¹³⁹. Ayrıca Ticaret Odası’nın 9 Eylül günü halka dağıtmak için hazırlamakta olduğu bu broşürlerin, Fransızca ve İtalyanca olarak da basılarak, Paris ve İtalya’daki ticaret kuruluşlarına gönderilmesine karar verilmişti¹⁴⁰.

Aynı sene 9 Eylül için, İzmir Gençler Birliği de bir kitap hazırlamış ve bir kopyası da gazetelere gönderilmişti. Gazeteler aracılığı ile tanıtılan bu kitabın mutlaka alınıp okunması gerektiği de halka duyurulmuştu¹⁴¹.

Yapılan hazırlıklar içerisinde belki de en duygusal ve anlamlı karar, 1935 senesinde, CHP Esnaf ve İşçiler Bürosu tarafından alınmıştı. O sene beş yüz fakir yavruyu giydirmek ve 9 Eylül Bayramı’nda gezdirmek yönünde¹⁴² alınan karar gereğince bayram günü sabahı, fakir işçi ve esnafın 600 çocuğu, birlik çatısı altında baştan aşağıya giydirilmiş, öğle yemeğine misafir edilmiş ve bir kısmının da Zafer Alayı’na katılması sağlanmıştı. Büronun bu etkinliği, bütün görenleri çok duygulandırdı. Birlikler binasına perişan kıyafetlerle giren yavrular, temiz ve düzgün bir kıyafetle çıkmışlar, Cumhuriyet Marşı’nı söylemişler, oynamış, bağırarak ve sevinçlerini göstermişlerdi.

Büro ayrıca bayram için Tire gençlerinden oluşan bir de bando getirmişti. Büyük bir başarı gösteren Tire bandosu izleyenlerde çok iyi bir etki bırakmıştı. Kendilerine gösterilen nezaket ve misafirperverlikten çok etkilenen gençler, bayramın ertesi günü İzmir’den ayrılmışlardı¹⁴³.

¹³⁹ *Anadolu*, 13 Ağustos 1930.

¹⁴⁰ *Anadolu*, 19 Ağustos 1930.

¹⁴¹ *Hizmet*, 4 Eylül 1930.

¹⁴² *Anadolu*, 8 Ağustos 1935.

¹⁴³ *Anadolu*, 11 Eylül 1935.

Salihli Gürbüzler Yurdu'nun bandosu da her sene İzmir'in 9 Eylül Kurtuluş Bayramı'na katılırdı¹⁴⁴. Akhisar Gençlik Bandosu ise 1933 senesinde ilk kez Kurtuluş Bayramı'na katılmaya karar vererek çalışmalarına erkenden başlamıştı¹⁴⁵.

Spor dostluk, barış ve kardeşlikti ve sporun bu katkısını çok iyi bilen Futbol Heyeti, Garbi Anadolu Şampiyonası finali için 1934 senesinde 9 Eylül gibi önemli bir günü seçmişti¹⁴⁶. Ayrıca 9 Eylül Kurtuluş Bayramı günlerinde şehrimize gelerek takımlarımızla müsabakalar yapmak isteyen futbol takımları da olurdu ve genellikle Ankara'dan ve hatta Arnavutluk'tan dahi şehrimiz kulüplerine müracaatta bulunulurdu¹⁴⁷.

1937 senesinde, İzmir Atlıspor Kulübü'ne ait olan ve yeni yaptırılan manej yerlerinin açılma merasimi için yine 9 Eylül günü seçilmişti. Parlak bir merasimle açılış yapıldıktan¹⁴⁸ sonra koşulan günün ikinci yarışı, "9 Eylül Koşusu" adını almıştı. Dört atın katıldığı bu yarışta; Ceylan birinci, Bayburt ikinci, Mahmure ise üçüncü gelmişti¹⁴⁹.

1.3. İZMİR ESNAFINDA GÖRÜLEN HAREKETLİLİK

1.3.1. Sağlık ve Kozmetik Sektöründe Görülen Hareketlilik

İzmir, Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir ticaret merkeziydi. Kurtuluştan sonra hem Batılı devletlerin Türkiye üstünde süregelen çeşitli kısıtlamaları hem de ekonomiye yüzyıllardır egemen bulunan bazı yabancı ve azınlık güçlerin bir daha dönmemesine ülkeden ayrılmaları, başlangıçta korkunç bir durgunluk yarattı¹⁵⁰. Ayrıca 1922 Büyük Yangını kentin çarşılarını, hanlarını yok etmiş, ticari kimliğin ve

¹⁴⁴ *Anadolu*, 15 Ağustos 1933.

¹⁴⁵ *Anadolu*, 22 Ağustos 1933.

¹⁴⁶ *Anadolu*, 8 Eylül 1932.

¹⁴⁷ *Yeni Asır*, 3 Eylül 1934.

¹⁴⁸ *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

¹⁴⁹ *Anadolu*, 14 Eylül 1937.

¹⁵⁰ Yaşar Aksoy, **Bir Kent, Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, Dr.Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 216.

umudun yitirilmesine neden olmuştu¹⁵¹. Bir zeytin tanesini ancak üç lokmada yiyebilme yoksulluğunu yaşayan halk, artık ulusal ekonomisini kendi gücüyle yaratmak zorundaydı¹⁵².

17 Şubat 1923'te İzmir'de toplanan İktisat Kongresi bu alanda önemli dönemeçlerden birini oluştururken, İzmir esnafı da kendi içinde ticareti canlandırmanın çarelerini arıyordu. Şifa Eczanesi'nin sahibi Süleyman Ferit adeta bu konuda öncü olmuş, onun faaliyetlerini Hilal Eczanesi, yani Kemal Kamil takip etmişti.

Varlığını 9 Eylül gününe borçlu olduğunu bilen Süleyman Ferit, sahibi olduğu Hükümet Caddesi'ndeki Şifa Eczanesi'nde ve Kemal Kamil de Hilal Eczanesi'nde, Kurtuluş günleri süresince indirimli satışlar yaparlar, 6-9 Eylül tarihleri arasında dört gün süren indirimler ile bu mutlu güne bir katkı sağlamaya çalışırlardı¹⁵³. Özellikle Kemal Kamil Bey'in yaptığı kampanyalar zaman zaman gazete köşelerinde alay konusu yapılsa da¹⁵⁴, Dünya Ekonomik Bunalımı'nın etkilerinin en yoğun hissedildiği 1930 yılı haricinde bu indirimler hemen hemen her sene uygulandı. Gazetelere verilen ilanlar ile halka günler öncesinden duyurular yapılır ve adeta geleneksel hale gelen bu kampanyalar 1934 senesine kadar üç ya da dört gün sürerdi¹⁵⁵. Halkın her üründen birden fazla almaması ve daha geniş bir kitlenin bu mutlu gün için yapılan indirimden faydalanabilmesi için de gerekli önlemler alınır¹⁵⁶.

1933 yılında ilk 9 Eylül Panayırı'nın da açılacak olması sebebiyle, İzmir'e gelen misafir sayısında artış görüldü. Bu nedenle 9 Eylül Kurtuluş Bayramı şerefine Süleyman Ferit'in Şifa Eczanesi, genelde dört gün süren indiriminin artık 1 Eylül'den 10 Eylül'e kadar süreceğini müjdelemiş ve gazete ilanlarıyla bu kampanya

¹⁵¹ Ufuk Adak, "Panayır'dan Halk Üniversitesi'ne İzmir Enternasyonal Fuarı", **İşgalden Kurtuluşa İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Cumhuriyet Gazetesi İmecesini**, 2007, s.128.

¹⁵² Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın İzmir İktisat Kongresi İzlenimleri; Aksoy, a.g.e., s. 199.

¹⁵³ *Türk İli*, 9-10 Eylül 1929; *Hizmet*, 3 Eylül 1929; *Hizmet*, 6 Eylül 1931, *Yeni Asır*, 9 Eylül 1931; *Hizmet*, 5-6-7 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 7 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 8 Eylül 1933; *Hizmet*, 5-6 Eylül 1933.

¹⁵⁴ *Ahenk*, 5 Eylül 1929.

¹⁵⁵ *Hizmet*, 3 Eylül 1929; *Hizmet*, 6 Eylül 1931, *Yeni Asır*, 9 Eylül 1931; *Hizmet*, 5-6-7 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 7 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 8 Eylül 1933; *Hizmet*, 5-6 Eylül 1933.

¹⁵⁶ *Hizmet*, 5-6-7 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 7 Eylül 1932.

hakkında bilgi vermişti¹⁵⁷. O sene Kemal Kamil'in Hilal Eczanesi de tıpkı Şifa Eczanesi gibi geleneksel 9 Eylül indirimini, 4 günden 10 güne çıkarmıştı¹⁵⁸. Ancak fuarlı yıllar; (1936'dan itibaren) Süleyman Ferit'in gazetelere indirim ilanı vermediği, Kemal Kamil'in ise fiyat listeli ilanlarından kampanya süresini üç gün ile sınırlandırdığının anlaşıldığı seneler olarak hafızalarda kaldı¹⁵⁹.

9 Eylül gününe olan şükran borcunu ödemek ve o önemli günü daha da anlamlandırmak isteyen bir diğer girişimci de Kimyager Abdüsselam Akgünlü idi. 9 Eylül Kurtuluş Bayramı şerefine o gün bütün tahlilleri bedava yapacağını gazete ilanları ile duyuran¹⁶⁰ Kimyager Abdüsselam, 1934 senesinde ücretsiz yapacağı tahlil süresini bir haftaya çıkarmış, 5-11 Eylül tarihleri arasında yapacağı bu hizmeti halka duyurmak için yine gazete sütunlarını kullanmıştı¹⁶¹. Her yıl İkinci Beyler Sokağındaki laboratuvarında fakirlere ücretsiz idrar tahlili yapan Abdüsselam Akgünlü, 1935 senesinden itibaren de eczanesinde, geçim zorluğu çeken hastaların reçetelerini herhangi bir karşılık beklemeden hazırlamaya başladı¹⁶².

Sünnetçi Süleyman Muftıç Efendi'de 9 Eylül şerefine, 6 Eylül 1934 tarihinden itibaren, Eylül ayının sonuna kadar kendisine müracaat edecek zengin ve fakir bütün çocukları herhangi bir karşılık beklemeden sünnet etmeyi vaat etmiş, sünnet makinesi mucidinin bu hayırlı karar ve fedakârlığı gazetelerde takdirle karşılanmıştı¹⁶³.

1.3.2. Diğer Alanlarda ve Eğlence Sektöründe Görülen Hareketlilik

9 Eylül için sadece sağlık sektörü hareket kazanmaz, hemen hemen her alanda müthiş bir canlılık gözlenirdi. Güzel Aydın Mağazası'nda 9 Eylül şerefine, o kutlu günü içine alan haftada indirim gider ve bunu halka gazeteler yolu ile ilan

¹⁵⁷ *Yeni Asır*, 27-28-30 Ağustos 1934; *Halkın Sesi*, 2-3-4-5-6-8-9 Eylül 1934; *Halkın Sesi*, 29-30 Ağustos 1935; *Halkın Sesi*, 2-3-6-7-9 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 4-5-6-7-9 Eylül 1935.

¹⁵⁸ *Yeni Asır*, 28-30 Ağustos 1934; *Yeni Asır*, 4-5-6-7-8-9 Eylül 1935.

¹⁵⁹ *Yeni Asır*, 2-3-4-8 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 8-9 Eylül 1937.

¹⁶⁰ *Hizmet*, 9 Eylül 1930; *Yeni Asır*, 6 Eylül 1931.

¹⁶¹ *Halkın Sesi*, 4 Eylül 1934.

¹⁶² *Halkın Sesi*, 7 Eylül 1935; *Halkın Sesi*, 8 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1937.

¹⁶³ *Halkın Sesi*, 6 Eylül 1934.

ederdi¹⁶⁴. 1933 senesine gelindiğinde ise İpekiş, ilk 9 Eylül Panayırı'na geniş ölçüde katılacağını duyurmuştu¹⁶⁵. Emrullahzade Raşit & O.Adil Ticarethanesi¹⁶⁶, Yeni Kundura Boyaları¹⁶⁷, İş Bankası, Osmanlı Bankası, Esnaf Ahali Bankası, Alâiyeli Halim B. Ticarethanesi, Balcızade Hakkı B. Ticarethanesi ile 9 Eylül Ecza ve Baharat Deposu, gazetelere ilan vererek İzmir halkının Kurtuluş Bayramlarını kutlayan ve bu sayede kendilerini tanıtmaya fırsatı bulan diğer kuruluşlardı¹⁶⁸.

Kurtuluş günü yaklaştıkça İzmir'e anayurdun her tarafından misafirler gelir; sokaklar, çarşılar, arabalar ve tramvaylar, kısaca her yer tıklım tıklım dolardı¹⁶⁹. Milli duyguların kabardığı zafer günlerinde, İzmir ve çevre halkının bu duygularına cevap verebilmek için bütün İzmir sinemaları, kahraman Türk Ordusu'nun Kurtuluş Savaşı'ndaki hikâyeleri, düşmanın esareti, Yunan Ordusu'nun denize dökülüşü, heyecanlı savaş sahnelerinin yer aldığı filmleri 9 Eylül'den itibaren gösterime sokardı¹⁷⁰. Elhamra, Tayyare ve Lale sinemalarında 3 matine halinde gösterilen 2500 metrelik filmler¹⁷¹, halkın bu özel günde kabaran duygularının daha da coşmasına neden olurdu.

Eğlence sektörünün nabzının attığı Kordon'da ve ailelerin gezinti alanı haline gelen Bahribaba Parkı'nda da müthiş bir hareketlilik gözlenirdi. Birinci Kordon'da Pasaport karşısında yer alan Türkoaz Barı 9 Eylül için balolar düzenlerdi¹⁷². O dönemde İzmir'in tek aile bahçesi olan Bahribaba Parkı Gazinosu ise halkın zevkini ve neşesini bir kat daha arttırmak için büyük fedakârlıklar yaparak meşhur radyo sanatçılarından Bayan Fahire ve Bedriye Süheyla gibi ses kraliçelerini ve bütün Türkiye'ce tanınmış saz heyetini getirtmişti¹⁷³.

¹⁶⁴ *Hizmet*, 4 Eylül 1930; *Hizmet*, 6 Eylül 1931.

¹⁶⁵ *Anadolu*, 7 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 8 Eylül 1933.

¹⁶⁶ *Hizmet*, 9 Eylül 1932.

¹⁶⁷ *Halkın Sesi*, 5 Eylül 1933.

¹⁶⁸ *Hizmet*, 9 Eylül 1932.

¹⁶⁹ Kemal Kamil Aktaş, "İzmir'in Yakışığı", *Anadolu*, 13 Eylül 1935.

¹⁷⁰ *Hizmet*, 6 Eylül 1929.

¹⁷¹ *Hizmet*, 9 Eylül 1929.

¹⁷² *Hizmet*, 9 Eylül 1932.

¹⁷³ *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1935.

1.3.3. Panayır ve Fuarlı Günlerde Görülen Hareketlilik

1927 ve 1928 yıllarında yapılan 9 Eylül sergilerinin ardından ilk olarak 1933 yılının 9 Eylül'ünde, yani İzmir'in Kurtuluş Günü'nün on birinci yıldönümünde açılan panayır, milli ticaretimizin gelişmesi ve yerli mallarımızın sürümünün arttırılması için güzel bir imkân yarattı. Bu sayede birçok iş sahipleri, kendilerini ve kuruluşlarını tanıtarak müşteri bulma fırsatını yakaladı¹⁷⁴.

Panayır ile birlikte İzmir'in genel hayatında da büyük bir değişiklik gözlenmeye başlandı. Her tarafa bir hareket, her köşeye bir canlılık geldi. Birkaç sene öncesine kadar harabe bir halde olan panayır sahası, kısa zamanda vatandaşlara her türlü ihtiyaçlarını karşılayarak güzel saatler geçirme fırsatı veren bir eğlence yeri, Türk'ün yeteneklerini dünyaya tanıtacak büyük bir propaganda aleti ve Türk ekonomisine büyük hizmetler verecek canlı bir iş merkezi haline gelmişti¹⁷⁵.

Panayır ve Kurtuluş günleri ile birlikte İzmir'in nüfusuna nüfus katılır, güzel İzmir konuklarıyla bir kat daha güzelleşmeye başladılar. Hele 9 Eylül günü İzmir İzmirliğini yaşar, panayır ve 9 Eylül karşı karşıya İzmir için bir mutluluk kaynağı olurdu. Bu sayede İzmir'e neşe, İzmir'e nüfus, İzmir'e hareket gelirdi¹⁷⁶.

İzmir'in ilçe ve köylerinden hatta komşu vilayetlerden gelen ziyaretçilerin barınması da gerçekten de büyük bir sorundu. Bu nedenle belediye haftalar öncesinden önlem alır, otelciler bu duruma göre hazırlık yaparlardı¹⁷⁷. Hatta 1937 yılında birçok aile belediyeye başvurarak pansiyonerlik yapabileceklerini bildirmişler ve ev adreslerini kaydettirmişlerdi¹⁷⁸. Kurtuluş günleri İzmir için gerçek anlamda bereket günleriydi.

Bu bereketli günleri İzmir'in çok iyi bir şekilde değerlendirmesi gerektiğini savunan Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz, 1937 yılında açılacak olan fuar hakkında

¹⁷⁴ *Halkın Sesi*, 4 Eylül 1933.

¹⁷⁵ Reşat Sırrı, "9 Eylül Panayır", *Yeni Asır*, 28 Ağustos 1934.

¹⁷⁶ Aktaş, a.g.e., *Anadolu*, 13 Eylül 1935.

¹⁷⁷ *Anadolu*, 6 Eylül 1931.

¹⁷⁸ *Halkın Sesi*, 7 Ağustos 1937.

yayınladığı bildiride; bir önceki sene fuar münasebetiyle 21 gün içinde İzmir'e 100.000'den fazla ziyaretçi geldiğinden ve gelen ziyaretçilerin 2.500.000 liraya yakın bir para bıraktığından bahsediyor, o sene daha iyi ve güzel yeniliklerin düşünüldüğünü ve gelen misafirlerin şehrimizden memnun ayrılmasının İzmir'in yararına olduğunu belirterek, halkın ve esnafın misafirleri ağırlama konusunda belediyeye yardım etmesini rica ediyordu¹⁷⁹.

Sadece İzmir değil, ulusal çıkarlarımız için de büyük önem taşıyan panayır ve devamındaki Enternasyonal İzmir Fuarı'na, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti de büyük destek vermişti. Açılışları 1934 ve 1936 yıllarında Başvekil İsmet İnönü'nün¹⁸⁰, 1935 ve 1937 yıllarında ise İktisat Vekili Celal Bayar'ın yapması¹⁸¹ hükümetin bu işe verdiği kıymet ve önemin apaçık bir ifadesi idi¹⁸². Böylelikle İzmir, devletinde himayesine mazhar olan bir oluşuma sahip oluyor, İzmir'e karşı gösterilen bu ilginin anlamını kavrayarak ziyaretçilerin adedini her yıl biraz daha arttırmak görevi de İzmirililere düşüyordu¹⁸³.

1.4. BAYRAM GÜNÜ İÇİN YAPILAN SÜSLEMELER

Gazeteci Nureddin Osman, 1929 yılının Temmuz ayında Cenevre'ye yapmış olduğu seyahatteki izlenimlerini anlattığı ve Hizmet Gazetesi'nde yayınlanan "*Muhteşem Cenevre'de*" adlı yazı dizisinde, bu şehrin ıslıl ıslıl gecelerinden etkilenip, gördüğü manzarayı okuyucularının gözünde daha iyi canlandırabilmek için; "*Milli bayram gecelerinde gözlerimizin zevkle seyrettiği ziya tezyinatı burada her günkü tabii ve mutad manzaralardır.*" diyordu¹⁸⁴. Gerçekten de son yıllarını sürekli olarak savaşarak geçiren ve bağımsızlığını kazandıktan sonra hızla yaralarını sarmaya başlayan İzmir halkı, o dönemlerde hayalini dahi kuramayacağı çağdaş manzaraları ancak milli kutlama günlerinde görebilirdi.

¹⁷⁹ *Halkın Sesi*, 5 Ağustos 1937.

¹⁸⁰ *Yeni Asır*, 27 Ağustos 1934; *Halkın Sesi*, 27 Ağustos 1934; *Anadolu*, 2 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 2 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 2 Eylül 1936.

¹⁸¹ *Anadolu*, 23 Ağustos 1935; *Halkın Sesi*, 23 Ağustos 1935; *Anadolu*, 24 Ağustos 1937.

¹⁸² Haydar Rüştü Öktem, "Yedinci Enternasyonal Fuar Karşısında", *Anadolu*, 20 Ağustos 1937.

¹⁸³ Hakkı Ocakoğlu, "Fuar Günlerinde...", *Yeni Asır*, 12 Ağustos 1937.

¹⁸⁴ Nureddin Osman, "Muhteşem Cenevre'de", *Hizmet*, 21 Ağustos 1929.

İhtifal Heyeti hazırladığı kutlama programlarında, herkesten sahibi oldukları mağaza ve evlerini bu önemli günün şerefine yakışır bir şekilde, komşularıyla rekabet edercesine donatmasını, gece ışıklandırmasını ve bayramlık elbisesini giyerek birbirini tebrik etmesini önemle rica eder¹⁸⁵, halkta bu coşkuyla üzerine düşen görevi yapardı.

Bütün İzmir, Kurtuluş Bayramı'nın şerefine adeta bir düğün eviymişçesine süslenirdi. Çarşı, pazar, sokaklar, evler, dükkânlar ve mağazalar muhteşem bir şekilde donatılırdı¹⁸⁶. Her tarafta insanı heyecan içinde bırakan bayraklar göze çarpar, İzmir'in üzeri al sancaklarla örtülürdü. Hükümet, Belediye, CHP ve diğer bütün resmi binalar, ayrıca tüm kara ve deniz araçları aynı şekilde süslenirdi¹⁸⁷. Basmane, Tilkilik ve Hükümet Konağı önünde zafer takları kurulur, zaferin gücünü gösteren defne dalları bu takların her tarafını sarardı. İzmirliilerin sanki birbirleriyle rekabet edercesine¹⁸⁸ bayraklar ve defne dalları ile süsledikleri binalar ve mağazalar, seyrine doyum olmaz bir manzara oluştururdu¹⁸⁹.

Hükümet, Kışla binalarında ve zafer taklarında elektrikle aydınlatma yapılır, ayrıca bütün binalar yine lambalar ile süslenirdi. Şehir adeta gece olduğu belli olmayacak bir şekilde aydınlatılır, başta resmi daireler ve kurumlar olmak üzere tüm İzmir şehri rengârenk bir hal alırdı¹⁹⁰.

Her yıl olduğu gibi 1931 senesinde de, İzmir'deki tüm kuruluşlar ve Sovyet Konsolosluğu elektrikli lambalar ile süslenmişti. Ayrıca Sovyet ticaret kuruluşları da

¹⁸⁵ *Ahenk*, 8 Eylül 1929; *Anadolu*, 8 Eylül 1929; *Hizmet*, 9 Eylül 1929; *Hizmet*, 9 Eylül 1930; *Anadolu*, 8 Eylül 1931; *Anadolu*, 8 Eylül 1932; *Hizmet*, 8 Eylül 1932; *Halkın Sesi*, 7 Eylül 1933; *Anadolu*, 9 Eylül 1935; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1935; *Anadolu*, 9 Eylül 1938.

¹⁸⁶ Yaşar Aksoy, **Ege Kültürü**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1999, s.160; *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Ahenk*, 10 Eylül 1341; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1926; *Vakit*, 10 Eylül 1926; *Ahenk*, 9 Eylül 1929; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1937.

¹⁸⁷ Dursun, a.g.e., s.146; *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 9 Eylül 1934; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1936; *Anadolu*, 8 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1937.

¹⁸⁸ *Vakit*, 10 Eylül 1924; *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Hizmet*, 9 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 9-11 Eylül 1934; *Anadolu*, 8 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 5-8-9 Eylül 1937; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1938.

¹⁸⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1923; *Ahenk*, 10 Eylül 1341; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

¹⁹⁰ *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1937.

Gazi Mustafa Kemal'in rengârenk ampullerle donatılmış bir resmini asmışlardı. Yalnız o seneye özgü olmak üzere Kordon'da, elektrikler bilinemeyen bir nedenle yanmamış ve caddenin karanlık içinde bırakılması büyük tepki görmüştü¹⁹¹.

27 Temmuz 1932 Çarşamba günü açılışı yapılan¹⁹² Gazi Heykeli'nin ışıklandırılmasına büyük bir özen gösterilirdi. Heykelin açılış töreninde kullanılmış olan havagazı ve elektrik reflektörleri yalnız 9 Eylül akşamına özgü olmak üzere tekrar yakılırken¹⁹³, heykel ve meydan reflektörlerle aydınlatılır, etraftan yansıtılan reflektör ışıkları ile bembeyaz görünen heykeli halk gece boyu ziyaret ederdi¹⁹⁴. Heykelin önünde iki yerde büyük ve yüksek zafer takları yapılı¹⁹⁵, Gazi Meydanı belediyece çok mükemmel bir şekilde süslenerek, heykelin karşısında denizde birçok yerlerde otuz metre yüksekliğinde renkli sular fişkırtılırdı¹⁹⁶.

Özellikle şanlı donanmamızın Kurtuluş Bayramı'nı şerefliendirdiği 1933 yılında, o güne kadar görülmemiş ve herkesi heyecan içinde bırakan sahneler yaşanmıştı. Başta Yavuz Zırhlısı olmak üzere kruvazör, torpido ve denizaltı gemilerimiz baştan aşağı ışıklandırılmış ve geç saatlere kadar projektörler İzmir'i ve Karşıyaka'yı taramıştı¹⁹⁷.

Bayram günlerinde körfez vapurları pırıl pırıl ışıklarla ve bayraklarla donatılırdı¹⁹⁸. KSK'nin galip geldiği, ilk üzümün ve ilk incirin limandan yolcu edildiği günlerde olduğu gibi, vapurlar iskelelere yaklaşırken düdükları uzun uzun öttürülür, bazen havai fişekler atılırdı¹⁹⁹. İşte bu vapurlar bayram günlerinde ışıltılı bir halde İzmir-Karşıyaka arasında yolcu taşırdı²⁰⁰.

¹⁹¹ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1931.

¹⁹² Çelebi, a.g.e., s.62.

¹⁹³ *Hizmet*, 9 Eylül 1932.

¹⁹⁴ *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933.

¹⁹⁵ *Anadolu*, 8 Eylül 1932.

¹⁹⁶ *Yeni Asır*, 5 Eylül 1933.

¹⁹⁷ *Anadolu*, 11 Eylül 1933.

¹⁹⁸ *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1936.

¹⁹⁹ Muşkara, a.g.e., s.9.

²⁰⁰ *Anadolu*, 11 Eylül 1931.

Fabrikaların bacaları bile lambalar ile süslenir, bu bacalardan aşağıya doğru kırmızı bantlar sallanırdı ve bunlar yer yer bacaya tutturulurdu. Bir de, bacanın yarı boyundan aşağıya doğru bayraklar asılırdı.

Karşıyakalılar şenlik günlerinin coşkusu evlerinde de gösterirdi. İşte o şenlik günlerinde evler bayraklarla donatılır, bütün gece havai fişekler atılırdı²⁰¹. Karşıyaka sahilindeki evlerin yola bakan teraslarını süsleyen kâğıt fenerler, o senelerde Karşıyaka’da elektrik olmadığından dolayı mumlu idi. Ancak rüzgâr çıktığında, sallanan fenerler bazen tutuşur, bu durum koşuşturmalara yol açar²⁰², her şeye rağmen İzmir bayramını bir başka yaşardı.

1.5. BASININ HAZIRLIKLARDAKİ ROLÜ

1.5.1. Yerel ve Ulusal Basının Kurtuluş Günlerine Bakışı

Kitle iletişim araçlarının henüz çeşitlilik göstermediği bir dönemde halka ulaşmanın tek vasıtası olan gazeteler, kutlamalar için yapılan hazırlıklardan itibaren üzerine düşen görevleri fazlasıyla yerine getirmişlerdi. İhtifal heyetleri ile halk arasında bir köprü vazifesini görerek günün anlam ve önemini günler öncesinden okuyucularına duyurmuş, hazırlıkların geçirdiği aşamaları ve ihtifal heyetlerinin isteklerini sütunlarına taşıyarak, törenlerin parlak bir şekilde geçmesine katkı sağlamışlardı.

İzmir, 9 Eylülünü, haftalar öncesinden başlayan tatlı bir telaş içinde beklerken, vuslata erecek olmanın heyecanı adeta gazetelerin satırlarına sinerdi. Örneğin Anadolu Gazetesi; “9 Eylül nihayet bir ay sonra geliyor²⁰³.” derken, o günün ne kadar özlendiğini adeta haykırmaktaydı. Ayrıca günler öncesinden Kurtuluş’un iki önemli tarihi olan 30 Ağustos ve 9 Eylül’e halkında tüm içtenliği ile katılması ve böylelikle bu kutsal günlerin daha da yüceltilmesi için gazete ilanları ile

²⁰¹ Muşkara, a.g.e., s.43.

²⁰² Muşkara, a.g.e., s.50.

²⁰³ *Anadolu*, 2 Ağustos 1929.

çağrılar yapılı²⁰⁴, bir anlamda milli bayramlarında dini bayramlar kadar kutsal ve ulu olduğu ifade edilirdi²⁰⁵.

9 Eylül'ün Türkiye'nin, ama en önemlisi İzmir'in bayramı olduğu vurgulanır ve her gün gazetelerin ilk sayfalarında göz alıcı bir şekilde yayınlanan ilanlar ile halkın bu güne çok özel bir şekilde hazırlanması için çağrıda bulunulurdu²⁰⁶. İşgal günlerinde yaşanan sıkıntılar ve Kurtuluş Günü'nün heyecanı okuyuculara aktarılarak, bayram gününün coşkunu bir şekilde kutlanması için herkese bayraklar, konfetiler ve serpantinler ile törenlere katılma çağrısı yapılı²⁰⁷, 9 Eylül'ü yüceltmenin ve kutsamanın en büyük vazife olduğu da belirtilirdi²⁰⁸.

9 Eylülde tüm yerel ve ulusal basının Kurtuluş Bayramı için hararetle yayınlar yaparak kutlamalara destek verdiği görülürdü²⁰⁹. Ancak İzmir basını için daha farklı bir hareket söz konusu olur ve o gün tüm yerel gazeteler baş sayfalarını bu özel güne ayırırdı. Fotoğraflara, şiirlere, makalelere tam sayfa olarak yer vererek günün anlam ve önemini en iyi şekilde aktarmaya çalışan gazetelerin iç sayfalarında da kutlama programı ayrıntılı olarak yayınlanırdı. Bu kutlu güne özel olarak genelde renkli basılan gazetelerde, 9 Eylül günü Ordu'nun İzmir'e girişi anlatılır, baş makaleler günün anlam ve önemini belirtir nitelikte yazılırdı²¹⁰.

²⁰⁴ *Ahenk*, 1-2-3 Eylül 1341; *Ahenk*, 7 Ağustos 1929.

²⁰⁵ *Hizmet*, 16 Ağustos 1929.

²⁰⁶ *Anadolu*, 7-8-9 Ağustos 1929; *Hizmet*, 11-13-16 Ağustos 1929.

²⁰⁷ *Ahenk*, 4 Eylül 1929.

²⁰⁸ *Anadolu*, 7-8 Ağustos 1930.

²⁰⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1923; *Müşterek*, 9 Eylül 1339; (Müşterek Gazetesi; İkdâm, İleri, Akşam, Tercüman-ı Hakikat, Tevhid-i Efkâr, Vatan, Tanin ve Vakit gazetelerinin ortak yayını olarak basılmıştır.) *Ahenk*, 9 Eylül 1340; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1924; *İleri*, 9 Eylül 1924; *Vakit*, 9 Eylül 1924; *Vatan*, 9 Eylül 1340; *Tevhid-i Efkâr*, 9 Eylül 1924; *Ahenk*, 9 Eylül 1341; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1925; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Vakit*, 9 Eylül 1925; *Hâkimiyet-i Milliye*, 9-10 Eylül 1926; *Vakit*, 9-10 Eylül 1926; *Ahenk*, 9 Eylül 1929; *Hizmet*, 9 Eylül 1929; *Hizmet*, 9 Eylül 1931; *Anadolu*, 9 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1932; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933; *Anadolu*, 9 Eylül 1934; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1934; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1935; *Anadolu*, 9 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1937; *Anadolu*, 9 Eylül 1938; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1938.

²¹⁰ Parlak, a.g.e., s.205; *Ahenk*, 9 Eylül 1340; *Vatan*, 9 Eylül 1340; *Ahenk*, 10 Eylül 1341; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Ahenk*, 9 Eylül 1926; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1926; *Ahenk*, 9 Eylül 1928; *Ahenk*, 9 Eylül 1929; *Hizmet*, 9 Eylül 1929; *Hizmet*, 9 Eylül 1931; *Anadolu*, 9 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1932; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933; *Anadolu*, 9 Eylül 1934; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1934; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1935; *Anadolu*, 9 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1937; *Anadolu*, 9 Eylül 1938; *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1938.

9 Eylül Bayramı nedeniyle bu büyük zaferin anlamını bir dereceye kadar anlatmak için, düşmanın ne büyük kuvvetlere, ne umulmaz yardımlara ve ne kadar çok top ve cephaneye sahip olduğunu gösterecek şekilde kaleme alınan hatıralar da halk tarafından büyük bir ilgi ve merakla okunduğundan, bu ibret verici anıların yayımına devam edilmesi için gazetelere talepte bulunulduğu da olmuştu²¹¹.

Hatta 1938 yılında ilk kez, İzmir'in Kurtuluşu'nu canlandıran ve bu büyük günün sevincini yaşatan, "30 Ağustos'tan Dokuz Eylül'e" başlıklı bir piyesin de, başlığa konu olan tarihler arasında Halkın Sesi Gazetesi'nde yayınlanması, okuyucu kitlesinde büyük ilgi uyandırmıştı²¹².

Türkmen Parlak'ın, Yeni Asır Gazetesi'nin tarihsel gelişimini konu ettiği kitabında:

"İzmir'in kurtuluş günü olan 9 Eylül, yöresel olarak ilk defa resmi tatil günleri arasına sokulmuştu. (1936) O gün her yerde olduğu gibi Yeni Asır çalışanları da tatil yapınca gazete hazırlanamamıştı. Ancak bu durum daha önceden bilindiğinden manşetten bir iki defa açıklama yapılmıştı²¹³." denilmesine rağmen, daha önceki yıllarda da gazete çalışanlarının 9 Eylül tarihini tatil yaparak geçirdiği, bu nedenle 10 Eylül günü gazete basılamadığı görülmüştü. Hatta gazeteler 9 Eylül Kurtuluş Bayramı şerefine bir gün tatil yapacağını ve 10 Eylül tarihinde yayımlanmayacağını halka önceden duyurmuş²¹⁴, bu nedenle kutlamalara ilişkin ilk haberler ulusal basında, yerel basından bir gün önce yer almıştı.

1.5.2. Türk-Yunan Dostluğu'nun İki Ülke Basınındaki Yansımaları

Kutlamalar bir devlet geleneği olup, bu gelenekleri şekillendiren siyasi iktidarı elinde tutan gücün politikalarıdır. Tansiyonun yükseltilmesi veya

²¹¹ Halkın Sesi, 11 Eylül 1937.

²¹² Halkın Sesi, 29-30-31 Ağustos 1938; Halkın Sesi, 1-2-3-4-5-6-7-8-9 Eylül 1938.

²¹³ Parlak, a.g.e., s.403.

²¹⁴ Anadolu, 9 Eylül 1929; Halkın Sesi, 9 Eylül 1934; Yeni Asır, 9 Eylül 1934; Yeni Asır, 9 Eylül 1938.

düşürülmesi ise tamamen bu politikaların topluma yansıtılması ile olur. 9 Eylül için yapılan kutlamalarda da devlet siyasetinin etkisi kendini hissettirmiş, kutlamaları planlayan ihtifal heyetlerinde bulunan basın mensupları vasıtasıyla da halk yönlendirilmiştir.

Bu bağlamda 1931 senesi kutlamalar açısından bir dönüm noktasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin izlediği barışçı politika ve Yunan Hükümeti ile kurulan sıcak ilişkiler ile birlikte gözler o sene yapılacak törenlere çevrilmiş ve bu durum halk arasında değişik yorumlara neden olmuştu. Hatta o sene 9 Eylül törenlerinin son kez yapılacağı, bir daha kutlama olmayacağına dair dedikodular dahi çıkmıştı²¹⁵.

Oysaki İzmir'in Kurtuluş Günü, Türk Milleti'nin bağımsızlığına sahip olmasının yıl dönümü idi ve İzmir'le beraber Türk Milleti de kurtulmuştu²¹⁶. Bu nedenle; tarihine, kutsal değerlerine ve milli günlerine saygı gösteren İzmirliilerin, 9 Eylül'ü büyük bir özenle karşılaması gerekiyordu²¹⁷. Gazetelerde sürekli bu önemli günün Batı emperyalizmine bir cevap olduğu vurgulanıyor²¹⁸ ve yayınlanan ilanlarda;

“Aziz İzmir’li!

9 Eylül yaklaşıyor. Önümüzde altı²¹⁹ gün kaldı.

Pekâlâ biliriz ki, tarih, ikinci bir 9 Eylül kaydetmemiştir. 9 Eylül’de Türk milleti:

– Ben varım! Dedi.

Güzel İzmirimiz 9 Eylülde kurtuldu. Bütün bir husumet dünyası 9 Eylülde Türkün var olduğunu anladı.

İşte yaklaşan 9 Eylül, böyle büyük bir gündür.

Aziz İzmirli!

²¹⁵ *Anadolu*, 1 Eylül 1931; *Yeni Asır*, 2 Eylül 1931.

²¹⁶ *Yeni Asır*, 16-17-18-19-20-21-23-24-28-30-31 Ağustos 1931; *Yeni Asır*, 1-2-3-4-6 Eylül 1931.

²¹⁷ *Hizmet*, 26 Ağustos 1931.

²¹⁸ *Hizmet*, 16 Ağustos 1931.

²¹⁹ Bu ilan bayram gününe kadar her gün aynı şekilde yayınlanmış, sadece kalan gün sayısı geri sayım yapmak suretiyle değişiklik göstermiştir.

Büyük günü tesit etmek için hazırlan!.. 9 Eylülü her sene tes'it edeceksin bu senin hakkındır²²⁰.” deniyordu. Hatta günler yaklaştıkça “Aziz İzmirli! 9 Eylül Kurtuluş Bayramını tes'ide hazırlan.” başlığı büyük puntolarla ve gazete adının bile üstüne yazılmaya başlanmıştı²²¹.

İzmir'de yaşanan bu kurtuluş heyecanı hiçbir zaman dinmemiş ve bu coşku yıllar boyunca her Eylül ayında Ege'nin tüm il ve ilçelerini sarmaya devam etmişti²²². Ayrıca şovenizmin²²³ değil, özgürlüğün göstergesi olan²²⁴ bu günlerde, Yunan düşmanlığı hiçbir zaman görülmedi. Yalnızca emperyalistlerin vatanımıza saldırttığı Yunan militarizmine karşı haklı bir nefret vardı²²⁵ ve bu nefretin izleri yapılan konuşmalarda, okunan şiirlerde, Zafer Alayı'nda görülen tablolarla, temsillerde ve pankartlarda kendini gösterirdi.

Ancak genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yurttan ve dünyada izlediği barışçı siyaset, Yunanistan ile yapılan antlaşmalar neticesinde gerçekleşen yakınlaşma ve bu durumun toplumsal bilinçte bıraktığı etkiler, değişik görüşleri de beraberinde getirdi. Mevcut duruma karşı farklı bakış açıları gelişmiş ve bu da gazete sütunlarına yansımıştı. Örneğin üslup bakımından büyük bir farklılık göstererek alaycı bir tavırla kaleme alınan ve Hizmet Gazetesi'nde “*Makale Numunesi*” başlığı ile yer bulan bir yazı da şöyle deniyordu:

“Milletlerin hayatı pek tuhaftır. Dün düşman olduğumuz bir milletle bugün dost olabiliriz. Bunun en bariz misali Türk-Yunan dostluğudur...”

İyi amma bu dostluk bahsinde gazetecilere, hele İzmir gazetecilerine çok meraklı şekiller düşüyor. Mesela dün 30 Ağustos bayramı idi. Askeri zaferimizden, düşman ordusunun imhasından bahsettik, geçti. Fakat yarın 9 Eylül geliyor. 9

²²⁰ *Anadolu*, 3-4 Eylül 1931.

²²¹ *Anadolu*, 6 Eylül 1931

²²² Yaşar Aksoy, a.g.e., s.157.

²²³ Şovenizm; kendi ulusunu öne çıkararak değişik ırk ve uluslar arasında düşmanlık yaratmayı amaçlayan ve bu yolda kışkırtmada bulunan aşırı akım anlamına gelmektedir.

²²⁴ Yaşar Aksoy, a.g.e., s.155.

²²⁵ Yaşar Aksoy, “Dokuz Eylül Hatıraları”, **İşgalden Kurtuluşa İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Cumhuriyet Gazetesi İmecesini**, 2007, s.93.

Eylülü, hakkını vererek yazsak dostluğa münafi. Sudan geçsek günah. Hulasa berbat bir vaziyet.

9 Eylülü yazmalı, fakat öyle yazmalı ki hem o günün azameti canlansın, hem de sadık düşmanımız olan layık dostumuzun hissiyatı incinmesin. Bu dehşetli işi herkes yapamaz sanırım. Onun için İzmir gazetelerine 9 Eylül için bir makale numunesi veriyorum. 9 gün sonra kelimelerin yerlerini değiştirerek, cümleleri alt üst ederek 9 Eylül makalelerini bunun gibi şişirirler, mesele biter. İşte makale:

Dokuz Eylül güzel İzmir'in muhterem misafirlerinden cüda düştüğü ve aziz Yunan askerlerinin kahraman askerlerimiz tarafından resmen denize kadar teşyi edildiği gündür. Muhterem Yunan askerleri 15 Mayıs 1335 tarihinde güzel İzmir'imizi teşrif buyurmuşlar ve yerli vatandaşlarımız tarafından hararetle istikbal edilmişlerdi. O gün kumandan Zafiryos hazretleri Türklere; adi eşhas tarafından bir fenalık yapılmasın diye 30 bin kişiyi muhafaza altına alarak ambarlarda ve hapishanelerde misafir etmek lütfünde bulunmuştu. Bilahare Yunanlı dostlarımız Anadolu'nun içlerine kadar bir tetkik seyahati yapmışlar ve gördükleri manzaradan fevkalade memnun olmuşlardı. İşte nihayet kendileri gitmek arzusu izhar ettiklerinden 30 Ağustos 1338 tarihinde Afyon sırtlarında başlayan toplu, tüfekli teşyi merasimi 9 Eylül'de hitam bulmuş ve askerlerimiz motosiklet gibi denize doğru süratle ilerleyen muhterem misafirlerin katiyen peşlerini bırakmayarak kendilerini denize kadar teşyi etmişlerdir. O günün pek tatlı dostluk hatıralarını bugün tekrarlamakla bahtiyarız.

Evet... Eylülün dokuzuncu günü bir kısım Yunan askerlerinin bir de Çeşme yarımadasında tetkik seyahati yaptıkları anlaşılınca nezaket lâzimesini yarıda bırakmak istemeyen askerlerimiz, muhterem misafirleri Çeşme yarımadasının burnundan da 16 Eylül'de denize teşyii asla ihmal etmemişlerdir.

9 Eylül işte bundan ibarettir ve sırf güzel bir misaferetin nihayete erdiği günün hatırasıdır. Yoksa katiyen fena bir gün değildir. Bu güzel günün hatırasını

muhterem Yunanlı dostlarımızda elbette ki ilelebet unutmayacaklar ve kahraman askerlerimizin bilainkita teşyi suretiyle gösterdikleri nezaketi az bulmayacaklardır.

Öyleyse yaşasın 9 Eylül...

Bize bu günleri yaşamağa vesile veren Yunanlı dostlarımıza kalbi ve samimi teşekkürlerimizi bu münasebetle de tekrarı bir vazife biliriz...

Umarım ki bu makale hem 9 Eylülü canlandırır, hem de kimsenin hissiyatını rencide etmez.

Bari ihtifal heyeti de bu makale mislilu bir alay tertip ederek işin içinden suya, sabuna dokunmadan çıkabilse²²⁶ ...”

Ertesi yıl Hizmet Gazetesi’ndeki baş makalesinde Zeynel Besim; 30 Ağustos tarihiyle beraber tarihi günlere girildiğini belirterek, bu tarihi günlerin aslında her millette olduğunu fakat hiçbirisinin Türklerinki kadar bir büyüklük taşımadığını söylüyordu. Bu günleri hatırlamanın ve ayrıntılarıyla anıları tazelemenin de milli bir borç olduğunun altını çizen Besim, bu görevin bir iki sene öncesine göre artık pek kolay yapılamadığından bahsederek sözlerine şöyle devam ediyordu:

“...Bir iki sene evvelsine kadar bu vadide mümkün olduğu kadar uluorta neşriyat yapmakta mahzur değil, bilakis fayda vardı. Bugün ise fayda değil, yine bilakis mahzur vardır. Zira Türk-Yunan dostluğu gerek bizce ve gerek Yunanlılarca mütekebil zaruretlerden, hem de hayati zaruretlerden doğma bir emrivaki olmuştur. Her iki milletin de aklı eren ve gözleri biraz seçen fertleri Türk-Yunan dostluğunun tesadüfî bir vaziyet mahsulü olmadığını takdir ediyorlar. Bunun için bir taraftan milli vazifemizi ifaya çalışırken diğer taraftan da bir daha düşman olmamak için mütekebilen ne mümkünse yaptığımız iki milletin hislerini incitmemeğe dikkat etmemiz lazım gelmektedir.

²²⁶ Leylek, “Makale Nümunesi”, *Hizmet*, 31 Ağustos 1932.

O günleri unutacak mıyız? Kat'iyyen... O günleri biz kendimiz için milli mefharet günleri, gelecek nesiller için de ders ve intibah günleri olarak saklamak mecburiyetindeyiz. Fakat o günkü düşmanın bugünkü Yunanistan olduğunu unutmaya mecburuz. Daha açık bir ifadeyle (bu günkü Yunanistan, başında kim olursa olsun, o günkü Yunanistan değildir) diyeceğiz. Bunu söylemek bir kısımlarımız için güççe bir hareket gibi görünürse de ahvalin hakayikine ve iki taraflı zaruretlerin icabına vakıf olanların bizim gibi düşüneceklerinde asla şüphemiz yoktur...

...Matbuatımızın bu hassas vazifeyi hüsnü suretle ifa etmekte olduğu memnuniyetle görülmektedir. Yunan matbuatı da aynı şekilde hareketle vazifesini ifa ediyor. Biz eminiz ki düinden beri yaşamakta olduğumuz tarihi günlerde, sırf milli vazifelerimizi yaparak, Yunan hissiyatını incitmemeğe gayret edeceğiz. Bilmukabele Yunan gazetelerinin de bu suretle hareket etmeleri lazım ve esasen bu suretle hareket kendilerinden muntazardır.

Maziyi unutmalyız. Eski devrin icaplarıyla alakamız kalmamıştır. Nitekim ezeli düşmanımız Ruslarla dahi bugün en sıkı fıki dost bulunuyoruz.

Yeni devir, yeni siyaset, yeni hisler. İşte işin hululası bundan ibarettir²²⁷ .”

1919 – 1922 yılları arasında, benim dediği topraklar ve benden dediği insanlar için savaşıan iki millet²²⁸ artık dost olmuş, Türk-Yunan ilişkilerinde yepyeni bir sayfa açılmıştır. Zeynel Besim'in de yazısında belirtmiş olduğu gibi her iki ülkenin basını, barış ortamına zarar verecek yayınlardan kaçınmış ancak o günlerin unutulmaması gerektiğinin de altını çizmişlerdir.

Nitekim o yıllarda Yunan Deniz Kuvvetleri'nin önemli isimlerinden biri olan Elefteros Antrepos'un; *“Bugün Türklerle dostuz. Fakat İzmir felaket ve bozgununun bize verdiği acı dersi unutmak, ondan taassup ve ihtirasa kapılmadan soğukkanlılıkla*

²²⁷ Zeynel Besim, “Türk-Yunan Dostluğu”, *Hizmet*, 31 Ağustos 1933.

²²⁸ Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Basımevi, Ankara, 1974, s.260.

artık hiç bahsetmemek büyük bir gaflet olur²²⁹.” şeklindeki beyanattı, Yunanistan’da da benzer görüşlere sahip olanların varlığını ispatlamaktadır.

Bu nokta da her iki ülkenin basınında birkaç gün ara ile yayınlanan iki yazıyı, yorumsuz olarak ve virgülüne dahi dokunmadan aktarmamızın, bakış açılarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı için uygun olacağı kanaatindeyiz.

Cumhuriyet Gazetesi’nin 5 Eylül 1934 tarihli bir haberine göre; Atina’da çıkan Etnikos Kirika Gazetesi, 29 Ağustos’ta *“Bir Hatıra ve Bir Ümidi İhya İçin”* başlıklı bir yazı dizisine başlamış, bu yazı dizisi 30 ve 31 Ağustos günlerinde de devam etmiştir.

M. Venizelos’un aziz dostu olan M.Moskovit’in kaleme aldığı bu yazı dizisinde şöyle denilmektedir:

“On iki yıl evvel dün Hrisostomos öldürülmüştü. Bugün de yangın bütün dehşetile İzmir’i yakıp kavuruyordu. O geceki katliamı sözlerle kim tasvir edebilir? Gene o geceki ıstırapların icap ettirdiği kadar kim gözyaşı dökebilecekler?”

Bu içler acısı hadiseden artık hiç kimse bahsetmiyor. Bundan 12 yıl evvel, 1922’de İzmir’i kül eden, onun mesut bucaklarını cehenneme çeviren, zavallı mahallelerini yeis, matem, ölüm ve gözyaşı içinde bırakan alevler gökyüzüne yükselmişti.

Evet... On iki yıl evvel bugün şeytani bir yangının, muhtelif yerlerden yükselen alevleri göğe sıçırıyordu. İonyen kıyılarında hıçkırıklar çınladı. Bunlar da göğe erişiyordu. Bunlar da Dünyanın ta öbür ucundan duyuldu. Bu hıçkırıklar, asırlardan beri devam eden bir hülyanın nihayete ermiş olmasından, bir emelin tahakkuk etmek üzere iken, beşiğin içerisinde boğulmasından ileri geliyordu. Aynı zamanda bu ağlamalar, binlerce ve binlerce insanın, mabet ve mezarlarının yıkılmasından dolayı idi. Bu insanların yegâne suçu ise, asırlarca süren ve hamasetle

²²⁹ *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1933.

dolu bir tarihin bekçisi ve şahitleri olarak ve bu yüzden âleme, yegâne müstahak millet kanaatini verecek, Anadolu'nun barbarlarına karşı bu tarihi muhafaza etmek vazifesini deruhte etmiş olmaktan ibaretti.

On iki yıl önce dün Hrisostomos'u boğazlamışlardı.

Gene on iki yıl evvel, evvelki günde – Cumartesi, 27 Ağustos 1922 – Kör Pehlivan'ın çeteleri ile Fahrettin'in (Fahrettin Paşa) süvarileri İzmir'e giriyordu.

Bununla beraber, bu hadisin üzerinden ancak on iki yıl geçtiği halde, işte hepimiz bu geçmiş fakat unutulmayacak şeyleri unuttuk. Hiçbirimiz dünyayı düzeltmek hevesinde bulunan hiçbir Yunan gazetecisi buna dair iki söz yazmadı.

İki kelime... Bir hatıra ve bir ümidi ihya için ölenlerin hatırasını ve gelecek nesillerin de, bizim irtikâp ettiğimiz hataları ve zâfları irtikâp etmeyecekleri ümidini ihya için... O hatalar ve zâflar ki ağır fakat haklı cezasını çeken idealimiz olmuştur.

Vakıa bunun bir de tavizi var:

Türkiye ile ittifakımız... Şimdiki dostluğumuz!

Yüksek siyaset... Fena saat siyaseti! Türkiye ile ittifakımız ve dostluğumuz siyasettir ve lazımdır. Mamañih, ne o, ne de bu, Türk işsizlerinin ekmek bulabilmeleri için, Türklerin, İstanbul'dan, Yunanlıları kovmalarına mani olmamıştır ve bu yeni muhacirlerin dertli Yunanistan'a akınları umumiyetle kabul olunan fikirleri, ihtiyaçların doğurduğu ve Türk-Yunan dostluğunun ifade ettiği vaziyeti değiştirmeyecektir.

Lakin hiçbir siyaset ve hiçbir lüzum, mazide olanın üzerinden sünger geçirmeye kadir değildir. Beşeriyetin en büyük hususiyeti budur. Olan olmuştur ve olmuşun neden olduğu münakaşa edilmez. Fakat hiçbir millet kendi tarihini unuttuğu takdirde, kıymet iddiasında bulunamaz.

Bir milletin en büyük kuvvet kaynağı, tarihini ebedi ve zinde, hafızasında yaşatmaktır ve daha geçenlerde İsmet Paşa bizzat sulhun nimetlerinden müstefit olmak isteyen milletlerin kuvvetli olmaları lüzumunu tekrar etmiştir.

Türklerle ittifakımız ve dostluğumuz, bugünkü siyasi icapların geçen vakayiden üstün olduğunu gösterir. Yoksa mazinin unutulduğuna delalet etmez.

Biz o halde bugün, yüksek politikayı bir tarafa bırakarak, bir hatırayı ihya ve İzmir Metropolit Hrisostomos'un on iki yıl evvel bugün nasıl boğazlandığını ve İzmir'in gene o gün nasıl yandığını hikâye edelim..."

Yazının bundan sonraki bölümünde M.Moskoviti; İzmir'in işgali esnasında Türklere yaptığı ve yaptırdığı mezalimle meşhur bulunan ve şimdi kendisi tarafından mazlum mevkiine çıkarılmak istenen metropolitin ölümünü, kendi açısından hikâye ve tasvir etmektedir²³⁰.

Hal böyle iken Yeni Asır gazetesinin 12 Eylül 1934 tarihli başyazısında İsmail Hakkı şu satırları kaleme almaktadır:

İki gün evvel en büyük bayramlarımızdan birini kutluladık. İzmir'le beraber kurtulan Türk vatanının, on ikinci yıl dönümü münasebetile milli heyecanımızı bütün coşkunuğu ile ortaya koyduk.

Bu güzel gün diğer bayramlarımızın hiçbirisine benzemedi. O gün duyduğumuz sevinci ve heyecanı hiçbir gün duyamıyoruz. Bunun sebebi aşikârdır. Yok olmuş bir varlığın yaratılması, hür doğmuş, hür yaşamış bir milletin istiklaline tam ve kamil bir şekilde kavuşması elbette böyle haklı ve coşkun bir heyecanı doğuracaktır. Yalnız bu hadisede dikkat nazarımızdan kaçmayan bir nokta vardır. Biz bu istiklale kavuşurken birçok müstevli devletlerle çarpışmak, dövüşmek mecburiyetinde kaldık. Bunların arasında en mühimi bilhassa İzmir'i alakadar eden

²³⁰ Cumhuriyet, 5 Eylül 1934.

kısmı Yunanlılardı. O Yunanlılar ki bugün mazinin tasfiyesile en yakın dostumuz bulunuyor. Yarının en kuvvetli kardeş milleti olacağından asla şüphemiz bulunmuyor. Buna biz samimiyetle inananlardanız. Çünkü bu inanışa Türk milleti bütün kalbiyle bağlıdır. Oldukça acı sahneleri ihtiva eden on iki sene evvelki cidalden yaşayan nesil üzerinde bile en küçük bir işbirar kalmamıştır. Memleketimiz baştanbaşa ayaklanmış, bu kurtuluş gününü heyecanla tes'it ederken dostumuz Yunanlıları rencide edebilecek en ufak bir hadise olmamıştır. Bugünün büyüklüğünü ifade eden gazeteler askeri harekâttan bahsederlerken, birçok hatipler bu heyecanı anlatırlarken Yunan ordularına o zamana ait düşman vasfı bile vermemişler, bu kelimeyi kalemlerine ve ağızlarına almamışlardır. Çünkü on iki sene evvelki mücadeleyi, her iki millet tarihinin sinesine gömülmüş bir talihsizlik macerası saymaktadırlar. Ve hakikatte de böyledir.

Eğer böyle olmamış olsaydı o kadar acı bir hatıra bu kadar kısa bir zamanda iz bırakmadan silinemezdi. Bütün milli heyecanların ayaklandığı en hassas günlerde aksi düşüncelere yol açacak en küçük bir hadisenin cereyan etmemesi bayram günününün nasıl asilane ve temiz duygularla kutulandığını da ayrıca göstermeğe kâfidir.

Bu mevzu etrafında bir dostumla hasbihal ederken o da bana güzel bir misal gösterdi:

Dün zafer alayını seyretmek isteyen birçok halk limandaki muhtelif vapurlarda yer almışlardı. Bunlar arasında Panama bayrağını taşıyan Ivon vapuruna zabıt, memur birçok vatandaşlar girdiler. Vapurun suvarisi Yunanlı Nikola Maris misafirleri ağırlamış, onlara bizzat hizmet etmiş ve 9 Eylül'ün Türk-Yunan milletlerinin müşterek bayramı olduğunu ifade eylemiştir. Gerçi bunlar münferit hadiselerdir. Fakat münferit hadiselerin muhtelif şekildeki tecelliyatı iki camianın hassasiyetini ifadeye kâfi gelebilir.

Görülüyor ki Cenevre'de müşterek menfaatlerin müdafası için bir devlet manzarası arz eden her sahada siyasi bir vahdet gösteren Türk-Yunan diplomatları,

*kuvvetleri iki milletin kalplerinde yer almış dostluktan almaktadırlar. Bu dostluğu rencide edebilecek tahrikâta asla müsaade eylememek lazımdır. Çünkü iki milletin yüksek menfaatleri bu dostluk etrafında toplanmaktadır*²³¹.

İlerleyen yıllarda iki ülke arasında cereyan eden gelişmeler, İsmail Hakkı'nın haklılığını ispat eder niteliktedir. Örneğin Katimerini Gazetesi; Türkiye ile Yunanistan arasında yeni bir ticaret antlaşması yapmak üzere Türk heyetinin Atina'ya gideceğini ve burada yapılacak olan görüşmelerin iki taraf için de iyi sonuçlar vereceğinin şüphesiz olduğunu belirttikten sonra;

*“İki millet arasındaki ticari münasebetlerin, ticaret antlaşmaları çerçevesi dışına taşması iktiza ettiğini de söylemek isteriz. İki memleketin yalnız siyasal menfaatleri değil ekonomik menfaatleri de müşterektir*²³².”

Gerçekten de Yunan kadar Türk, Türk kadar Yunan olan ve bu kadar iç içe girmiş başka bir coğrafya yoktur. 19. yüzyılın sonuna kadar halklar arası barışı korumayı başarabilen bu iki millet, özellikle uluslar arası politikanın yarattığı sebepler yüzünden birbirlerine düşman olmuşlar ve birbirlerinden nefret etmeye başlamışlardı. Fakat ilerleyen yıllarda yaşanan olumlu gelişmeler her iki toplumu birbirine yaklaştırmış, ortak çıkarlar çerçevesinde hareket etmelerini sağlamıştır.

Etniki Gazetesi'nin, “*Türklerin Teessürleri*” başlığı ile verdiği bir haberde;

“Oropos havalisinde zelzeleden zarar görenlere karşı Türklerin ve Türk hükümetinin gösterdikleri teessür, bizi ciddi müttehassis etmiştir.

Dost ve müttefik memleket, herkesten evvel ıstırabımıza iştirak etmiş ve riyasız bir ıstırapla başımıza gelen felaketi karşılayan kahraman Türk milletinin derin teessürlerini bildirmiştir. Asil komşusunun bu hisleri karşısında bütün Yunan milleti fevkalade müttehassis olarak beyanı teşekkür etmekte olup bunların kaffesi, bizi kuvvetli Türkiye Cumhuriyeti ile bağlayan rabitaların sağlamlığını bir defa daha

²³¹ İsmail Hakkı, “Türk-Yunan Dostluğu Her Sahada Kendisini Gösteriyor”, *Yeni Asır*, 12 Eylül 1934.

²³² *Halkın Sesi*, 8 Eylül 1937.

*ispat etmektedir*²³³.” açıklaması, iki komşunun arasındaki bağın zaman içinde güçlendiğinin ve her iki ülkenin birbirlerine her alanda destek olmaya başladığının bir göstergesidir.

²³³ *Halkın Sesi*, 2 Ağustos 1938; *Yeni Asır*, 2 Ağustos 1938.

İKİNCİ BÖLÜM

KUTLAMA TÖRENLERİ

2.1. BELKAHVE'DE YAPILAN TÖRENLER

İzmir'in Kurtuluş Günü olan 9 Eylül 1922'de, Türk Orduları *parıldayan kılıçları* ile İzmir'e girerken²³⁴, Mustafa Kemal Paşa ve Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşalar aynı günün akşamı Nif'e varmışlardı. Gazi Paşa İzmir'in Belkahve'den rahatlıkla görülebildiğini öğrenince yerinde duramayarak bir an önce bu noktadan İzmir'e bakmak istemiş²³⁵, Kadifekale'ye çekilmiş olan şanlı Türk Bayrağı'nı ve son düşman döküntülerinin İzmir Limanı'nı terk etmekte olduğunu dürbünüyle görünce de, yanındaki İsmet ve Fevzi Paşalara dönerek; "*Hitamuhu misk*²³⁶" demişti. Burada, batan güneşin denizin üzerinde yarattığı eşsiz manzara, herkesi duygu ve düşünce yığınları arasında bırakmış ve Belkahve, başta Mustafa Kemal olmak üzere oradakilere yıllardır hayalini kurdukları bir sevgiliye kavuşmanın mutluluğunu elle tutulur gibi gösteren bir yer olmuştu²³⁷,

İşte burada, 3 yılı geçkin bir süre uğruna nice zorluklara katlanılarak verilen bağımsızlık mücadelesinin nihayete erdiğine şahit olunan noktada, sadece 1933 ve 1934 senelerinde küçük birer tören yapıldı.

İlk kutlamanın yapıldığı sene olan 1933'te, sabahleyin erkenden Halkevi'nde toplanan örgüt ve kurumların temsilcileri, otomobil ve otobüslerle saat 06.30'da Belkahve'ye doğru hareket etmişlerdi. Araçlar Kemalpaşa yolunun yokuşlarını tırmanırken, on bir yıl önce Belkahve'de yaşananlar herkesin zihninde canlanıyor, etraftaki hoş manzaralar törene gidenlerin ruhlarına taze bir hayat sunuyordu.

²³⁴ Vedide Karadayı, 1938 yılında Zübeyde Hanım'ın mezarı başındaki törende yaptığı konuşmadan, *Anadolu*, 11 Eylül 1938.

²³⁵ Türkmen Parlak, *İşgalden Kurtuluşa 2, Yunan Ege'den Nasıl Gitti? Son Günler*, İzmir sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları 2, İzmir, 1983, s.386.

²³⁶ Kur'anda yer alan Mutaffifin Suresi'nin 26. ayetinde de geçen bu kavram; Ömer Nasuhi Bilmen ve Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın kaleme aldığı ilmihallere göre, "Nihayeti misktir, bitimi misktir..." anlamını taşımaktadır. İzmir'in işgali ile başlayan Kurtuluş mücadelesi, yine İzmir'in geri alınması ile son bulmuş, 3 yılı aşkın bir süre bağımsızlık mücadelesi veren Türk milletinin özgürlüğe kavuşması gerçektende mis gibi sonlanmıştır.

²³⁷ Parlak, a.g.e., s.386.

Yaklaşık bir saat süren yolculuktan sonra, tamir edilmiş olan tarihi çeşme ile yanındaki çınar ağacının önüne varıldı. Kemalpaşa ile Bornova'dan gelen heyetler de burada toplanmışlardı. Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmir'i ilk defa gördükleri yerde, tarihi çınar ve çeşmenin yanındaki bir kayanın üzerine çıkan Bülent Nuri Bey tarafından Halkevi adına bir konuşma yapıldıktan sonra araçlarla Şehitlikte yapılan törene gitmek üzere Belkahve'den ayrıldı²³⁸.

1934 senesinde de 9 Eylül kutlamalarına, İzmir'in Kurtuluş tarihinde çok önemli bir yeri olan Belkahve'de başlanmıştı. Sabah saat 07.00'de Belkahve'ye doğru yol alan otomobil ve kamyonlar, törene katılacak heyetleri bu tarihi yerde topladılar. Saatler 07.55'i gösterirken Kemalpaşa yolundaki Belkahve'de, Gazi'nin İzmir'e girerken ilk defa su içtiği çeşme başında ve dinlendiği tarihi çınarın altında törene başlandı. İlk olarak Halkevi adına Köycüler Şubesi Başkanı Vali Kazım Paşa tarafından günün anlam ve önemini belirten bir konuşma yapıldı. 12 yıl önce savaştan zaferle ayrılan bir milletin, yoluna iktisadi zaferlerle devam ettiğini belirten²³⁹ Vali Paşa'nın sözleri dakikalarca alkışlandı ve bando tarafından çalınan İstiklal Marşı saygı ile dinlendikten sonra heyetler otomobillerle Belkahve'den hareket ederek Halkapınar'daki şehitliğe doğru yola çıktılar²⁴⁰.

2.2. ŞEHİTLİK'TE YAPILAN TÖRENLER

İzmir'in kurtuluşunda (9 Eylül 1922) iki süvari bölüğünün emniyetini almak için, uç mangasında yaya olarak ilerleyen Mehmetçikler, Tandoduplo adlı bir Rum'a ait olan ve Tuzakoğlu adıyla bilinen un fabrikasının önünde baskına uğramışlar, buradan kendilerine yöneltilecek kurşunların hedefi olmuşlardı²⁴¹.

Kendi notlarında anlattığına göre; o gün orada, kahraman erlerini şehit veren Yüzbaşı Şerafettin, bir an için yerde yatan askerlerine içi yanarak bakmıştı. Şehit erlerin üçünün de başları İzmir'e dönüktü ve sanki biran önce İzmir'e girilmesini

²³⁸ *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Hizmet*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933.

²³⁹ *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934.

²⁴⁰ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934.

²⁴¹ Kemal Arı, *Üçüncü Kılıç İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin*, Zeus Kitabevi, İzmir, 2006, s.93.

vasiyet ediyorlardı²⁴². Bu durum bir süre sonra otomobillerle Halkapınar'a ulaşan Miralay Zeki Paşa'nın da dikkatini çekmişti. İstikameti İzmir olan bir ok şeklinde yerde yatan bu şehitler için otomobiller durduruldu ve Zeki Paşa şehitleri selamlayarak; "*İşte Türk neferleri cesetleri ile bize istikametimizi gösteriyorlar.*" dedi²⁴³.

Akşehirli Bekir Oğlu Mehmet Çavuş, Antalyalı Ömer Oğlu İbrahim Hakkı Çavuş ve Nevşehirli Ahmet Oğlu Seyit Ahmet'in adları, Belediye'nin yapmış olduğu girişimler sonucunda kendileri için yapılan abideye 1933 yılı içerisinde yazılsa da²⁴⁴, onlar uğrunda can verdikleri o kutsal gayeyi iki kelime olarak zihinlerimize kazıdı. Bir anlamda Türk Kurtuluş Savaşı'nın da parolası olan ve başka söze gerek bırakmayan bu iki kelime "*Vatan ve Namus*"tu²⁴⁵.

Kurtuluş Savaşı'nın eğilmeyen bayrağını başlarının üzerinde tutarak doludizgin İzmir'e girerlerken düşman kurşunlarına hedef olan ve on yedi milyonluk Türk yığını içinde İzmir'e giriş öncülüğünü yaparlarken kahramanca şehitlik mertebesine ulaşan bu Mehmetçikler için, onların büyük adları için, büyük varlıkları için her yıl Halkapınar'da tören yapılırdı.

Buradaki törenlerin bir manası vardı. Bu anlam kara günlerden ak günlere geçişin canlı inanışında gizliydi. İzmir'in ve Türk Milleti'nin huzurunu sağlamak için burada can verenler, emanet olarak koskocaman bir vatan bırakmışlar ve birer sembol olmuşlardı²⁴⁶.

Bu nedenle İhtifal Heyeti'nin yapmış olduğu program çerçevesinde ilk olarak, başta vali olmak üzere tüm askeri ve mülki erkân ile bütün derneklerin ve diğer kuruluşların temsilcileri, gazeteciler ve halk; ilk zamanlar Basmane'de, ilerleyen yıllarda ise Beyler Sokağı'ndaki CHP merkez binasında sabah saatlerinde toplanır, oradan otomobillerle İzmir'in Kurtuluş günü eski Tuzakoğlu Fabrikası'nda

²⁴² Arı, a.g.e., s.93-94.

²⁴³ *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933.

²⁴⁴ *Yeni Asır*, 29 Ağustos 1933.

²⁴⁵ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934.

²⁴⁶ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

gizlenen Ermenilerin şehit ettikleri Mehmetçiklerin Halkapınar'daki abidesine giderdi²⁴⁷. Hatta çeşitli örgütler adına parti binasında toplanan kişiler o kadar kalabalık olurdu ki, onlar için ayrılan otomobiller yeterli gelmez, daha birçok otomobil tutulmak zorunda kalırdı²⁴⁸.

Bu esnada abideye çıkan yolda törene katılmak için koşanlar, yürüyenler grup grup ilerler ve sabahın ilk saatlerinden itibaren abidenin etrafı kalabalık bir halk kütlesi tarafından kuşatılırdı²⁴⁹. Cıvardaki binaların, fabrikaların üzerlerine çıkan halk tek bir yürek olarak ve bütün heyecanı ile 9 Eylül 1922 gününü yaşardı²⁵⁰.

Mızraklı Süvari Bölüğü abidenin karşısında mevki alırken²⁵¹, hafızlar tarafından okunan hatim duası dinlenir, İzmir'i kurtarmak için kanlarını döken şehitlerin ruhlarına Fatihalar sunulur²⁵², okunan mersiyeler gözyaşları içerisinde dinlenirdi²⁵³.

Dil devriminin bir gereği olarak düşünülen ve 1932 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir genelgesiyle yasaklanan Arapça ezan ile birlikte²⁵⁴, Halkapınar'da

²⁴⁷ Dursun, **İzmir Hatıraları**, Yay. Haz. Ünal Şenel, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, s.146; *Müşterek*, 14 Eylül 1339; *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Ahenk*, 10 Eylül 1341; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1926; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Ahenk*, 9 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Anadolu*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

²⁴⁸ *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1932.

²⁴⁹ *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

²⁵⁰ *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

²⁵¹ *Ahenk*, 10 Eylül 1341; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

²⁵² Dursun, a.g.e., s.146; *Müşterek*, 14 Eylül 1339; *Vakit*, 10 Eylül 1924; *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Ahenk*, 10 Eylül 1341; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1926; *Vakit*, 10 Eylül 1926; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Ahenk*, 9 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1931.

²⁵³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1926; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1932.

²⁵⁴ Mustafa Arıkan, "27 Mayıs Anayasayı İhlal Davası İddianamesi Üzerine Bazı Tespit ve Düşünceler", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.XVII, s.77.

okunan dualarda Türkçeleşti²⁵⁵. O sene şehitlerimiz için Türkçe olarak okunan dualar ile bir ilk yaşanıyor, hem de bu durum orada yapılan kutlamalar açısından bir sonu ifade ediyordu. Ertesi yıldan itibaren Şehitlikteki törenlerde dini motiflerin yerini İstiklal Marşı almaya başladı. Artık dualarla başlanan merasimler son buluyor ve törenlere askeri bandonun çaldığı İstiklal Marşı ile başlanıyordu²⁵⁶.

1923 senesinde yapılan ilk törenden itibaren, günün anlam ve önemini belirten ve Kurtuluş Günü yaşananların anlatıldığı konuşmalar için, 1926 yılında yeniden inşa edilen abidenin²⁵⁷ hemen önündeki basamaklarda önce bir sivil yerini alırdı. Değişik meslek gruplarına mensup olan bu siviller genellikle öğretmenlerden²⁵⁸ seçilirken, konuşmacılar arasında milletvekilinin²⁵⁹, belediye başkan yardımcısının²⁶⁰, lise öğrencisinin²⁶¹, okul müdürünün²⁶², hatta bir avukatın²⁶³ da görüldüğü olmuştur.

Şehitlikte yapılan bu törenlerde şiirlere hiç yer verilmedi. Sadece 1934 yılında Edebiyat Öğretmeni Zeki Bey, yapmış olduğu konuşmasını şiirlerle süslemiş, burada yatan şehitlerin ruhlarının, ancak uğrunda öldükleri vatan toprakları üzerinde yaşayan kişiler kendilerine layık olurlarsa ve bu uğurda ant içerlerse sonsuz rahatlığa kavuşacağını belirttikten sonra, sözlerini bir şairin şu dördlüğüyle perçinlemiştir;

Sen nasıl ulaştınsa ilk hedef Akdeniz'e;
Ve nasıl getirdinse Dünyayı orda dize
Şehit asker! Bizde de aynı hamle, aynı hız;
Sana layık bir vatan yapmak davasındayız.

²⁵⁵ *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1932.

²⁵⁶ *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

²⁵⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1926.

²⁵⁸ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Anadolu*, 11 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

²⁵⁹ *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Hizmet*, 11 Eylül 1929.

²⁶⁰ *Anadolu*, 10 Eylül 1930.

²⁶¹ *Anadolu*, 11 Eylül 1931.

²⁶² *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933.

²⁶³ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

Şehitliğin önünden geçerken hissettiklerini ise şu şiir ile dile getirerek sözlerine son vermişti:

Vatandaş! Hür alnın hür vatanında
Minnetle bir kere burada eğilsin
Düşünki bu mermer mezar yanında
Taptığın kabeden uzak değilsin.
İzmir'e ilk önce kavuşmak için
Ön safta koşanlar burada yatıyor,
Bu anda duyduğun gururu için
Onların döktüğü kanla tadıyor...
Hürmetle an burada güzel İzmir'i
Görmeğe doymadan göz yumanları
Yıllarca yurdunu kaplayan kiri
Kan ile gideren kahramanları.
Onların mübarek yüreklerinde
Dinmeyen hasretin remzidir bu taş,
Kalbinin en aziz olan yerinde
Bu ulvi tahassür yansın vatandaş!
Çırpınan gönlünle bu kabir önünde
Bir derin ibadet huşuile sus!
Karşında duruyor işte o günde
Kurtulan eserler: "vatan ve namus"
Vatandaş, bu mermer mezar yanında
Taptığın kabeden uzak değilsin.
Yükselen hür başın, hür vatanında
Minnetle bir kere burada eğilsin²⁶⁴!

Burada bulunan halk tarafından gözyaşları içinde dinlenen ve birçok yerinde alkışlanan²⁶⁵ bu konuşmalardan sonra sıra Mızraklı Süvari Müfrezesi Kumandanı'na

²⁶⁴ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934.

²⁶⁵ *Ahenk*, 9 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934 .

gelirdi. 30 Ağustos Zaferi'nden sonra Türk Ordusu'nun İzmir yolundaki mücadelesinin ana temayı oluşturduğu bu konuşmaların²⁶⁶ ardından müfreze komutanına parti tarafından altın bir dolma kalem hediye edilirdi²⁶⁷.

Şehitliğe parti, belediye ve diğer kuruluşlar adına çelenklerin konulmasının ardından²⁶⁸, komutanının işareti ile birlikte atlı müfreze havaya üç el ateş eder ve şehitler bu şekilde selamlanarak saygı görevi tamamlanırdı²⁶⁹.

Sadece 1936 yılında yapılanların sesli filme çekildiği Şehitlikteki törenlerin ardından²⁷⁰, başta Mızraklı Süvari Kıtası olmak üzere, çeşitli heyetlere ait otomobiller ile Birinci Kordon'u takiben Kışla önüne gidilirdi²⁷¹.

2.3. KIŞLA ÖNÜNDE YAPILAN TÖRENLER

Kutlama törenlerinin belki de en anlamlı ve en duygusal anları, Hükümet ve Kışla binalarının yer aldığı meydana yaşanırdı. Hükümet Konağı bir semboldü ve 9 Eylül 1922 tarihinde de asıl hedef burası olmuştu. Çünkü bir kent ancak bir

²⁶⁶ Dursun, a.g.e., s.146; *Vatan*, 10 Eylül 1930; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1931; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1926; *Vakit*, 10 Eylül 1926; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Anadolu*, 11 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

²⁶⁷ *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935.

²⁶⁸ *Ahenk*, 10 Eylül 1931; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1931; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1926; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Anadolu*, 11 Eylül 1937.

²⁶⁹ Dursun, a.g.e., s.146; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

²⁷⁰ *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

²⁷¹ *Türk İli*, 9-10 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Hizmet*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1937.

merkezden yönetilir ve temsil edilirdi. İşgal, Hükümet Konağı'na bayrak çekilirken bitmiş olacağından, burada Türk bayrağının dalgalanması çok anlamlıydı²⁷².

Kurtuluş günü sabahı, şafakla beraber bütün minarelerden okunan salalar işgalin sona erişini müjdelirken, evlerine kapanan İzmir halkı pencerelerde bekleyiyordu. İzmir'in üstünü kaplayan kalın bir sis tabakası yavaş yavaş çözülürken, yalın kılıç ilerleyen süvarilerin aklında tek bir gaye vardı. "İzmir'e ilk kim girecek?" yarışı başlamıştı adeta. Bu yarış hiçbir engeli tanımıyordu. Bu şerefi kazanmak için adeta ölüme koşanların başında gelen Şerafettin Bey, müfrezesi ile sokakları dolduran Yunan askerlerine bakmıyor, Hükümet binasına şanlı Türk bayrağını çekmeğe koşuyordu²⁷³.

Titrek kandilli camilerde, titrek elleri ile titreye titreye dua edenlerin, aksakallardan süzülen gözyaşlarının, yıllarca süren bir hakaretin öcünü isteyenlerin, genç gelinlerin, kızların, alınlarını yüksek tutmağa alışmış Türk delikanlılarının dudaklarından dökülen "Geliyorlar" bağırışları, İzmir'in sokaklarında yankılanıyordu²⁷⁴.

Pasaport civarında üzerine atılan bombaya aldırmayan Şerafettin Bey, yüzündeki kanları sanki termişçesine mendili ile silerken²⁷⁵, İzmir'e ilk giren İkinci Süvari Fırkası'nın Komutanı olan Ahmet Zeki Bey'in kaleme aldığı ve İkinci Süvari Fırkası'nın harekâtı ile İzmir'in nasıl geri alındığını konu ettiği "Akgün" adlı eserinde belirtmiş olduğu gibi büyük bir sakinet (huzur) ve itidalle (soğukkanlılık) yoluna devam ediyordu²⁷⁶. Adeta hedefine ulaşmak için sabırsızlanan Yüzbaşı Şerafettin, Hükümet Konağı'na varır varmaz küçük bir müfrezesi ile Yunan bayrağını indirdi ve yerine Türk bayrağını çekti. Hilal artık yerine kavuşmuş, bir daha inmemek üzere Akdeniz'in enginlerine renk vermeye başlamıştı²⁷⁷.

²⁷² Arı, a.g.e., s.105-106.

²⁷³ *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1934.

²⁷⁴ Mahmut Esat Bozkurt, "Atatürk İçin, Türk Orduları İçin", *Yeni Asır*, 9 Eylül 1938.

²⁷⁵ *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1934.

²⁷⁶ *Anadolu*, 9 Eylül 1931; *Hizmet*, 9 Eylül 1931; *Anadolu*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 9 Eylül 1933; *Anadolu*, 9 Eylül 1934; *Anadolu*, 9 Eylül 1935; *Anadolu*, 9 Eylül 1936; *Anadolu*, 9 Eylül 1937.

²⁷⁷ Bozkurt, a.g.m., *Yeni Asır*, 9 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1934.

Bu esnada İzmir’de yer yerinden oynuyor, halk sevinç gözyaşları akıtarak sokaklara dökülüyor, askerlerine sarılıyor ve bir Türk neferinin çizmesine yüz sürebilmek için birbirini eziyordu²⁷⁸.

İşgalden kurtuluşun yıldönümlerinde de, o gün orada yaşanan heyecan ve mutluluk hiçbir zaman dinmedi. Kışla Meydanı’nda yapılacak törenleri izlemek ve o mutlu anın heyecanını hissetmek isteyen halk, sabahın erken saatlerinde kendileri için önceden hazır edilen kanepelerde yerlerini alırken, rengârenk süslenmiş Kordon üzerinde farklı bir heyecan yaşanırdı²⁷⁹. Binlerce kişi, ordunun İzmir’e doğru yapacağı yürüyüşü görmek ve kahraman Türk askerlerini alkışlamak için Kordonboyu’nu hınca hınç doldururdu²⁸⁰.

Şehitlikte yapılan törenlerin ardından süvarilerimizden oluşan bir kıta, şehrin kurtuluşunu temsil ederek Birinci Kordon’dan dörtnala Kışla önüne doğru ilerlerdi²⁸¹. Bu ilerleyiş, tıpkı Kurtuluş Günü’nde olduğu gibi üç koldan gerçekleşir; Eşrefpaşa, Tepecik ve Halkapınar yönlerinden gelen üç askeri birlik Kışla önünde birleşirdi²⁸².

Kordon’dan geçerken yollara birikmiş on binlerce halk askerimizi gözyaşları dökerek alkışlar, Mehmetçiklerin geçtiği yollara çiçekler, konfeti ve serpantinler atarlardı²⁸³. Bu esnada şehrin çeşitli yerlerindeki (Çorakkapı, Hatuniye, Şadırvanaltı, Hisar, Kemeraltı, İkiçeşmelik, Eşrefpaşa, Damlacık, Karantina, Kokaryalı) camilerde mevlitler okunur, minarelerden salalar yükselir²⁸⁴ ve bu salalar Türk Ordusu’nun İzmir’e girişini simgelerdi. Ancak ilerleyen yıllarda bu müjdeyi İzmir’e verme görevi

²⁷⁸ *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1934.

²⁷⁹ *Ahenk*, 9 Eylül 1929.

²⁸⁰ *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933.

²⁸¹ *Ahenk*, 10 Eylül 1341; *Ahenk*, 9 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932.

²⁸² *Vakit*, 10 Eylül 1924; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

²⁸³ *Vakit*, 10 Eylül 1924; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Hâkimiyet-i Millîye*, 10 Eylül 1926; *Vakit*, 10 Eylül 1926; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

²⁸⁴ *Ahenk*, 10 Eylül 1341.

fabrikaların, trenlerin, deniz taşıtlarının, otomobillerin düdüğü ve kornalarına düşmüştü²⁸⁵.

İhtifal Heyeti ve gazetecilerin otomobillerle takip ettiği süvariler²⁸⁶ Kışla önüne ulaşınca, burada kendileri için ayrılan yere geçirdi. Ordu ve milletin kucaklaştığı bu alanda binlerce halk askerleri coşku ile karşılar ve heyecandan gürleşen ve titreşen alkışları ile süvarileri adeta bağırklarına basarlar²⁸⁷.

İzdihama engel olmak için zabıta tarafından alınan önlemler kapsamında halkın duracağı yerler önceden belirlense de, zaman zaman alınan bu önlemlerin yeterli olmadığı ve karışıklık içerisinde kalan kalabalığın kötü muamele ile karşılaştığı da olurdu²⁸⁸.

Kışla ve Hükümet'e sancak çekme töreninden önce Müstahkem Mevki Kumandanlığı balkonundan, Hükümet binasının karşısındaki Saathane Meydanı'nı dolduran halka hitaben, günün anlam ve önemini belirten konuşmalar yapıldı²⁸⁹. 1931 yılında Topaltı İlkokulu öğrencilerinden Sabiha Hanım bir otomobilin üzerinden okuduğu şu şiirle, bu meydanda halka hitap eden en genç kişi unvanını almıştı²⁹⁰.

*“Hedefiniz Akdeniz
Olacaktır biliniz
Orduya dedi Gazi
Haydi göreyim sizi.*

Aslan gibi saldırın

²⁸⁵ *Vakit*, 10 Eylül 1924; *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Ahenk*, 10 Eylül 1341; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Vakit*, 10 Eylül 1926; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935.

²⁸⁶ *Anadolu*, 11 Eylül 1931.

²⁸⁷ *Hâkimiyet-i Millîye*, 10 Eylül 1926; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

²⁸⁸ *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

²⁸⁹ Dursun, a.g.e., s.146; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934.

²⁹⁰ *Anadolu*, 11 Eylül 1931.

*Zulmetleri kaldırın
Bugün olmazsa yarın
Bu yerleri kurtarın.*

*Behemehal vatandan
Hiç vermeksizin aman
Düşmanları kovmalı
Acımadan boğmalı*

*Bu emri alan ordu
Bugün Yunanı boğdu.
Yarap! O ne gün birbirine halk soruyordu.
Duydun mu birader geliyormuş bizim ordu*

*Duydun mu demek lafımdır artık bu muhakkak
Asker geliyor dikkat ile Kordon'a bir bak.
Birdenbire etrafı saran ordu göründü
Eylül Dokuzu, şanlı o gün, işte bugündü."*

1935 senesinde İzmir'de bir sayfa kapanıyordu. Bu şehre büyük hizmetleri dokunan, İzmir'i karış karış gezmiş, İzmir'in her köşesinde, her köyünde bir eser bırakmış Vali Kazım Dirik'in İzmir'den ayrılması, kent halkını derinden üzmüştü²⁹¹. Vali Paşa yeni görevi olan Trakya Müfettişliği'ne başlamak için Edirne'ye gitmeye hazırlanırken, yeni Vali Fazlı Güleç Bandırma Ekspresi ile Bursa'dan İzmir'e doğru hareket ediyordu²⁹².

Kısa bir süre sonra gerçekleşen 9 Eylül kutlamalarında İzmir yeni valisi ile tanıştı. O gün Kışla balkonunda Müstahkem Mevki Komutanı General Rasim, Belediye Başkanı Doktor Behçet Uz, milletvekilleri, komutanlar ve gazeteciler ile birlikte, Parti Başkanı ve Yozgat Milletvekili Avni Doğan'ın yapmış olduğu

²⁹¹ *Halkın Sesi*, 9 Ağustos 1935.

²⁹² *Anadolu*, 21 Ağustos 1935.

konuşmayı dinleyen yeni Vali Fazlı Güleç²⁹³, ertesi yıldan itibaren İzmirliyle bizzat kendisi hitap etmeye başladı²⁹⁴.

Sürekli olarak alkışlarla kesilen ve 9 Eylül gününün önemini vurguladığı bu konuşmalarında yeni vali, meydana toplanan büyük kitleyi yapılan icraatlar konusunda bilgilendirme fırsatını da kaçırmazdı. Vilayet 1938 senesinde, 9 Eylül gününden itibaren, Turistik Yollar Kanunu'nun uygulamasına başlamıştı. Kanun gereğince İzmir'de ve banliyöde işleyen otobüs, tramvay ve İzmir-Karşıyaka vapurları ile yolculuk edenlerin biletlerinden yirmişer para "*Turistik Yollar Hissesi*" alınacaktı²⁹⁵. O yıl Kışla balkonundan yapmış olduğu konuşmanın sonunda Vali Fazlı Güleç; "*TBMM'nin kabul ettiği İzmir turistik yollarının inşası hakkındaki kanun bugünden itibaren yürürlüğe girmektedir. Bu büyük kanunun uygulamaya konulmasının böyle mübarek bir güne rastlamasını İzmir için hayırlı sayarım. Bu sebeple Büyük Millet Meclisimizin önünde hepinizin hissiyatına tercüman olarak saygı ile eğilirim.*" diyerek²⁹⁶, vatandaşları konu hakkında bilgilendirmişti.

Saat 10.00'da Kadifekale'den atılan top, "*Tevakkuf, Hürmet, Fatıha*" işareti idi. Top atılır atılmaz bütün halk, vapurlar, arabalar, trenler, otomobiller buldukları yerde bir dakikalık saygı duruşunda bulunurlar ve memleket için canlarını feda eden şehitleri saygı ve takdirle anarlardı²⁹⁷.

Bu esnada Süvari Müfrezesi Komutanı tarafından önce Kışla'ya, sonra Hükümet Konağı'na bayrak çekilir, Kadifekale'de de al sancak göğe doğru yükselirdi²⁹⁸. Bu tören çok hararetle olur, kalpler bu heyecanın etkilerine

²⁹³ *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935.

²⁹⁴ *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Anadolu*, 11 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

²⁹⁵ *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

²⁹⁶ *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

²⁹⁷ *Vakit*, 10 Eylül 1924; *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Ahenk*, 10 Eylül 1341; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Vakit*, 10 Eylül 1926; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

²⁹⁸ Dursun, a.g.e., s.146; *Vakit*, 10 Eylül 1924; *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Ahenk*, 10 Eylül 1341; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1926; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*,

dayanamaz²⁹⁹ ve Hükümet önünde toplanan binlerce halk, şanlı bayrağın gelin gibi yavaş yavaş süzülüşünü gözyaşları içinde izlerdi³⁰⁰.

Burada yapılan törenlerde bando, 1933 senesine kadar Sancak Marşı'nı çalar ve Topaltı İlkokulu'ndan on kız öğrenci de marşa eşlik ederdi³⁰¹. O yıldan itibaren de şanlı Türk Bayrağı İstiklal Marşı'nın eşliğinde gökyüzüne yükselmeye başladı³⁰².

Atılan ikinci topla birlikte uçaklar şehrin üzerinde göğüsleri gururla dolduran hareketler yaparak halkı selamlarken coşku ile alkışlanır; bu esnada lokomotiflerin, fabrikaların, vapurların düdükları ve otomobillerin kornaları ile ordunun İzmir'e girdiği dakika ilan edilerek müjdelendirir³⁰³.

Bayrak çekme merasiminden sonra süvariler gene dörtnala Göztepe Tramvay Caddesi'ni takip ederek Kokaryalı yönüne doğru bir yürüyüş yapar³⁰⁴, önceden ikiye ayrılarak bir kolun Kadifekale'ye doğru yöneldiği de olurdu³⁰⁵. Bu esnada süvariler cadde üzerinde ve evlerde bulunmakta olan halk tarafından sürekli olarak alkışlanır, Karantina ve Reşadiye'de askerlere mendiller, limonatalar, şerbetler ve sigaralar ikram edilirdi. Süvarilerimiz halkla olan bu kucaklaşmanın ardından geri dönerlerken³⁰⁶, Tilkilik ve Kemeraltı gibi şehrin kalabalık yerlerinde halka 9 Eylül hakkında konuşmalar yapılırdı³⁰⁷. Bu esnada uçaklar İzmir üzerinden uçuşlarına devam ederek şehrin üzerine 9 Eylül Kurtuluş Bayramı'nı tebrik eden matbu kâğıtlar atarlardı³⁰⁸.

11 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Anadolu*, 11 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

²⁹⁹ *Ahenk*, 9 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1931.

³⁰⁰ *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931.

³⁰¹ *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932.

³⁰² *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

³⁰³ *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Ahenk*, 10 Eylül 1341; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Anadolu*, 11 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

³⁰⁴ *Vakit*, 10 Eylül 1924; *Ahenk*, 10 Eylül 1341.

³⁰⁵ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1932.

³⁰⁶ *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933.

³⁰⁷ *Anadolu*, 11 Eylül 1932.

³⁰⁸ *Anadolu*, 11 Eylül 1931.

Buradaki törenlerin sona ermesinin ardından Beyler Sokağı'ndaki CHP merkezinde tebrikler kabul edilir, daha sonra Belediye'ye gidilerek İzmir'i temsil eden belediye heyeti ziyaret olunurdu³⁰⁹. Önceden seçilen dernekler ve örgüt temsilcileri ile belediye heyeti buradan Kışla'ya giderek ordu namına Müstahkem Mevki Kumandanı'nı ve Hükümet adına Vilayet Makamı'nda Vali'yi tebrik ederlerdi³¹⁰. Akreditasyon için her temsilcinin kolunda kol bantları bulunur³¹¹ ve kutlama törenine katılan kişilere incir, badem, şekerleme ve sigara ikram edilirdi³¹². Böylelikle kutlama törenlerinin ilk evresi sona ermiş olurdu³¹³.

1933 senesi ile birlikte süvarilerin Kokaryalı yönüne doğru gidişi de son buldu ve ertesi yıldan itibaren öğleden önceki törenler, askeri birliklerin yapmış olduğu geçit töreni ile noktalanmaya başladı. Böylelikle halk ve ordunun kaynaşması daha düzenli bir şekil almıştı.

Geçit töreni esnasında bütün birlikler önde yer alan askeri bandoyu takip ederek, halkın heyecanlı alkışları arasında, Kışla balkonunda bulunan komutanlarını selamlar³¹⁴, göğsü kabaran halk ordusunu bağrına basardı. Kalabalık içerisinde geçmek imkânsız bir hal alır, araçlar ilerlemekte güçlük çekerlerdi³¹⁵. Birinci Kordon'u takip ederek Cumhuriyet Meydanı'na ulaşan askeri birlikler, burada Gazi Heykeli'ni selamlar ve komutanlarının emri ile yerlerine geçerlerdi³¹⁶.

³⁰⁹ Dursun, a.g.e, s.146; *Vakit*, 10 Eylül 1924; *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1926; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934.

³¹⁰ Dursun, a.g.e., s.146; *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934.

³¹¹ *Anadolu*, 11 Eylül 1931.

³¹² *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Hizmet*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1932.

³¹³ *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931.

³¹⁴ *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Anadolu*, 11 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

³¹⁵ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

³¹⁶ *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934.

Kışla önünde yapılan törenlerde, tıpkı Şehitlikte yapılan törenler gibi, 1936 senesinde sesli filme çekilmişti³¹⁷.

2.4. ZAFER ALAYI

9 Eylül Kurtuluş Bayramı için yapılan törenler de belki de en renkli anlar, Zafer Alayı'nın geçişi sırasında yaşanır, saatler süren bu geçiş kutlamaların öğleden sonraki kısmını oluştururdu.

Zafer Alayı'na katılacak tüm temsil, okul ve kurumların yerleri, önceden İhtifal Heyeti tarafından flamalarla veya numara tablolarıyla belirlenir ve o gün herkes düzgün bir şekilde yerini alırdı³¹⁸. Bütün dernek ve kuruluşların 9 Eylül'ün şerefine layık bir şekilde hazırlanmış olduğu Zafer Alayı önünde halk temsilcileri, sonunda ise asker olur³¹⁹; Halk Partisi mensupları, Kurtuluş Savaşı'nda bulunan efeler, ticaret, sanat, esnaflık ve işçilik ile meşgul olanların temsilcileri, bütün okulların öğrencileri, izciler, sporcular, şimendiferciler, Kızılay, Türk Hava Kurumu ve Esirgeme kurumları namına heyetler, çiçeklerle süslenmiş arabalarda bu örgütleri temsil eden zarif elbiseli büyük, küçük kız ve erkek çocuklar, önlerinde yer alan askeri ve sivil bando takımları ile birlikte alayın başlama saatini beklerdi³²⁰.

Zafer Alayı, hareket noktası olan Basmene'de hazırlıklarına son şeklini verirken; Birinci Kordon, Hükümet Önü Meydanı, Kemeraltı Caddesi ve Basmene'ye kadar olan bütün yollar, alayı görmek isteyen on binlerce halkla dolardı³²¹. Bir kısım halk ise Konak Meydanı'na yerleştirilmiş olan tahta tribünlerde yerini alırken³²², birçoğları ise Dolma'ya³²³ yanaşmış olan ve üzerleri süslenmiş

³¹⁷ *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

³¹⁸ *Ahenk*, 11 Eylül 1341; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Hizmet*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

³¹⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1923; *Ahenk*, 11 Eylül 1341; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Hizmet*, 11 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932.

³²⁰ Dursun, **a.g.e**, s.147; *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1923.

³²¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1923; *Ahenk*, 11 Eylül 1341; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Anadolu*, 11 Eylül 1933.

³²² Aksoy, "Dokuz Eylül Hatıraları", **İşgalden Kurtuluşa İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Cumhuriyet Gazetesi İmeces**, 2007, s.93.

gemilere para ile kabul edilir, cadde üzerindeki dükkânların üst katları ile otellerin balkon ve pencereleri yüksek ücretlerle kiralanırdı. Bir kısım halk ise cadde üzerindeki binaların üstüne çıkar ve öğleye yakın alayın geçeceği caddeler tıklım tıklım olurdu³²⁴. Fakat ne mahşeri kalabalık, ne de İzmir'in yakıcı güneşi hiç kimseyi rahatsız etmezdi³²⁵.

Saat 15.00'da Kadifekale'den atılan top, Zafer Alayı'nın hareket emri anlamına gelirdi³²⁶. Hareket saati genellikle 15.00 olarak belirlenmesine rağmen; 1923 ve 1933 yılında saat 14.00³²⁷, 1925 yılında saat 16.00³²⁸, 1934, 1935 ve 1937 yıllarında ise saat 16.30 olarak kararlaştırılmıştı³²⁹.

Halkın coşkun sevgi gösterileri ve alkışları arasında, Basmane'den hareket eden Zafer Alayı; Tilkilik, Keçeciler, Arasta, Başdurak, Kemeraltı ve Hükümet Caddesi'ni takip ederek, yaklaşık bir saat içinde Kışla önüne varır³³⁰, alayın geçeceği yolu açmak için bir takım emniyet tedbirleri alınır³³¹.

Halk Zafer Alayı'nın geçişine yoğun bir ilgi gösterirdi. Yaşar Aksoy'un, kurtuluştan hemen sonraki senelerde kutlanan 9 Eylül bayramları ile ilgili, o günleri yaşayanlardan yapmış olduğu aktarımlara göre; herkes kaptığı köşeyi kaptırmamak için saatlerce bekler³³², sadece resmigeçide katılanların geçeceği on metre genişliğinde bir açıklık bırakılır ve bu kanal saatler ilerledikçe dört metreye kadar daralırdı³³³.

³²³ Bugün Hisar Camii'nin bulunduğu yerden başlayarak denize doğru 200 metrelik bir alan doldurulduğundan dolayı bölge bu isimle anılmıştır.

³²⁴ *Ahenk*, 11 Eylül 1341; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933.

³²⁵ *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

³²⁶ *Vatan*, 10 Eylül 1340; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Hizmet*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Hizmet*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

³²⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1923; *Anadolu*, 11 Eylül 1933.

³²⁸ *Ahenk*, 11 Eylül 1341; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341.

³²⁹ *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

³³⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1923; *Ahenk*, 11 Eylül 1341; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Ahenk*, 10 Eylül 1927; *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Hizmet*, 11 Eylül 1931.

³³¹ *Anadolu*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Hizmet*, 11 Eylül 1931; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

³³² Yaşar Aksoy, **Ege Kültürü**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1999, s.161; Aksoy, a.g.m., s.93.

³³³ Aksoy, a.g.e., s.160.

Basmane'den hareket eden Zafer Alayı, Kışla önüne geldiği zaman, burada günün anlam ve önemini belirten bir konuşma yapılır ve bu konuşma burayı dolduran on binlerce halk tarafından büyük bir coşku ile alkışlanırdı³³⁴. Nutuk bittikten sonra alay Birinci Kordon'a doğru ilerlemeye başlar, bu sırada limanda bulunan bütün vapurlar düdük çalarak alayı selamlardı³³⁵. Zafer Alayı'nın güzergâhında toplanan binlerce vatandaşa; alay geçerken konfetileri, serpantinleri ve alkışları ile bu büyük coşkuya katılır³³⁶, alaydan da halka doğru kolonya, şeker, incir, el ilanları, tebrik kartları fırlatılırdı³³⁷.

1932 senesinden itibaren Kışla önünde yapılan konuşmalar ve Zafer Alayı'nın tören geçişi için adres değişirken, hareket noktası hep aynı kaldı. Gazi Meydanı'ndaki Atatürk Heykeli'nin o yıl yapılan açılışı ile birlikte alay, bayram günleri Kışla önünde duraklama yapmadan ve Birinci Kordon'u takip ederek buraya gelir, tören geçişi ve konuşmalar burada yapılırdı³³⁸. Daha önceki yıllarda askeri ve mülki erkân için Kışla Meydanı'ndaki Saat Kulesi'nin önüne kurulan platform bu kez Gazi Heykeli'nin karşısına yerleştirilmeye başlanmış, halkın izdihamına mani olmak için birtakım önlemler yine önceden alınarak titizlikle uygulanmıştı³³⁹.

1930'lu yıllar ile birlikte Türkiye ve Yunanistan arasında esen dostluk rüzgârları Zafer Alayı'nın içeriğinde de bir takım farklılıklara neden oldu. 1932 senesine kadar alayda işgal günlerinde yaşanan sıkıntıları ve Yunan ordusunun Türk vatanında sebep olduğu yürekler acısı durumu ifade eden tablolar bulunur, bunlarda ihtiyar anne ve babaların, masum yavruların Yunan süngüsünden nasıl geçirildikleri, köylerin ve mabetlerin nasıl yakılıp yıkıldığı gösterilirdi³⁴⁰. Özellikle alayın en önünde yer alan kara gün tablosu ve mateme (siyah tüllere) bürünmüş vatani temsil

³³⁴ *Vatan*, 10 Eylül 1930; *Hizmet*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1931

³³⁵ *Anadolu*, 10 Eylül 1930; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932..

³³⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1923; *Vatan*, 10 Eylül 1930; *Ahenk*, 11 Eylül 1931; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1931; *Hizmet*, 11 Eylül 1932.

³³⁷ Aksoy, a.g.m., s.94; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1933.

³³⁸ *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Anadolu*, 11 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

³³⁹ *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

³⁴⁰ *Hizmet*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1931.

eden genç kız, tüyleri diken diken eder, adeta Yunan işgali altında geçen kara günleri orada bulunan herkese tekrar yaşatırdı³⁴¹.

En çok ilgiyi çeken ise İzmir'in işgalini canlandıran Hasan Tahsin tablosuydu. Misak-ı Milli Okulu Müdürü tarafından her sene büyük bir özenle hazırlanan bu tablo, öğrenciler tarafından şöyle canlandırılırdı;

“Bir at arabasındaki yüksekçe bir sehpa üzerinde, göğsünde 15 Mayıs yazılı mavi beyaz renkli elbise giymiş üç kız dururdu. Bu kızlar Yunan işgalini temsil etmekteydiler. Bu üç kızın arasında göğsünde İzmir yazılı siyahlara bürünmüş eli zincirli bir kız otururdu. Bu kızın ayakları dibinde Türk halkını temsil eden ihtiyar, yaralı ve hasta kimlikli üç kız boylu boyunca yatarı. Ayakta süngüsünü çekmiş bir Yunan askeri Türk kızlarına dönük bir şekilde dimdik dururdu. Kızların sağında ise Hasan Tahsin otururdu. Kortej tam Hükümet Konağı'na gelince çılğınca alkışlar arasında Hasan Tahsin ayağa fırlar, tabancasını çeker ve Yunan askerini öldürürdü. Bu araba üzerindeki temsil 1932'lere kadar her 9 Eylül bayramında tekrarlandı ve Hasan Tahsin ismini hafızalara yerleştirdi³⁴².”

Yunanistan ile ortak çıkarlar paydasında birleştikten sonra ise Zafer Alayı'nda Türk Bayrağı bir sembol olarak ön plana çıkarıldı³⁴³. Örneğin 1933 senesindeki Zafer Alayı'nda, CHP teşkilatına mensup olanların miktarı ve ellerinde tuttıkları bayraklar, iki kilometreden uzun bir sahayı kaplamış, parti teşkilatı, esnaf ve işçi örgütlerine mensup olan binlerce erkek, kadın ve kızların ellerinde ve omuzlarında taşıdıkları bayraklar ile süslenen alay, adeta bir bayrak ormanı halini almıştı. Parti mensuplarının taşıdıkları büyük bayraklardan başka ellerinde küçük ikişer bayrak da vardı³⁴⁴. Ayrıca o yıl alayın harekete geçmesinden önce İstiklal Marşı'nın dinlenmesi de bir ilki teşkil ediyordu³⁴⁵.

³⁴¹ *Ahenk*, 11 Eylül 1931; *Hizmet*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 11 Eylül 1931.

³⁴² Aksoy, a.g.e., s.161-162.

³⁴³ *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935.

³⁴⁴ *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933.

³⁴⁵ *Hizmet*, 11 Eylül 1933.

Yine o sene 9 Eylül Kurtuluş Bayramı'nı kutlarken on binlerce yurttaşın gözlerinden istemsizce sevinç yaşları boşandıran bir manzarada, CHP'nin himayesinde bulunan öksüz çocukların ve onların arasında yer alan Öksüzlere Yardım Cemiyeti üyelerinin geçiydi. Derneğin yönetim kurulunu oluşturan İzmir'in büyük tüccarları ve aydınları bir yük arabasının üstüne oturarak öksüz yavrularla bir arada alaya katılmışlar, bu durum herkesi çok duygulandırmıştı. Deri tüccarlarından Kori ve Çikurel Efendiler bu manzaradan aldıkları ilhamla Öksüzlere Yardım Cemiyeti'ne üye olmuşlar ve aynı zamanda bütün Musevilerin derneğe üye olmalarını sağlayacaklarını da vaat etmişlerdi³⁴⁶.

Çocuklar her zaman zafer alaylarının en ilgi çeken simaları olmuştu. 1937 senesinde de Bergama çocuklarının tören alayına katılıp kalkan, bengi ve diğer köy oyunlarını oynamaları herkesin beğenisini toplamış ve alkışlarla karşılanan hareketler arasında yer almıştı³⁴⁷.

Zafer alayları her zaman büyük bir halk kitlesi tarafından izlenir ve büyük ilgi çekerdi. Ancak 1930 yılında bir istisna yaşanmıştı. O sene Zafer Alayı önceki senelerde olduğu kadar parlak geçmedi. Serbest Cumhuriyet Partisi Lideri Fethi Bey'in o günlerde İzmir'de olması ve yaşanan gergin ortam nedeniyle, herhangi bir olay çıkabileceği dikkate alınarak, dernekler ve kurumlar alaya katılması engellenmiş³⁴⁸, bu nedenle kutlamaların bu bölümü renksiz geçmişti.

2.5. GAZİ HEYKELİ ÖNÜNDE YAPILAN TÖRENLER

27 Temmuz 1932 Çarşamba günü Başvekil İsmet Paşa tarafından büyük bir törenle açılışı yapılan Gazi Heykeli³⁴⁹, bu tarihten itibaren her sene 9 Eylül kutlamalarına da sahne olmuştu. İzmir'de belediye başkanlığı görevine gelir gelmez, ilk iş olarak Gazi Heykeli ve etrafının düzenlenmesi ile ilgilenen Dr. Behçet Uz³⁵⁰, 9

³⁴⁶ *Anadolu*, 12 Eylül 1933.

³⁴⁷ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

³⁴⁸ *Hizmet*, 10 Eylül 1930.

³⁴⁹ Mevlüt Çelebi, **İzmir Gazi Heykeli**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2002, s.62.

³⁵⁰ Behçet Uz, **Atatürk'ün İzmir'i Bir Kentin Yeniden Doğuşu**, Yay. Haz. L.Ece Sakar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 53.

Eylül 1932 tarihinde yapılan ilk Kurtuluş Bayramı töreninde, günün anlam ve önemini belirten konuşmayı da kendisi yapmıştı.

O gün Gazi Meydanı iğne atılsa yere düşmeyecek derecede kalabalıktı ve saat 15.00'dan sonra Gazi Heykeli'nin karşısında hazırlanan kürsünün üzerine çıkan Belediye Başkanı Doktor Behçet Salih Bey, herkesi heyecanlandıran ve çok alkışlanan konuşmasında; Genç Türk Cumhuriyeti'nin, yapılan devrimler ve yetiştirdiği nesil ile çok büyük başarılarla imza attığını ifade ettikten sonra Atatürk'e, Türk Ordusu'na ve Milletine teşekkürlerini sunmuştu.

Bu konuşmanın ardından Basmane'den hareket edip Tilkilik, Keçeciler, Arasta, Başdurak, Kemeraltı ve Birinci Kordon güzergâhını izleyerek gelen ve yol boyunca iki tarafı olarak toplanan halk kitlesi tarafından yoğun bir şekilde alkışlanan Zafer Alayı heykel meydanına yaklaşmıştı.

En önde ihtifal bayrağı, arkada Müstahkem Mevki Bاندosu, yaya olarak CHP Yönetim Kurulu, Belediye Başkanı, İhtifal Heyeti, parti semt ocakları mensupları bayrakları ile geçmiş, kumandanları ve Vali'yi selamlamışlardı. Ayrıca buradaki resmigeçide İzmir, Tire ve Kasaba bandoları da katılmıştı. Sporcular, izciler, lise ve ortaokul öğrencileri, biçki yurtları talebeleri, Gazi Hazretleri'nin büstü, Cumhuriyet, Tayyare, Hilal-i Ahmer, Verem Mücadele Cemiyeti, Himaye-i Etfal temsilcileri ve çeşitli okulların temsilcileri geçiş yaparken, halk tarafından coşkulu bir şekilde alkışlanmışlardı³⁵¹.

Ertesi yıl yapılan törenlerde İzmir, çok önemli bir konuğa ev sahipliği yapıyordu. Otomobillerle Gazi Meydanı'na gelen Erkân-ı Harbiye Reisi Müşir Fevzi Paşa ve beraberindeki heyeti halk coşkun bir tezahüratla karşılamış ve uzun bir süre hararetle alkışlamıştı. Heykelin önünde Vali Kazım, Müstahkem Mevki Kumandanı Hüseyin Hüsnü Paşalarla, Parti Başkanı Hacim Muhiddin, Milletvekili Osmanzade Hamdi, Kamil, eski İktisat Vekili Mustafa Rahmi, Manisa Milletvekili Turgut,

³⁵¹ *Anadolu*, 11 Eylül 1932.

Belediye Başkanı Dr. Behçet Salih Beyler, daire müdürleri, subaylar ve aileleri bulunmakta idi.

O esnada İpek Film'in çalışanları, donanmayı ve Kurtuluş Bayramı'nın her anını kayıt altına alıyordu. Alay hareket ettiği vakit, alınan tertibat sayesinde halkın bir taraftan öbür tarafa geçmesi imkânsız hale getirilmiş ve alay serbest bir şekilde yoluna devam edebilmişti. İhtifal Bayrağı, Kordon'da atını dörtnala koşturarak ilerleyen bir süvarimizi kılıcını çekmiş olarak gösteriyordu.

Bu arada Zafer Alayı'nın gelmesi beklenirken çok ilginç bir olay yaşandı. Bir kumru, meydanda toplanmış olan kalabalık halk kitlesinin meraklı bakışları arasında Gazi'nin Akdeniz'i gösteren parmağı üzerine konmuştu. Sevinçle ve ilgiyle karşılanan bu durum İpek Film kameramanları tarafından da saniye saniye filme alındı.

Zafer Alayı Heykel Meydanı'na geldikten sonra, program gereğince heykel önündeki alanda bulunan direğe Halk Partisi Başkanı Hacim Muhiddin Bey tarafından merasimle bayrak çekilirken, bütün komutanlar ve halk selam durmuştu. Bayrak çekme töreninden sonra alay program sırası ile yürüyüşüne devam ederken halk tarafından sürekli olarak alkışlanmış, Muharebe Alayı'nın geçişi esnasında muharebe güvercinlerinin tam heykelin önünde uçurulması herkeste büyük bir ilgi uyandırmıştı³⁵².

Gazi Heykeli önünde yapılan 9 Eylül kutlamalarına ilerleyen yıllarda da devam olundu. Öğleden sonra Zafer Alayı Atatürk'ün heykeline konmak üzere hazırlanan büyük çelenkleri ile Kışla'da toplanır ve Cumhuriyet Meydanı'na giderdi. Büyük bir coşku ile söylenen İstiklal Marşı'nın ardından Gazi Heykeli'ne yüzlerce zafer çelengi konulur ve ulusun Büyük Kurtarıcı'ya saygı ve bağlılığı tekrarlanarak ant içirilirdi³⁵³.

³⁵² *Anadolu*, 11 Eylül 1933.

³⁵³ *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

Konuşmaların yapıldığı kürsünün yeri zaman zaman değişse de, konu hiç değişmedi. Yapılan konuşmalar ve okunan manzum eserler halkın ruhunu okşadı ve hep büyük bir beğeni ile karşılandı. Kimi zaman gazetecilerdi konuşanlar³⁵⁴, kimi zaman ise öğretmenler³⁵⁵. Ama Ravze-i İrfan Anaokulu öğrencilerinden 6 yaşındaki Kamran'ın "*Atatürk'e!*" manzumesi adeta hafızalara kazındı ve hiç unutulmadı³⁵⁶. O gün küçük Karman ortaya atılıp İzmir Valisi'nden bir şeyler söylemek için izin isteyince, Vali'de kendisini kıramamıştı. Bunun üzerine heykele doğru cephe alan küçük çocuk; "*Atatürk, ben seni tanırım*" diye söze başlamış, büyük şefe karşı duyduğu hayranlığı bir çocuk diliyle, fakat olgun bir şekilde anlatmış ve büyük beğeni toplamıştı³⁵⁷.

1938 yılına gelindiğinde İzmirliiler 9 Eylül gününe farklı bir anlam daha kattılar ve İzmir'in Kurtuluş Günü olan 9 Eylül'ü, aynı zamanda "*Atatürk Günü*" olarak kabul ederek kutlanmaya başladılar³⁵⁸.

O gün baştanbaşa donatılan Cumhuriyet Meydanı iğne atılsa yere düşmeyecek bir haldeydi. Zafer Alayı meydana gelince heykel önünde hazırlanan kürsüye çıkan B. Mitat Oksancak yaptığı konuşmada 9 Eylül'e nasıl geldiğini aktarmış, Atatürk idealinde atılan adımlar ve alınan sonuçlardan bahsederek, halkın 9 Eylül Kurtuluş Bayramı'nı ve Atatürk Günü'nü kutlamıştı. B. Mitat'ın hitabesinden sonra Anadolu Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Orhan Rahmi Gökçe kürsüye çıkarak halkın sürekli alkışları ile karşılanan ve kendi eseri olan 9 Eylül manzumesini okudu³⁵⁹. Buradaki törenler son bulunca Zafer Alayı yoluna devam etti ve Kültürpark önüne kadar gelerek burada dağıldı³⁶⁰.

³⁵⁴ *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

³⁵⁵ *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936.

³⁵⁶ *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936.

³⁵⁷ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

³⁵⁸ *Anadolu*, 8 Eylül 1938; *Halkın Sesi*, 8 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 8 Eylül 1938.

³⁵⁹ *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

³⁶⁰ *Anadolu*, 11 Eylül 1938.

2.6. ZÜBEYDE HANIM'IN MEZARI BAŞINDA YAPILAN TÖRENLER

Mustafa Kemal Atatürk'ün büyük insan olmasındaki ilk oluşları kazandıran Zübeyde Hanım³⁶¹, oğlunu daha beşik çocuğu iken vatan ve millet sevgisini telkin eden ninnilerle büyütmüş, O'nu her çağında bu duygularla beslemiş, öğrenime yönlendirmiş ve ilim irfan aşılarmıştı³⁶². Kocası Ali Rıza Efendi'nin küçükken kaza ile beşiğinden düşürüp ölmesine neden olduğu kardeşinin adını verdiği Küçük Mustafa'sını³⁶³ O, Mustafa Kemal Paşa yapmıştı³⁶⁴. İşte O Mustafa Kemal Paşa ki uçurumun kenarındaki bir devi uyandırmış, 15 Mayıs 1919'da karanlığa gömülen milletini üç yıl, üç ay, üç hafta ve üç gün süren bir mucizevî mücadelenin sonunda aydınlığa kavuşturmuştu.

Gazi Mustafa Kemal önderliğinde yeniden bağımsızlığına kavuşan Büyük Türk Milleti'nin, kurtarıcısını dünyaya getirmesinden ve O'nu yetiştirmesinden dolayı çok şey borçlu olduğu Zübeyde Hanım, Muzaffer Türk ordularının İzmir'e girişinden kısa bir süre sonra doktor tavsiyesi ve de kendi isteği ile İzmir'e getirilmiş, kurtuluştan 4 ay kadar sonra, 15 Ocak 1923 günü İzmir Karşıyaka'da vefat etmişti³⁶⁵.

Ankara'da Dışişleri Bakanlığı Levazım Müdürü olarak görev yapan Cemal (Bolayır) Bey'e ölümünden bir yıl önce vasiyetnamesini yazdırmış olan Zübeyde Hanım; "*Vefatımda Beşiktaş'ta kâin Yahya Efendi haziresinde defnedileceğim*"³⁶⁶. demesine rağmen, Atatürk'ün direktifleriyle İzmir Karşıyaka'da toprağa verildi.

Onun ölümü ile birlikte Kurtuluş Savaşı'nın her safhasında tüm ulus için bir ülkü haline gelen İzmir³⁶⁷ başta olmak üzere bütün ülke yasa boğuldu. Zübeyde Hanım'ın son günlerini Karşıyaka'daki köşkünde geçirdiği ve on dört gün sonra Mustafa Kemal Paşa ile evlenecek olan Latife Hanım, ölüm haberini ilk önce

³⁶¹ Cemil Sönmez, *Atatürk'ün Annesi Zübeyde Hanım*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997, s.13.

³⁶² Sönmez, a.g.e., s.72.

³⁶³ Sönmez, a.g.e., s.24.

³⁶⁴ Sönmez, a.g.e., s.72.

³⁶⁵ Sönmez, a.g.e., s.20.

³⁶⁶ Sönmez, a.g.e., s.101-102.

³⁶⁷ Türkmen Parlak, *Yeni Asır'ın İzmir Yılları*, Yeni Asır Yayınları, İzmir, 1989, c.I, s.165.

dönemin İzmir Valisi Mustafa Abdülhalik'e (Renda) bildirmiş, Vali de büyük bir cenaze töreni hazırlatmıştı.

Latife Hanım ilk gece İzmir'in tanınmış hafızlarından tam otuz üç kişi çağırttı ve sabahlara kadar yapılan hatim duası üç gün sürdü. Cenaze alayına adeta bütün İzmir katılmıştı. Vali, memurlar, komutanlar ve hocaların başı çektiği alayının uzunluğu bir kilometreyi bulurken, okulların getirdiği çelenkler kabrin üstünde büyük bir örtü oluşturmuştu. Batı Cephesi Kurmay Başkanı Asım, Kazım (Özalp), Fahrettin (Altay), Mürsel (Baki), İzzettin (Çalışlar), Abdurrahman Nafiz (Gürman) Paşalar cenaze alayının önünde yürümekte idiler. Latife Hanım siyah bir manto giymiş ve siyah peçe örtmüş bir halde cenaze alayına katılmak istemiş, fakat ailesinin ve din adamlarının, “İslam’da kadın cenazeye katılamaz.” diye engel olmaları üzerine bir faytona binerek cenazeyi arkadan takip etmişti. Ayrıca kabirde yüzlerce gümüş mecediye sadaka vermiş, kırkında mevlit okutmuş, elli ikinci gecesinde de aşure yaparak fakir fukaraya dağıttığı gibi hatimler indirerek bu mübarek kadına karşı duyduğu sevgi ve şükran borcunu ödemişti³⁶⁸.

Ölümünden sonra Zübeyde Hanım'ın kabri ziyaretçi akınına uğramış, başta Atatürk olmak üzere buraya gelen herkes mezarı başında bu fedakâr anneye dualar okumuştur. Ancak 9 Eylül Kutlamaları kapsamında, Zübeyde Hanım'ın kabri başında yapılan ilk tören 1934 senesine rastlamaktadır.

O sene Karşıyaka sahilinden İzmir'e doğru atılan 11 pare topun³⁶⁹ gümbürtüsü gökleri inletirken, Vali Kazım (Dirik), CHP Reisi Avni (Doğan) Bey, Belediye Başkanı Behçet Salih (Uz) Bey, üst düzey askeri yetkililer ve CHP vilayet idare azalarını taşıyan otomobiller Karşıyaka'ya, Zübeyde Hanımefendi'nin Ferik Osman Paşa Camii'ndeki mezarı başında yapılacak törene doğru yol alıyordu. Bu esnada Karşıyakalılar da kabir başında tören saatini bekliyor, her geçen dakika kalabalığı arttırıyordu. Saat 15.30'da merasime dönemin genç hatiplerinden Bülent Nuri Bey'in güzel bir konuşması ile başlandı. Bülent Bey'den sonra Kız Lisesi adına Pakize Şevki Hanım Zübeyde Ana'ya ithafen duygulu bir konuşma yaptı. Törenin

³⁶⁸ Sönmez, a.g.e., s.89.

³⁶⁹ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934.

sonunda CHP İzmir Teşkilatı, Halkevi ve Tayyare Cemiyeti tarafından mezara birer çelenk konmuş ve Gazi gibi eşsiz bir dâhiyi dünyaya getiren büyük kadının mezarı başında herkesin başı saygı ile eğilmişti³⁷⁰.

İlk defa 1934 senesinde kutlama programına dâhil edilen ve her yıl düzenli olarak aynı saatlerde yapılan törenlerde Zübeyde Ana'ya ithafen konuşmalar yapılırdı. 1934³⁷¹, 1937 ve 1938 senelerinde yapılan törenlerde, konuşmacılar arasında İzmir'in genç bayan öğretmenleri de bulunuyordu³⁷². Bir annenin evladı için yaptığı fedakârlıkları ancak bir anne anlayabilir ve bunu en iyi bir anne tarif edebilirdi. Bunun içindir ki burada, bu kutsal annenin kabri başında yapılan törenlerde, konuşmacılar arasında bayanların yer almaması düşünülemezdi. Yerden yaklaşık bir metre yüksekliğinde olan ve önünde "CHP Halk Kürsüsü" yazılı ahşap merdivenlerde verilen nutukları herkes büyük bir saygı ile dinlerdi. Yapılan konuşmaların ardından kabre çelenkler konularak törene son verilir ve bu sayede ulusun saygıları da bildirilmiş olurdu³⁷³.

1936 senesinde İzmir başkentten gelen misafirlerini ağırlamıştı. Ankara Halkevi'nden Kurtuluş Bayramı'na katılmak için Dr.Ragıp'ın başkanlığında İzmir'e gelen gençler bayram coşkusuyla yaşamışlardı. 9 Eylül sabahı aralarından ayrılan bir kol Şehitliğe, diğer bir kol İzmir Heyeti ile birlikte Karşıyaka'ya geçmişti. İstiklal Marşı'nın ardından İzmirililer adına Halkevi Müdürü Hüseyin Avni bir konuşma yaparak buradaki kalabalığı bir dakikalık saygı duruşuna davet etti. Ardından Ankara Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi Başkanı Hıfzı Oğuz Bekata; İzmirililerin, Atatürk gibi bir oğlu dünyaya armağan eden bir ananın mübarek vücudunu temiz ve Türk kanı ile alınmış topraklarında sakladıkları için ne kadar şanslı olduklarından bahsetti. Karşıyaka Parti Başkanı'nın teşekkür konuşmasının

³⁷⁰ *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934.

³⁷¹ 1935 ve 1936 yıllarında çıkan gazetelerde, Zübeyde Hanım'ın kabri başında yapılan törenler ile ilgili detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak o yıllardaki konuşmacılar arasında da en az bir bayan hatibin olduğu da büyük bir olasılıktır.

³⁷² *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

³⁷³ *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

ardından, İzmir ve Ankara Halkevliler adına mezara çelenkler konularak törene son verildi³⁷⁴.

1938 senesinde İzmir Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz'un katkılarıyla Zübeyde Hanım'a, şeklini Atatürk'ün belirtmiş olduğu bir mezar yapıldı. Zübeyde Hanım'ın ölümünden sonra Latife Hanım tarafından yaptırılan sandukalı ve uzun kitabeli mezarın fotoğrafını bir albümde gören Atatürk, mezarın şeklini hiç beğenmemiş, hele kitabede; *“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin anneleri Zübeyde Hanımefendinin...”* diye başlayan cümleden hiç hoşlanmamıştı. Uzun yıllar genel sekreterliğini yapan Hasan Rıza Soyak'a;

“İlk fırsatta İzmir'e gidersen, bu sandukayı ve kitabeyi kaldırırsın, dağdan iki büyük ve uzun taş getirtirsin, birini olduğu gibi bir temel üzerine tespit ettirir, diğerini baş tarafa diktirirsin ve bunun bir yerini biraz düzelterek; «ATATÜRK'ÜN ANNESİ ZÜBEYDE BURADA GÖMÜLÜDÜR» diye yazdırırsın. Altına da ölüm tarihini koydurursun yeter.” emrini vermişti. Ancak aradan uzun yıllar geçtiği halde Hasan Rıza Soyak bu emri bir türlü yerine getiremedi.

1938 yılında İzmir Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz, belediye meclisi kararı ile hazırlattığı bir türbe projesi ile Dolmabahçe Sarayı'na gitti. Bu proje uygulanırsa, abide halinde bir eser ortaya çıkacak, etrafında bir park ile bir de çocuk bahçesi yapılacaktı.

Proje Atatürk'e arz edildi. Gazi hasta yatağında projeye göz ucuyla baktı ve *“Hayır!”* dedi. Mezarın yıllar önce tarif ettiği şekliyle yapılmasını ve masrafını da kendisinin karşılamasını istedi. Dr. Behçet Uz'un ısrarlı tutumu sonucunda Gazi razı olunca, bu şeref İzmirililere düştü³⁷⁵.

O yıl Atatürk'ün arzu ettiği şekilde değiştirilmesi kararlaştırılan mezarın başında yapılan 9 Eylül töreninde, İzmir Milletvekili Kamil Dursun bir konuşma yaparak büyük ananın üstün özelliklerinden bahsetmiş, İzmirililerin Zübeyde Hanım

³⁷⁴ *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

³⁷⁵ Sönmez, a.g.e., s.99

abidesini inşa ettirmekle çok önemli bir noktaya temas ettiklerini, girişimin yerinde olduğunu ve bu abidenin gençliğe mal edileceğini söyleyerek, Türk kadınlarına da büyük anayı örnek göstermişti. Bu konuşmanın ardından öğretmen Vedide Karadayı, Büyük Ana'ya ithafen O'nun yüksek meziyetlerini anlatan bir konuşma yapmış ve burada bulunanlar Atatürk'ün annesinin mezarı başında saygıyla eğilmişlerdi³⁷⁶.

2.7. GECE ŞENLİKLERİ

Gündüz yapılan kutlamaların ardından 9 Eylül geceleri bir başka yaşanırdı İzmir'de. Sahil boyunca içleri mumlu fenerlerle, bayraklarla ve renkli parlak kâğıtlarla süslenmiş cumbalı evlerin önünden havai fişekler atılır, eli maytaplı insanlar mahalle aralarından sel gibi akardı. Süslenmiş ve de ışıltılı aydınlatılmış vapurlar uzun uzun düdük çalarak; Karşıyaka, Bayraklı, Alsancak ve Göztepe sahillerinde süzüle süzüle ilerlerdi³⁷⁷. Halk geç vakitlere kadar körfezde dolaşır, bu tarihi günün heyecanını ve zevkini sabahlara kadar yaşayarak tezahürat yapardı³⁷⁸.

Yangından kapkara olan şehrin her tarafı elektrik lambaları ile baştanbaşa donatılır ve aydınlatılırdı³⁷⁹. Yalıları ve Karşıyaka'yı tıklım tıklım dolduran halk için ziyafetler, fener alayları ve eğlenceler tertip olunur ve bu mutlu günün gecesi genel bir neşe ve sevinç içinde sabaha kadar devam ederdi. Yapılan bu tören ve şenlikler her sene 9 Eylül'de tekrar edilirdi³⁸⁰.

İlk kutlamanın yapıldığı 1923 senesinde dahi gece yapılan kutlamalar, gündüz yapılan törenlerin gösterişinden hiç de aşağı kalmamıştı³⁸¹. Bu ilk kutlamadan başlayarak takip eden her kutlama senesinde gece şenlikleri, halk için ayrı bir önem taşımaya başladı. Gündüz yapılan törenlerde yer yer sıcaklardan bunalan vatandaşları ılık eylül akşamları ferahlatırdı. Kendileri için İzmir'in çeşitli semtlerinde ve

³⁷⁶ *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

³⁷⁷ Turan Muşkara, **İzmir ve Karşıyaka Anıları**, Yay. Haz. Ahmet Mehmetefendioğlu, Tükelmat A.Ş., İzmir, 1998, s.81.

³⁷⁸ *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936.

³⁷⁹ *Anadolu*, 11 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

³⁸⁰ Dursun, a.g.e., s.147; *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1923; *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1924.

³⁸¹ Ali Fuat Cebesoy, **Siyasi Hatıralar Lozan'dan Cumhuriyete**, Temel Yayınları, İstanbul, 2002, c.II. s.25; *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1923.

Karşıyaka'da düzenlenen şenliklere katılan halk, yapılan gösterileri sevinç ve heyecan içinde izlerdi³⁸². Askeri kıtaların iki buçuk saat süren resmigeçidinden sonra başlayan fener alayları, sabaha kadar devam ederdi³⁸³.

1937 senesinden itibaren fener alayları sadece karada değil denizde de yapılmaya başlanmıştı³⁸⁴. Özellikle 1938 yılında donanmanın da İzmir limanında olması nedeniyle denizde düzenlenen fener alayı, bilhassa Yavuz Zırhlısı'nın etrafında saatlerce devam etmişti. Donanma bu mutlu günün şerefine elektriklerle olağanüstü süslenmiş bir halde projektörlerle bütün şehri tararken, uzak ve yakından şehrin sokaklarını, meydanlarını dolduran yüz binlerce halk, ışığa gömülmüş olan donanmayı doya doya seyretmiş³⁸⁵, ayrıca gece ve gündüz halkın ziyaretine açılan savaş gemilerini binlerce kişi gezmişti³⁸⁶. Denizbank'ın bir vapuruna binen halk donanmanın bulunduğu sahada hava fişekleri yakmış, karadaki fener alayı da şehrin belli başlı caddelerini dolaşmıştı. Aynı saatlerde birçok hava filolarının uçuşlar yapması da halkın heyecanını arttırmıştı³⁸⁷.

İzmir basını derinlemesine incelendiğinde, gece yapılan bu şenliklere hangi kurumun veya örgütün öncülük ettiğine dair bilginin sadece 1934 ve 1936 yıllarındaki nüshalarda yer bulduğu görülmüştür. 1934 yılında Halkevi'nin düzenlediği fener alayları³⁸⁸, 1936 yılında CHP İşçi ve Esnaf Kurumları Birliği mensupları tarafından düzenlenmişti³⁸⁹.

Panayırılı ve fuarlı günlerin 9 Eylül geceleri bir başka olurdu. Örneğin 1933 yılının 9 Eylül gecesine panayır damgasını vurmuştu. Saat 17.00'daki 9 Eylül Panayırı'nın açılış merasiminde Mareşal Fevzi Paşa, Fahrettin, Ali Hikmet, Fuat, Galip Paşalarla, İzmir Valisi Kazım Paşa, milletvekilleri, çeşitli kuruluşların ileri gelenleri ve yüz bine yakın halk kütlesi hazır bulunmuş, panayır açılırken Vali

³⁸² *Vatan*, 10 Eylül 1930; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932.

³⁸³ *Hizmet*, 10 Eylül 1930; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935.

³⁸⁴ *Anadolu*, 11 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938.

³⁸⁵ *Anadolu*, 11 Eylül 1938.

³⁸⁶ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

³⁸⁷ *Anadolu*, 11 Eylül 1938.

³⁸⁸ *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934.

³⁸⁹ *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936.

Kazım Paşa kısa ve etkili bir konuşma yapmıştı. Daha sonra Fevzi Paşa makasla panayır kurdelesini kesmiş ve kendisine İzmir hatırası olmak üzere bir buket çiçek takdim edilmişti³⁹⁰. Ayrıca İzmir ve çevresi vakıfları adına İzmir Evkaf İdaresi tarafından 9 Eylül Kurtuluş Bayramı münasebetiyle Müşir Fevzi Paşa Hazretlerine, Vilayet makamına, Müstahkem Mevki Kumandanlığına, Halk Partisi Reisliğine, Donanma Kumandanlığına birer zarif buket sunulmuştu³⁹¹.

İzmir halkı ve gelen misafirler, 9 Eylül'ün şerefine mükemmel bir şekilde donatılan fuarda, sabaha kadar büyük bir neşe ve heyecan içinde vakit geçirirdi. İzmir'deki bütün caddelerde ve fuardaki geniş meydanlarda halk, omuz omuza vaziyette sabahı ederek büyük günü birlik halinde kutlardı³⁹². 1938 yılının 9 Eylül gecesi 75.000 kişi ile fuarın ziyaretçi rekoru da kırılmıştı³⁹³.

Yangın yeri üzerinde yükselen fuar ziyaretçilerine unutulmaz anlar yaşatırken, CHP Şehitler Ocağı'nda farklı heyecanlar vardı. Her sene olduğu gibi yine burada bir zafer takı yapılmış, kurtarıcı Türk ordusunun kahraman öncü müfrezesi o takın önünde ocak başkanı tarafından bir konuşma ile selamlandıktan ve atlarının ayakları altında bir kurban kesildikten sonra alkışlarla uğurlanmıştı. Yapılan bu törenin ardından yirmi beş fakir çocuğa yeni çamaşır giydirilerek sünnet düğünü yapılmış, gece yarısına kadar da milli eğlencelerle neşeli bir gece geçirilmişti³⁹⁴.

Genç Türkiye Cumhuriyeti her alanda yapılan devrimlerle yepyeni bir ivme kazanırken, sanatın her dalında yaşanan gelişmenin sergilenmesi içinde kutlama törenleri uygun bir ortam ve sebep oluştururdu. 9 Eylül Kurtuluş Bayramı münasebetiyle İzmir'e gelen Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi sanatçıları tarafından 1934 senesinde verilen konser bunun ilk örneğini teşkil etmişti.

O gece genç Türkiye'nin yetenekli piyanistleri Ferhunde Ulvi, Ömer Refik; yeni müziğin en kuvvetli temsilcileri Ulvi Cemal ve Türkiye'nin en büyük

³⁹⁰ *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1933.

³⁹¹ *Anadolu*, 11 Eylül 1933.

³⁹² *Anadolu*, 11 Eylül 1938.

³⁹³ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

³⁹⁴ *Anadolu*, 11 Eylül 1938.

viyolonisti Necdet Remzi izleyenlere doyumsuz anlar yaşatmışlardı. Bu büyük sanatkârlara yakışacak bir çeşitlilik ve zenginlikteki programda Schumann'ın güzel sünatı, Brahma ve Chopin'in piyano parçaları, bilhassa Ulvi Cemal'in eserleri “5 Damla” herkesi sabırsızlandırıyordu. Şehrimizin bütün sanat meraklıları salonu hınca hınç doldurmuştu. Avrupa'nın herhangi bir konser sahnesinde Türklüğü temsil edecek en büyük piyanistlerimizi dinleyen izleyiciler; “İşte nihayet Türk musikisi! Göğsümüzü kabarta kabarta göstereceğimiz bizim musiki! Medeni, kültürlü, garp tekniği ile donanmış, fakat Türk damgasını taşıyan inkılâpçı musiki!” diye düşünmekten kendilerini alamamışlar³⁹⁵, konser sonunda salonu gururlanarak terk etmişlerdi.

Ertesi sene yine Halkevi'nde verilen konseri³⁹⁶, 1936 senesinde aynı adresteki edebiyat ve temsil gecesi takip etmişti. O gece Halkevi Müdürü Hüseyin Avni Ankara'dan gelen misafirlere teşekkür ettikten sonra devrim edebiyatı üzerinde konuşacak olan Hıfzı Oğuz'u tanıtmış, genç hatipte çok özlü bir konferans vermişti. Savaş sonrası toplumsal hareketlerin doğurduğu yeni anlayış ve ilişkileri, bunların bizdeki uygulamalarını ve edebiyatımızın geri kalışını, bugünkü edebiyatın zengin bir kültürle bağlanmış olduğunu, aynı zamanda gönülden bir inanış gerektiğini, ancak bu edebiyatın yaşayabileceğini anlattıktan sonra devrim edebiyatçısının karakterini çizerek, Ankara'nın genç değerlerinden Münir Müeyyed ile Kamran Bozkır'ı tanıtmıştı.

Münir Müeyyed “*Selam İzmir'e*”³⁹⁷ ve “*Fabrika Düdükleri*”, Kamran Bozkır'da İzmir için yazdığı “*Bu Seni İlk Görüşüm*” ve “*Yeniden Doğmadayız*” isimli manzum eserlerini okumuştur. İzleyicilerin büyük bir keyifle takip ettiği gecede tüm konuşmacılar büyük bir coşkuyla alkışlanmışlardı³⁹⁸.

Aynı saatlerde Asansör'de keyifli bir gece geçiriliyordu. Parti Ocağı'nın getirttiği ince saz takımı eşliğinde oynanan milli oyunları, Kemal Özerten'in 9 Eylül

³⁹⁵ *Anadolu*, 11 Eylül 1934.

³⁹⁶ *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935.

³⁹⁷ Bkz. EK-9

³⁹⁸ *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

için sarf ettiği kıymetli sözler ve “*Kurtuluş*” manzumesi takip etti. Duatepe İlkokulundan Orhan ve küçük kardeşi Saime, “*9 Eylül*” ve “*Sakarya*” manzumeleri ile oradakilere unutulmaz anlar yaşattı³⁹⁹.

2.8. İLÇELERDE YAPILAN TÖRENLER

Dokuz Eylül’ün ilk kutlamanın yapıldığı 1923 senesinden itibaren tüm İzmir’de büyük bir coşku ve sevinç içinde kutlanmaya başlandı. Yaklaşık bir buçuk ay öncesinden hazırlıklarına başlanan kutlama törenlerinin yapılacağı gün bütün İzmir Türkiye’nin dört bir yanından gelen misafirleriyle birlikte coşar, işgal altında geçen yılların acısını sabahlara kadar eğlenerek çıkarırdı.

Şehrin merkezinde yapılanlar kadar kapsamlı olmasa da, İzmir’in ilçeleri de bir takım kutlamalara sahne olmuştu. Ancak çalışmamızın içeriğini oluşturan dönem içerisindeki (1923-1938) İzmir basını titizlikle incelendiğinde; sadece Karşıyaka, Buca ve Bornova’da bu tip törenlerin yapıldığına dair bilgiye rastlanabilmektedir.

Karşıyaka’daki kutlamalara dair basında yer alan sadece iki haber vardır. Satır aralarında geçen bu haberlerden ilki 1929 yılının Eylül ayında, Hizmet Gazetesi’nde yayınlanmış olup, gece Karşıyaka’da fener alayları düzenlendiği⁴⁰⁰, yine aynı gazetede ertesi sene yayınlanan bir yazı ise, Körfez’in öbür yakasının, havai fişeklerin rengârenk ışıkları ile yıkandığı bilgisini bize vermektedir. Bu iki haber haricindeki başvuru kaynağımız ise yayınlanan anılar olmuştur.

Çalışmamıza konu ettiğimiz döneme bizzat tanıklık etmiş olan Turan Muşkara’nın anlattığına göre; o yıllarda gece araç bulmak zor olduğundan körfezin diğer tarafında oturanların şenliklere katılması çok kolay olmazdı ve bu nedenle orada apayrı bir dünya yaşanırdı. Kurtuluş Günü Karşıyaka’da bir başka kutlanı, hava karardıktan sonra sahil, ellerinde maytaplar yakan neşeli gruplarla dolardı. Paytonların bir aşağı bir yukarı turladığı Karşıyaka sahiline akın eden halk, müzik ve söylenen şarkılarla keyiflenir, delikanlılar da renkli havai fişekleri ateşlerdi. Aldıkları

³⁹⁹ *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936.

⁴⁰⁰ *Hizmet*, 11 Eylül 1929.

harçlıkları cızır bızırlarla değerlendiren çocuklar için ise bayramın anlamı bambaşka⁴⁰¹.

Yukarıda açıklandığı gibi, bünyesinde gerçekleşen etkinliklerin yerel basında da yer aldığı iki ilçeden biri olan Buca'daki kutlamaların da resmi bir çerçevede gerçekleşmediği, tıpkı Karşıyaka'daki gibi halkın organize ettiği bir şenlik havasında olduğu göze çarpmaktadır. Çeşitli eğlencelerle bu en mutlu bayramını kutlayan halk, havai fişekler ile de Buca'yı renklerle boyamıştır⁴⁰². Ertesi sene Kurtuluş Bayramı şerefine, jandarma karakolu karşısındaki sahada halk tarafından tertip edilen eğlence de ise, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Buca Şubesi'nin müzayede düzenleyerek bir kuzuyu açık arttırmaya çıkardığı ve gelir elde etmek için çaba gösterdiği de görülür⁴⁰³. Sadece dönemin Hizmet Gazetesi'nde yayınlanan bu iki küçük haber haricinde, Buca'da yapılan kutlamalara ait herhangi bir bilgi yerel basında yer almamıştır.

İlçeler arasında en kapsamlı ve program dâhilinde yapılan kutlamalar ise sadece Bornova'da gerçekleşmişti. Çevre köylerin parti örgütleri ve halkı akşamdan Bornova'ya gelir ve burada misafir kalırlardı⁴⁰⁴. Kurtuluş bayramı münasebetiyle önceden Bornova çarşısı, sokaklar, resmi ve özel binalar; bayraklarla, çiçeklerle ve defne dalları ile süslenir⁴⁰⁵, şehrin büyük caddelerine büyük taklar yapılırdı⁴⁰⁶.

Vatandaşlar saat 07.00'dan itibaren CHP İlçe binasının önünde toplanırken, davullar milli havalar çalar ve halk büyük bir coşkunlukla tezahürat yaparak bu şerefli günü kutlamaya başladılar⁴⁰⁷. Programın başlangıç saati yaklaştıkça kalabalık daha da artar, saat 08.00'da Hükümet Meydanı binlerce halk ve köylerden gelen yurttaşlarla dolardı⁴⁰⁸.

⁴⁰¹ Muşkara, a.g.e., s.51.

⁴⁰² *Hizmet*, 10 Eylül 1930.

⁴⁰³ *Hizmet*, 11 Eylül 1932.

⁴⁰⁴ *Anadolu*, 11 Eylül 1934.

⁴⁰⁵ *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935.

⁴⁰⁶ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935.

⁴⁰⁷ *Anadolu*, 11 Eylül 1935.

⁴⁰⁸ *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

Tam o esnada askeri bando İzmir Marşı'nı çalarak yürümeye başlar, Gazi Heykeli'ne ve Şehitler Abidesi'ne⁴⁰⁹ konacak çelenkleri taşıyanlarda harekette geçerek bandoyu izlerdi. Bunu takiben Bornova CHP merkez, nahiye ve mahalle ocak heyetleri ile köy heyetleri, Nahiye Müdürü, Belediye Başkanı ve Belediye Heyeti, halk temsilcileri, Ziraat Mektebi Müdürü ve Talim Heyeti, partinin baktığı yetim çocuklar, Kars, Hilal, Dokuz Eylül okulları, Biçki ve Dikiş Yurdu, Gençler Birliği Spor Kulübü, Hilal-i Ahmer ve Bornova'da oturup İzmir ve İstanbul okullarında okuyan öğrenciler sıra ile gelirdi.

Önce Cumhuriyet Meydanı'na gidilerek burada hazırlanan çelenkler Gazi Heykeli'ne konulur, bandonun çaldığı İstiklal Marşı'nın ardından günün anlam ve önemini belirten konuşmalar yapılır, şiirler okunurdu⁴¹⁰.

Bornova'daki törenlerin bir başka bölümü de Şehitlik Abidesi'nde gerçekleşirdi. Hatta 1934 yılındaki kutlamalara kadar Cumhuriyet Meydanı'nda yapılan herhangi bir törene rastlamak mümkün olmadı. O seneye kadar Bornova halkı Şehitlik'te yapılan törene katılır ve oradan İzmir'e geçirdi. 1934 senesinden sonra ise şehitlik abidesi kutlamaların ikinci etabını oluşturmaya başladı. Ancak tören programının sırası ve şekli değişse de, Şehitlik'te yapılan törenler süreklilik arz etti.

9 Eylül sabahı resmi ve gayri resmi kurumların temsilcileri ile kalabalık bir halk kitlesi İstasyon Caddesi'ni takip ederek Ziraat Mektebi yanındaki Şehitlik Abidesi'ne gider ve öncelikle buraya çelenkler konulurdu. Günün anlam ve önemini belirten konuşmalardan sonra hocalar tarafından açık Türkçe bir dua okunur, bu esnada havuz başında top atışı yapılırdı. Böylelikle buradaki törenler son bulur, “Yaşasın Gazi, Yaşasın Cumhuriyet, Yaşasın Ordu” sesleri ile ortalığı çınlatan alay, Askeri Fırka Kumandanlığı'na giderek orduyu tebrik ederdi⁴¹¹. Bu esnada halkta

⁴⁰⁹ Bornova Şehitliği; bugün Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nin önünde yer almaktadır.

⁴¹⁰ *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

⁴¹¹ *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1934.

Hükümet Meydanlığında davul zurna ile milli havalar çalarak bu mutlu günü kutlardı⁴¹².

Öğleden sonra CHP merkez, nahiye ve mahalle ocakları ile köy ocakları ve Bornova halkı törenlere katılmak için İzmir'e akın ederdi⁴¹³. Zafer Alayı ile birlikte Gazi Heykeli'ne gidilerek, çiçeklerle yapılan parti bayrağı Atatürk'ün heykeline konulurdu⁴¹⁴. Ayrıca Bornova sporcuları da büyük Zafer Alayı'nda yerlerini alır, İzmir'deki kutlamalarda Bornova'nın zeybekleri de büyük ilgi görürdü⁴¹⁵.

Gece ise Cumhuriyet Meydanı'nda ve parti bahçesinde eğlenceler tertip edilir, milli oyunlar oynanır, düzenlenen fener alaylarına katılan halk bu güzel günün son saatlerini büyük coşkuyla kutlardı⁴¹⁶.

2.9. KUTLAMA TÖRENLERİNİN ÖNEMLİ MİSAFİRLERİ

Kurtuluş Savaşı'nı başlatan ve bitiren şehir olma özelliğine sahip bulunan İzmir, Kurtuluş Bayramı törenlerinde yurdun her köşesinden gelen misafirleri ile birlikte dolup taşar ve büyük bir coşku ile bu anlamlı günü kutlardı.

9 Eylül Kurtuluş Bayramı için İzmir'deki ilk törenler 1923 yılında yapıldı. O sene Türkiye Büyük Millet Meclisi de, kutlamalarda bulunması için Ali Fuat (Cebesoy) Paşa başkanlığında bir heyeti seçerek İzmir'e göndermişti⁴¹⁷. Çok kalabalık bir halk kitlesinin de hazır bulunduğu törenlerde, İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşu gece yarısına kadar süren etkinliklerle kutlanmış ve Ali Fuat Paşa, TBMM'ne çekmiş olduğu 10 Eylül 1923 tarihli telgrafın da izlenimlerini şu şekilde aktarmıştı:

⁴¹² *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

⁴¹³ *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1932.

⁴¹⁴ *Anadolu*, 11 Eylül 1934.

⁴¹⁵ *Anadolu*, 11 Eylül 1935.

⁴¹⁶ *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935.

⁴¹⁷ *Müşterek*, 14 Eylül 1339.

“Güzel İzmir’imizin kurtuluş ve bayramı çok parlak ve heyecanlı tezahürlerle tesidedilmiş ve bu mesut günde Meclis-i Âliniz namına hazır bulunmakla mübahi olan heyet-i mahsusa bütün sınıf halk ile memurin ve heyet-i askeriye tarafından merbutiyet ve muhabbetle karşılanmıştır. İzmirliilerin bu münasebetle, Meclis-i Âliniz ve muhterem reisimiz hakkında izhar ettikleri şükran ve merbutiyet hisselerinin cidden pek kıymetli ve samimi olduğunu ihtiramlarımla arz eylerim efendim.”

Ertesi sene yani 1924 yılında 9 Eylül için yapılan törenlere yine Kurtuluş Savaşı’nın çok ünlü isimleri katılmıştı. Bunlardan biri Doğu Cephesi Komutanı ve Kazım Karabekir Paşa, yine aynı dönemlerin İcra Vekilleri Heyeti Başkanı, (Başbakan) Rauf (Orbay) Bey ve bir önceki kutlamaların onur konuğu, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa’ydı. Bu üç kumandan 30 Ağustos’ta Dumlupınar’daki “*Meçhul Şehitler Anıtı*”nın temel atma töreninden sonra İzmir’e gelmişlerdi⁴¹⁸.

Hatta Ali Fuat Paşa çok şiddetli bir sıtma geçirmesine ve iyileşme devresini İstanbul’da geçirmek için bir buçuk aylık bir rapor almasına rağmen, 30 Ağustos 1924’de Dumlupınar’da yapılacak olan temel atma töreninde ve 9 Eylül’deki İzmir’in Kurtuluş Bayramı kutlamalarında bulunabilmek için İstanbul’a gitmekten geçici bir süre için vazgeçmiş ve bu iki tarihi törene sahne olacak yerler kendi bölgesi içinde olduğu için bu kutsal görevlerin başında bulunmayı dinlenmeye tercih etmişti. Dumlupınar’da yapılan törenlerin ardından Gazi Mustafa Kemal Paşa eşiyile beraber doğruca Bursa’ya geçerken, Ali Fuat Paşa’da İzmir’e doğru yola çıkmıştı⁴¹⁹.

Ayrıca 29 Ocak 1923 günü Mustafa Kemal Paşa ve Latife Hanım’ın nikâhları yapılırken Fevzi Paşa ile birlikte Gazi’nin şahidi olan Kazım Karabekir⁴²⁰, 1924 yılında İzmir’e bu kez kendi nikâhı için geliyor, Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey de kendisini bu mutlu gününde yalnız bırakmıyordu⁴²¹.

⁴¹⁸ Parlak, a.g.e., s.205.

⁴¹⁹ Cebesoy, a.g.e., s.95-96

⁴²⁰ Uğur Mumcu, **Kazım Karabekir Anlatıyor**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990, s.71.

⁴²¹ Cebesoy, a.g.e., s.97; Parlak, a.g.e., s.205.

Bu üç ünlü konuğun dışında daha pek çok ünlü komutanda o günlerde İzmir’de toplanmıştı. Ama İzmir’in komutanlardan başka misafirleri de vardı ki, bunlar Kars ve Erzurum’un yetim çocuklarıydı. Anne ve babalarını Ermeni canilerin ellerinde yitiren ve halk arasında “*Kazım Karabekir Paşa’nın Çocukları*” adıyla anılan bu talihsiz yavrular İzmir cadde ve sokaklarında askeri kıyafetleriyle dolaşırken, onları bağrılarına basan halkta gözyaşlarına hâkim olamamıştı. Kazım Karabekir Paşa’nın himayesi altında bulunan ve sonraki yıllarda her biri ünlü birer isim olan Kars ve Erzurum’un bu yetim çocukları, o gün Karşıyaka’daki “*Ankara İlkokulu*”nda öyle bir müsamere vermişlerdi ki, ertesi gün bütün İzmir gazeteleri bunu anlata anlata bitirememişlerdi⁴²².

1930 yılında İzmir halkı adına İzmir Belediye Başkanlığı tarafından Başbakan İsmet (İnönü) Paşa ve TBMM Başkanı Kazım (Karabekir) Paşa’ya, ayrıca İstanbul ve Ankara’da bulunan İzmir milletvekillerine birer telgraf çekilmiş, 9 Eylül İzmir’in Kurtuluşu Bayramı şenliklerinde hazır bulunmak üzere İzmir’e davet edilmişlerdi⁴²³.

İsmet Paşa’nın katılmadığı ancak TBMM Başkanı Kazım Paşa’nın hazır bulunduğu 1930 yılı Kurtuluş Bayramı törenleri çok parlak bir şekilde geçmiş, ertesi gece Belediye tarafından Türk Ocağı bahçesinde şerefine 200 kişilik bir ziyafet verilen⁴²⁴ TBMM Başkanı Kazım Paşa, İzmir’deki resmi temaslarının ardından 13 Eylül’de İstanbul’a dönmüştü⁴²⁵.

1933 yılı 9 Eylül kutlamaları her ne kadar Türk-Yunan dostluğunun ve 9 Eylül Panayırı’nın gölgesinde kalmış gibi görünse de, kutlamalardan 3 gün önce Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa komutanlığındaki donanmamızın İzmir’e gelmesi, limanda ve İzmir’de büyük bir heyecan yaratmıştı. Hizmet Gazetesi’nin, “*İzmir halkı, donanmanın ve Fevzi Paşa’nın gelişi ile 9 Eylül Kurtuluş Bayramı’na 6 Eylül’de başlamış oldu.*” haberi⁴²⁶ adeta İzmirliilerin hislerine tercüman olmuş,

⁴²² Parlak, a.g.e., s.205.

⁴²³ Cumhuriyet, 6 Eylül 1930.

⁴²⁴ Cumhuriyet, 10 Eylül 1930.

⁴²⁵ Anadolu, 14 Eylül 1930.

⁴²⁶ Hizmet, 7 Eylül 1933.

Erkan-ı Harbiye Reisi Mareşal Fevzi Paşa'yı, ayrıca Yavuz Zırhlısı'nı ve donanmayı İzmir sularında gören halk, üç gün önceden iki büyük bayramı bir arada yaşamaya başlamıştı.

O gün donanmanın gelişini selamlamak için hava filosu uçuşlar yaparken; genç, ihtiyar, çoluk çocuk herkes donanmayı görmek için sahile koşuyor, donanmanın gelişinden sonra Birinci Kordon ile civardaki sokaklar insan seli ile dolup taşıyordu.

Yavuz Zırhlısı, Kışla önüne gelince demirlemiş, torpidolar Alsancak önünden Karşıyaka'ya kadar olan bölgede konuşlanmışlardı. Vali Kazım (Dirik) Paşa ve beraberindekiler ise Konak Vapur İskelesi'nden bir motora binerek Fevzi Paşa'yı karşılamaya gittiler.

Kendisini karşılamaya gelenlere Fevzi Paşa; *"9 Eylül Kurtuluş Bayramı hem sizin, hem bizim bayramımızdır."* diye başlayan kısa bir konuşma ile teşekkür ettikten sonra motorlar ile Yavuz Zırhlısı'ndan ayrılan heyet, dalgalardan dolayı Konak Vapur İskelesi'ne yanaşamayınca Pasaport'a doğru ilerledi. Buradan halkın coşkun sevgi gösterileri arasında otomobile binen Fevzi Paşa zorlukla ilerleyebiliyor, zabitanın aldığı bütün tedbirlere rağmen kalabalıktan dolayı tramvaylar bile güçlkle hareket edebiliyordu. Önce Hükümet Konağı'na, sonra Kışla'ya giden ve oradan da Gazi Heykeli'ndeki çelenk koyma törenine katılan Fevzi Paşa, panayır yerinde de incelemelerde bulunmuştu.

Vali Kazım Paşa'nın panayırın açılışını yapma teklifini memnuniyetle kabul eden Fevzi Paşa'nın ve donanmamızın İzmir'de oluşu tüm halkı şerefleştirmiş, herkesin gönüllerinden taşkın bir sevinç yükselmişti. İzmir'in ruhuna ve halkına yeni bir hayat ve yeni bir enerji veren bu ziyaret İzmir'in varlık kaynaklarını yeniden harekete geçirmişti⁴²⁷.

⁴²⁷ *Anadolu*, 7 Eylül 1933; *Hizmet*, 7 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933.

İzmir'in Kurtuluş Bayramı'nda ve panayırın açılmasında hazır bulunan Erkan-ı Harbiye Reisi Mareşal Fevzi Paşa, gerek halkın 9 Eylül Kurtuluş Bayramı'ndaki coşkusundan ve gerek panayırda gördükleri düzen ve mükemmeliyetten çok memnun kalmış, Başvekil İsmet Paşa'ya İzmir'den çekmiş olduğu telgrafta;

“Bugün İzmir'in Kurtuluş Bayramı merasiminde bulundum. Halkın Cumhuriyet idaremize karşı gösterdiği coşkun tezahürat ve rabıta şayanı şükrandır...” diyerek hislerini dile getirmişti⁴²⁸.

1936 yılında Kışla ve Hükümet önünde yapılan törenlerin çok önemli bir misafiri vardı. Kışlanın balkonunda Vali Fazlı Güleç ile birlikte yerini alan Orgeneral Fahrettin Altay'a, Müstahkem Mevki Komutanı General Burhanettin, Belediye Başkanı Doktor Behçet Uz, İzmir'de bulunan milletvekilleri, ordu mensupları, örgüt temsilcileri ve gazeteciler eşlik ediyorlardı.

O gün Vali ve Parti Başkanı Fazlı Güleç komutanlık balkonundan yapmış olduğu konuşmasında, Türk bayrağının bu topraklara ne kadar yakıştığını söylerken sürekli olarak alkışlanıyor, İzmir'in işgal yıllarından bahis ettiği esnada ise *“Lanet olsun!”* sesleri yükseliyordu⁴²⁹. Belki de Orgeneral Fahrettin Altay yapılan bu konuşmayı dikkatle dinlerken o günlere gidiyor, emrinde bulunan süvari kolordusunun göstermiş olduğu kahramanlıkları bir kez daha hatırlayarak onlarla gurur duyuyordu.

⁴²⁸ *Anadolu*, 11 Eylül 1933.

⁴²⁹ *Anadolu*, 11 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1936.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALKIN BAYRAMI 9 EYLÜL

3.1. İZMİR VE ÇEVRE HALKINDA GÖRÜLEN YANSIMALAR

3.1.1. Kutlamalara Hazırlanan İzmir ve Misafirleri

Ağustos sonları ve eylül başları İzmir halkının bin bir sebep ve hatıra ile hislendiği, heyecanının taşıdığı günlerdi⁴³⁰. Sonbahar “kurtuluş” demektir İzmir için ve o günler meltem gibi eserek İzmir’e coşkuyu getirirdi. Evet, yangın yerlerinin isli görüntüsü henüz bu güzel yurdu terk etmemişti ama İzmir daha dün olanları unutmuş, Dokuz Eylülü kutlarken adeta kinini, nefretini ve kara düşüncelerini silip atmıştı⁴³¹.

9 Eylül kutlamaları sadece İzmir’i değil, çevre halkını da hareketlendirirdi. Bu mutlu güne katılmak ve yaşanan sevinci paylaşmak için birçok kişi İzmir’e akın eder, son gün dahi Aydın, Söke, Ödemiş, Bayındır, Torbalı, Kasaba, Kemalpaşa ve çevre illerden binlerce ziyaretçi, bayrama katılmak için İzmir’e gelirdi⁴³². Kutlamaların tatil günlerine isabet ettiği yıllarda ise (1927, 1932) bu yoğunluk daha da artardı⁴³³.

Civara çalışan otomobil ve kamyonlar çevre halkını İzmir’e taşır, yapılan indirimlerin de etkisiyle İzmir yönüne gelen trenler tıklım tıklım olurdu. Hatta 8

⁴³⁰ Behçet Uz, 4.Uluslararası 9 Eylül Panayırının açılış konuşmasından... *Halkın Sesi*, 27 Ağustos 1934.

⁴³¹ Turan Muşkara, **İzmir ve Karşıyaka Anıları**, Yay. Haz. Ahmet Mehmetefendioğlu, Tükelmat A.Ş., İzmir, 1998, s.81.

⁴³² *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1923; *Müşterek*, 14 Eylül 1339; *Vakit*, 10 Eylül 1924; *Vatan*, 9 Eylül 1340; *Ahenk*, 9 Eylül 1341; *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Hizmet*, 9 Eylül 1929; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1930; *Anadolu*, 7 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1931; *Hizmet*, 7 Eylül 1931; *Anadolu*, 9 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933; Zeki Doğanoglu; “İzmir’in Kurtuluş Günü”; ***Cumhuriyet***, 10 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Halkın Sesi*, 8 Eylül 1934; *Anadolu*, 9 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1935; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 9 Eylül 1936; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 6 Eylül 1938.

⁴³³ *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932.

kişilik kompartımanlara yirmiden fazla yolcu biner⁴³⁴, trenlerde yer bulamayanlar ise büyük paralar karşılığında otomobil ya da kamyonlarla İzmir'e doğru yola çıkarlardı⁴³⁵.

Bu miktarda bir kalabalığın barınma ve beslenmesi de büyük bir sorun olduğu için önceden önlem alınarak telgraf ve mektuplarla yer ayırılır⁴³⁶, bayram günü ise otel ve pansiyonlarda tek bir oda dahi kalmazdı⁴³⁷. Pek çok kimseler de tanıdıklarının evlerinde misafir olur⁴³⁸; parklar, Kordonboyu ve mahalle araları birer seyyar yatakhane halini alırdı⁴³⁹. Belediye halkın mağdur olmaması için bütün kahvehanelerin sabaha kadar açık kalmasını temin eder, bu işletmelerin bazı kısımlarına bölmeler konularak yatak yerleştirilir ve halkın barınması sağlanırdı⁴⁴⁰. Bunlara ek olarak 1937 yılında, belediyeye ev adreslerini vererek müracaat eden bazı vatandaşlar da olmuş⁴⁴¹, otellerde yer kalmayınca evlerde hazırlanan bu dairelere de İzmir'in misafirleri yerleştirilmeye başlanmıştı⁴⁴².

Kurtuluş Günü'nden bir gün önce şehrin her yerinde inanılmaz bir kalabalık ve hayat değişikliği gözlenir, sokaklar adeta insandan geçilmez bir hale gelirdi⁴⁴³. Akşamüzerine doğru Kemeraltı Caddesi ve Kordonboyu'nda yürümek dahi

⁴³⁴ *Hizmet*, 9 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1935; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1935; *Anadolu*, 9 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 12 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1938; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1938.

⁴³⁵ *Anadolu*, 11 Eylül 1933.

⁴³⁶ *Yeni Asır*, 9 Eylül 1935; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1935.

⁴³⁷ *Türk İli*, 9-10 Eylül 1341; *Hizmet*, 9 Eylül 1929; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1931; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1932; *Hizmet*, 9 Eylül 1932; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1932; Doğanoglu; a.g.m., *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1933; *Anadolu*, 9 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1935; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1935; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 9 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 12 Eylül 1936; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1938; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1938.

⁴³⁸ *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933; *Anadolu*, 9 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1935; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1935.

⁴³⁹ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1935; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935.

⁴⁴⁰ *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 9 Eylül 1936; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

⁴⁴¹ *Halkın Sesi*, 7 Ağustos 1937.

⁴⁴² *Yeni Asır*, 9 Eylül 1937.

⁴⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Eylül 1926; *Hizmet*, 9 Eylül 1932; *Anadolu*, 9 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1935; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Anadolu*, 6 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 9 Eylül 1938.

zorlaşırdı. Otobüsler halkın ihtiyacına cevap veremez bir hal alır⁴⁴⁴, tramvaylar sardalye istifi gibi yolcularla dolar, hatta basamaklarında dahi yer kalmazdı⁴⁴⁵.

Düzgün giyimli yabancı kalabalıklar sürekli olarak gezinti yapar⁴⁴⁶, eğlence yerleri dolar dolar boşalır ve kapıların yanlarına dahi masalar atılırdı. Ekonomik durumu iyi olmayan orta halli insanlar, çarşafli mantolu kadınlar, şalvarlı köylüler ise Gazi Meydanı'nı ve çevresini mesken tutar, satıcılar da buradaki mahşeri kalabalığı fırsat bilirdi⁴⁴⁷.

3.1.2. Kurtuluş Günü İzmir'in Durumu

9 Eylül günü ise İzmir bambaşka bir sabaha uyanırdı. Kurtuluş Günü'nün vermiş olduğu coşkuyla temiz, düzgün ve bayramlık kıyafetler giymiş yüz binlerce İzmirli; işgal günlerini geride bırakmanın, özgürlüğüne ve bayrağına kavuşmanın sevinciyle sabahın ilk saatlerinde sokağa fırlar, mersin ve defne dallarıyla, kâğıt kurdeleler ve bayraklarla süslenmiş sokaklarda ilerleyerek Hükümet Meydanı'nı, Halkapınar'daki Şehitler Abidesi'nin etrafını ve Birinci Kordon'u doldururdu⁴⁴⁸.

Öğleden sonra ise Kemeraltı Caddesi'nden geçmek büsbütün zorlaşır, vatandaşlar başkalarının uyarmasına gerek kalmadan yolun iki tarafına sıralanarak orta kısmı boş bırakırdı. Zafer Alayı'nın geçeceği bu güzergâhın iki yanında ise adım atacak yer kalmaz, cadde üzerindeki dükkânların, otel ve evlerin çatıları dahi dolardı⁴⁴⁹.

⁴⁴⁴ *Yeni Asır*, 9 Eylül 1937.

⁴⁴⁵ *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933.

⁴⁴⁶ *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933; *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1938.

⁴⁴⁷ *Yeni Asır*, 9 Eylül 1933.

⁴⁴⁸ *Ahenk*, 10 Eylül 1341; *Ahenk*, 9 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1931; *Hizmet*, 11 Eylül 1931; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 11 Eylül 1935; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1936; *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1937; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937; *Anadolu*, 11 Eylül 1938; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1938.

⁴⁴⁹ *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

Gece geç vakte kadar şehir heyecan ve sevinç içinde çalkalanır, fener alayları ve çeşitli eğlenceler ile sabaha kadar eğlenen halk; Bahribaba Parkı'nda, Alsancak'ta, Buca ve Karşıyaka'da havai fişekler atarak İzmir'i renklerle yıkardı⁴⁵⁰.

9 Eylül her zaman büyük bir neşe ve heyecan içinde kutlanır, kurtuluşun ve bağımsızlığın yaratmış olduğu huzur ortamında birleşen halk, bu anlamlı günün tadını doya doya çıkarırdı. 1930 yılında bu mutluluğa bir gölge düşmüş olsa da, Gazi Mustafa Kemal'in yapmış olduğu müdahale ile ortalık sakinleşmişti.

O sene, sokaklarında kardeşlerin birbirinin kanını akıttığı, parti mücadelelerine kapılmış bir İzmir vardı ve insanların ruhlarında üzüntü ve sevincin birbirine karıştığı bir 9 Eylül yaşanmak üzereydi. Oysaki İzmir'e yakışan, Kurtuluş Günü'nün sevincini tek yürek olarak yaşamaktı⁴⁵¹.

Bayram günü Gazi'nin yeni parti ile bir bağlantısı olmadığını açıklayan resmi bildirisi şehirde müthiş bir etki göstermişti. Yeni parti oluşumlarının Gazi'nin emri ile yapıldığını zanneden halkta, işin doğrusu anlaşılınca genel bir şaşkınlık olmuş; ortamın sakinleşmesi, grevlerin sona ererek liman ve incir amelesinin işlerine başlaması ile birlikte İzmir, Kurtuluş Günü'nü kutlamaya başlamıştı. O gün CHP binası dolup taşmış, kutlamalara 100 bin kişiden fazla bir halk topluluğu katılmıştı⁴⁵².

3.1.3. Panayır ve Fuarlı Günler

İlerleyen senelerde panayırın açılması, bunu fuarlı yılların takip etmesi ve her ikisinin de uluslar arası bir boyuta sahip olması nedeniyle, İzmir'e gelen ziyaretçi sayısında büyük bir artış gözleniyor; seneler, bir önceki yılın ziyaretçi rekorunu kırarak birbirini takip ediyordu⁴⁵³.

⁴⁵⁰ *Hizmet*, 10 Eylül 1930; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933.

⁴⁵¹ Abidin Daver, "9 Eylül", *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1930.

⁴⁵² *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1930; *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1930.

⁴⁵³ *Anadolu*, 9 Eylül 1934; *Yeni Asır*, 12 Eylül 1936.

9 Eylül kutlamalarını da içine alan bu günlerde artan kalabalığa İzmirliyer duyarsız kalmıyor, misafirlerini rahat ettirmek için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Aşağıda ayrıca değinilecek olan vurgunculuk olayları yaşansa da, genel olarak bütün İzmirliyer yabancı gördüklerine yollarda, vapurlarda, tramvaylarda ve otobüslerde yer veriyor, onlara güler yüz göstererek ve her konuda yardımcı olarak üzerlerine düşen görevi hakkıyla yerine getiriyordu⁴⁵⁴.

Kısacası 9 Eylül kutlamaları panayır ve fuar ile birlikte farklı bir anlam kazanmış; oyunlar, danslar, eğlenceler ve diğer aktiviteler ile İzmir bambaşka bir neşe ve canlılığa kavuşmuştu⁴⁵⁵.

3.1.4. Türk-Yunan Dostluğu'nun Kutlamalara Etkisi

Türkiye ve Yunanistan arasında esen dostluk rüzgârları ise her iki ülke halkında farklı akisler yaratmış, mevcut durum her ne kadar kabul görse de, iki taraftan da muhalif sesler duyulmuştu. Örneğin Atina'nın Yeni İonya Mahallesi'ndeki büyük kilisede, 9 Eylül 1932 günü dini merasim yapılmış ve Asya Seferi'nde ölen Yunanlıların ruhları için ayin düzenlenmişti. Bu ayine Venizelos partisine mensup büyükler katılmış ve çeşitli konuşmalar yapılmıştı. Yunan basının büyük bir kısmı ise Türk-Yunan dostluğuna gölge düşürecek bu tip ayinlerin yapılmaması gerektiğini savunmuş ve yazdıkları yazılarda Metropolit Meletyo'yu eleştirmişlerdi⁴⁵⁶.

Bundan tam bir yıl sonra, Viyana'nın Kurtuluşu'nun 250. yıldönümü bayram olarak kutlanıyor ve Cumhuriyet Gazetesi bunu okuyucularına duyuruyordu. Slavların Türk esaretinden kurtuluşu ve Hristiyanlığın savunulması için hilale karşı verdikleri mücadelenin yıldönümünü esas alan kutlamalar yapan Avrupa'ya karşı, aynı günlerde İzmir ve Türk halkı vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesinde başarıya ulaşmalarının 11. yılını kutluyordu⁴⁵⁷.

⁴⁵⁴ Kemal Aktaş, "İzmir'in Misafirleri", *Yeni Asır*, 14 Ağustos 1937.

⁴⁵⁵ *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1938.

⁴⁵⁶ *Hizmet*, 14 Eylül 1932.

⁴⁵⁷ *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1933.

Bir hafta sonra çok samimi bir havada imzalanacak olan ve özellikle Atina’da büyük bir sevinçle karşılanan Türk-Yunan Dostluk Antlaşması, 9 Eylül kutlamalarına katılımı azaltmamış, tam tersi kutlamalar önceki yıllara göre daha kalabalık olmuştu⁴⁵⁸.

Hatta Selanik Belediyesi Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Selanik’te iken oturmuş olduğu evi satın almaya ve bir dostluk nişanesi olmak üzere Gazi’ye hediye etmeye karar vermişti. Ayrıca Selanik Belediyesi’nin bu kararı Yunan kamuoyunda da çok olumlu karşılanmıştı⁴⁵⁹.

Aynı günlerde İzmir’de bulunmakta olan Olimpiyakos takımı futbolcuları şerefine Panayır Gazinosu’nda bir ziyafet verilmiş, panayır yeri Türk ve Yunan bayrakları ile süslenmişti. Askeri bandonun çok güzel parçaları eşliğinde ve samimi bir hava içinde geçen ziyafette konuşma yapılmamış, sadece eğlenceye yer verilmişti⁴⁶⁰.

Bundan tam bir yıl sonra, Başbakan İsmet (İnönü) Paşa’nın 26 Ağustos 1934 günü 9 Eylül Panayırı’nın açılış konuşmasında bahsettiği gibi; Türk Hükümeti’nin komşuları ile siyasetine iyi geçinme, barış ve beraber çalışma arzusu yön vermektedir. “*İnsanlar tanıştıkça birbirlerine olan sevgileri artabilir.*” diyen İsmet Paşa, 9 Eylül Panayırı’nın iktisadi öneminin yanı sıra bu birleştirici özelliğini de vurgulamıştı⁴⁶¹.

İlk kutlamanın yapıldığı 1923 senesinde, İzmir’in Türk orduları tarafından geri alınışının yıldönümü olan 9 Eylül gününü “*Milli Matem Günü*” ilan eden ve o günü kiliselerde çanlar çalıp, ayinler yaparak anan⁴⁶², ertesini yıl Yunanistan’ın İzmir

⁴⁵⁸ *Yeni Asır*, 17 Eylül 1933.

⁴⁵⁹ *Anadolu*, 18 Eylül 1933; Ayrıca Bkz. Cemil Sönmez, **Atatürk’ün Annesi Zübeyde Hanım**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997, s.16-19.

⁴⁶⁰ *Yeni Asır*, 18 Eylül 1933.

⁴⁶¹ *Halkın Sesi*, 27 Ağustos 1934; *Yeni Asır*, 27 Ağustos 1934.

⁴⁶² *Müşterek*, 10 Eylül 1339.

Konsoloslugu'nun kapılarının kapatılıp, muhafaza altına alınmasını sağlayan⁴⁶³ anlayış, ilerleyen yıllarda yerini sükûnete bırakmış ve büyük bir hoşgörü, sakin ve sabırlı yöneticileri her türlü sertlikten uzak tutmuştu. Dokuz Eylül'ün dışında galip ve mağlup yoktu ortada. İzmir bir Yunan istilası geçirmişti ve bu olup bitmişti. İzmir'de daha pek çok Rum ve Levanten vardı.

Evet, Yunan istilasına uğramış İzmir'de kin ve nefret etrafı sarmıştı ve bu çok haklı bir tepkiydi. Ama artık olan olmuştu. Kin bitmiş ve Venizelos'la yürütülen dostluk halkça da benimsenmişti. Böylece Dokuz Eylül'ün sakinleşmiş ve durulmuştu. Venizelos, Atatürk ve İnönü'nün dostlukları ile Balkanların yarınları kaygısı bu şenlikleri örtülemedi. İlk senelerde Dokuz Eylül geçitlerinde süngülenen temsili Efsos askeri sahneleri ilerleyen yıllarda görünmez olmuş, o ilk kutlamalar taşkınlık ve İzmirli'lerin deşarj günü olarak anılarda kalmıştı⁴⁶⁴.

3.2. BAYRAMIN BİR BAŞKA YÜZÜ

3.2.1. Vurgunculuk Olayları

Yerlisi, civar halkı ve doğu illerinin uzak semtlerinden gelen, gözleri hayret ve yol kaybetmek korkusu ile dolu insanlar, Eylül ayı ile birlikte İzmir'in sokaklarında boy göstermeye başlar, İzmirli'lerin her gün görmeye alıştığı çehrelere yeni yüzler eklenir ve sokaklar; “*Konak'a nereden çıkılır?*” diyenlerle dolardı. Kapıların önlerinde duran arabalardan, otomobillerden, kamyonlardan çıkan, sırtları heybeli, elleri sepetli kadın erkek, çoluk çocuk daha kapı basamağında; “*Vayyyyyyyyy! Anam! Vayyy! Canım!*” bağırımlarıyla birbirlerine sarıldıklarına şahit olunurdu.

İzmir'in sokakları 9 Eylül Kurtuluş Bayramı nedeniyle dolup taşar, özellikle bayram günü bu yoğunluk daha da artardı.

⁴⁶³ *Vatan*, 10 Eylül 1340.

⁴⁶⁴ Muşkara, a.g.e., s.49-50.

“Ay! Çocuğum bayıldı! Gözün kör olmasın, araya araya canım çıktı seni! Ooof! Aman Allah su yok mu, su? Boynunu biraz keste geçenleri görelim... Ahhh! Baldırımı köpek ısırıldı galiba! Eyvah! Bizim şapka gezmeğe gitti! Dur be adam! Yol bulamadın mı geçecek? Görünmüyor ki! Çalgı sesinden başka bir şey duyamıyorum. Baksana önümüzdekilere! Naha! Zank ölümünden git de, devrim devrim, devril! On beş yaşındaki çocuğumun yanağından ne bekliyorsun? Aman Allah dostlar! Şuna bakın! Ben işime gidiyorum diye ayrılan, çoluğunu çocuğunu gezdirmeyen heriflere bakın! Ne şıllıkla geziyor, ne şıllıkla! Gül gibi karın dururken! Yavrum gözüm kesmiyor, şu şeytanarabasının üstündeki kız mı, erkek mi? Ben ne yapayım, nerelere gideyim şimdi? Hain haşarı kayboldu, gözümün önünde idi a kız! Polise haber ver! Tuh! Tuh! Tuh! Kırk bir buçuk kere maşallah, aslanlar gibi geçiyorlar. Beş kuruş verdim ben o sandalyeye, ne demekmiş o, git kendine göresini bul! A kız! Ben yolu kaybettim, şimdi nereden bulacağız onların evini?” şeklindeki yakınmalara, her adımda bir yenisi eklenirdi⁴⁶⁵.

Bu serzenişler normal ve kabul edilebilir olsa da, aynı şekilde değerlendirilemeyecek olan asıl önemli başlık bayram günlerinde yaşanan vurgunculuk olayları ve Belediye'nin bu durum karşında aldığı önlemlerin yeterli olmamasıydı. Bu durum İzmir'e gelen misafirleri ve hatta İzmirliileri çok rahatsız ediyor ve her 9 Eylül kutlamasından sonra yerel basında geniş ölçüde yer buluyordu⁴⁶⁶.

Her ne kadar ihtifal heyetleri ve belediye, güzergâhta yer alan kahvehanelerin bayram günü fiyatlarını yükseltmemelerini sağlama ve gelen misafirleri rahat ettirme kararı olsa da⁴⁶⁷, uygulamada durum farklı oluyor, 9 Eylül günü bilhassa Zafer Alayı güzergâhındaki bazı kahvehanelerle gazinolar fırsattan yararlanmak amacıyla fiyatlarını yükseltiyordu.

⁴⁶⁵ Tokdil, “Bayram Günü”, *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

⁴⁶⁶ *Hizmet*, 11 Eylül 1929; *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Anadolu*, 11 Eylül 1933; *Hizmet*, 12 Eylül 1933; *Anadolu*, 11 Eylül 1934; *Anadolu*, 12 Eylül 1934.

⁴⁶⁷ *Hizmet*, 7 Ağustos 1929; *Yeni Asır*, 14 Ağustos 1931; *Halkın Sesi*, 17 Ağustos 1937; *Yeni Asır*, 17 Ağustos 1937; *Anadolu*, 9 Ağustos 1938; *Halkın Sesi*, 9 Ağustos 1938.

Beş kuruşa verdikleri bir fincan kahveyi yirmi beş kuruşa satmak isteyen bu kişiler hakkında telefonla Belediye Başkanlığı'na yapılan şikâyetler üzerine, belediye memurları tarafından durum tespit edilip vurgunculuk yaptıkları sabit olan kahvehane ve gazinolar para cezasına çarptırılrsa da, şikâyetten saatlerce sonra belediye memurları olay yerine ulaşabildiği için vurguncular akşama kadar harıl harıl iş yapıyorlardı.

Kordon üzerindeki kahvehanelerde sadece çay kahve değil, kuru bir sandalyede oturma hakkı dahi halka 15-30 kuruş fiyatlarla veriliyor, hatta limandaki gemicilerden bazıları kurnazlık yaparak adam başına 25 kuruşa törenleri izlemek isteyenlere yer temin ediyorlardı⁴⁶⁸. Ayrıca bazı otelcilerin İzmir'e gelen misafirleri yataksız bıraktıkları, aynı odayı daha yüksek fiyat veren başka misafirlere kiraladıkları dahi görülmüştü⁴⁶⁹.

12 Eylül 1933 tarihli Hizmet Gazetesi'ndeki "3 Mes'ele" başlığını taşıyan makalesinde Orhan Rahmi;

"Şehirde bir fevkaladelik mi var? Bayram mı var? Hariçten kalabalık mı geldi? Derhal ihtikâr! Otel tarifeleri kalkar, meşrubat fiyatı fırlar, ekmek gibi, yiyecek gibi maddeler rastgele çıkarılır. 9 Eylül'de neler görmedik? Bir kahve, daha doğrusu bir sandalye 25 kuruş! Vatandaşların bayramlarından, halkın milli eğlencesinden istifade ile bu büyük günleri istismar etmek çok ayıp ve çirkin oluyor. Piyasaya ait bir hadise olmaksızın, her hangi fiyat yükselmesinin manası ihtikâr değildir de nedir? Ve o takdirde kimlerin harekete geçmesi lazımdı ve niçin bu yapılmadı?" diye serzenişte bulunurken⁴⁷⁰, 1934 yılındaki kutlamalar için İstanbul'dan gelen Tıp Fakültesi öğrencisi H.Cengiz, Anadolu Gazetesi'nin "*Halkın Dilekleri*" adlı köşesinde yayınlanan mektubunda;

"Efendim;

⁴⁶⁸ *Anadolu*, 11 Eylül 1932.

⁴⁶⁹ *Anadolu*, 11 Eylül 1933.

⁴⁷⁰ Orhan Rahmi, "3 Mes'ele"; *Hizmet*, 12 Eylül 1933.

Galibiyetimizin büyük eserini görmek sevincile uzak yerlerden kalkıp gelen üniversiteli bir yurttaşım.

Memleket heyecanının büyük bir ateşle belirdiği anda bu coşkunluktan ihtikâr payı ayıran bir kitle gördüm. Dün öğle yemeğini yediğim bir kebabçı benden 10 kuruş almışken, bugün bunu 25 kuruşa ve aynı zamanda her yerde bir fincan kahve 5 kuruşa verildiği halde, bugün 15 kuruş isteyen Kemeraltında bir kahvehanenin garsonu karşısında hayrete düştüm. Çünkü hala masa üzerindeki liste 5 kuruş gösteriyordu.

En sevinçli bir günü vatandaşlarla beraber yaşamak isteyen bir veya birkaç benim gibi yurttaşın bu ihtikâr karşısında duyduğu acıyı acaba ecnebi yerlerden gelen ziyaretçiler bu vaziyeti Türk karakterini tahlilde hangi fikre yahut nasıl bir duyguya saptanmaktadır” diye soruyor ve “binlerce hürmetler” ederek satırlarına son veriyordu⁴⁷¹.

Bir gün sonra, aynı gazetenin “İhtikâr Meydan Okuyor!” başlıklı trajikomik haberinde ise;

“On binlerce halk, 9 Eylül kurtuluş bayramını kutlularken bazı açığözler de kese doldurmak sevdasına düşmüşler ve müthiş bir ihtikâr yoluna sapmışlardır.

Daha bir ay evvel yazdığımız yazılarda, İzmir’e gelecek misafirlere karşı daima iyi muamele etmek ve bilhassa ihtikâr yapmamak lazım geldiğini ısrarla tekrar etmiştik. Fakat ne yazık ki, bu mühim nokta hiç göz önüne alınmamış ve bunun neticesi olarak kurtuluş bayramı günlerinde alabildiğine ihtikâr yapılmıştır.

Hangi birini yazalım:

Kahvehanelerde bir fincan kahve 20-25 kuruşa satıldı. Geceliği elli kuruş olan oteller misafirlerden iki lira istediler ve aldılar. Gazinolar hiç fırsat

⁴⁷¹ Anadolu, 11 Eylül 1934.

kaçırmadılar. Panayırdaki gazinonun bile fırsatı kaçırmadığı görülmüştür dersek hiç hayret edilmesin.

Belediye her sene olduğu gibi bu sene de ihtikâra karşı hiçbir tertip almamıştır. Tedbir alınmadığını gösteren bir misal verelim:

Gazetemiz mensuplarından iki arkadaş, 9 Eylül günü Basmahane'ye gidiyorlar ve istasyonun karşısındaki büyük kahvehaneye oturuyorlar. Derhal garson geliyor:

– “Ne içerseniz yirmi kuruş.” deniyor.

Arkadaşlarımız soruyor:

– “Niçin? Sebep ne?”

– “Bugün 9 Eylüldür de onun için.”

Arkadaşlarımız, keyfiyeti derhal bir belediye zabıtası memuruna bildiriyorlar, memur da amirini haberdar ediyor. Amir Bey de o sırada oralarda dolaşmış. Memura şu cevabı veriyor:

– “Ne yapalım? Ne yapabiliriz ki... İstersen bir zabıt varakası tutuver...”

Apaçık bir ihtikâr karşısında gösterilen bu lakaydi, vaziyetin ne kadar acıklı olduğunu göstermeye kâfidir. İhtikârla mücadele edilmek için komisyonlar teşkil edildiği sırada, ihtikârın daha açık bir surette kendisini ortaya atmasına ne kadar şaşılrsa yeridir. Belediyenin bu hususta ne düşündüğünü öğrenmeyi çok arzu ederdik.” deniliyordu⁴⁷².

Halkın Sesi Gazetesi ise 19 Ağustos 1936 tarihindeki sayısında İzmirliilere bir çağrıda bulunarak, gelecek senelerdeki kazancı emniyet altına almak için, İzmir’i ziyaret eden misafirlerin tatlı hatıralar ile ayrılmaları gerektiğini vurguluyor, İzmir’e gelecek on binlerce yabancıya karşı İzmir’i ve İzmirliyi sevdirmek için herkese elinden geldiği kadar misafirperver olma çağrısında bulunuyordu⁴⁷³.

1937 yılına gelindiğinde ise İzmir Belediyesi’nin vurgunculuğu önlemek için daha sıkı önlemler aldığı görüldü. Belediye Başkanı Behçet Uz’un gazetelere yapmış

⁴⁷² *Anadolu*, 12 Eylül 1934.

⁴⁷³ *Halkın Sesi*, 19 Ağustos 1936.

olduğu açıklamaya göre belediye o sene gereken önlemleri otel, lokanta ve pansiyonlarda almıştı. Ayrıca misafirlerin rahat etmelerine engel olacak şekilde hareket eden lokanta, otel ve pansiyon derhal kapatılacaktı⁴⁷⁴.

Kapatılan herhangi bir müesseseye rastlanmasa da, 9 Eylül günü İzmir'in ziyaretçilerine uygun şekilde davranmayan veya fazla para alan 102 esnaf, lokantacı, otelci, şoför ve satıcı, belediye tarafından 50 liraya kadar ağır para cezasına çarptırılmıştı⁴⁷⁵.

Her ne kadar vurgunculuk faaliyetleri yaşansa da, İzmir Panayırı ile 9 Eylül şenliğini görmek ve güzel İzmir'i yakından tanımak için anayurdun her tarafından gelen misafir yurttaşlarımızın İzmir'den büyük bir mutlulukla ayrılmasına neden olan güzel örnekler de yaşanmıyor değildi. Eczacı Kemal Aktaş'ın Kemeraltı'ndaki Hilal Eczanesi'ni öğrenen ve onun meşhur kolonyalarını memleketlerine İzmir hediyesi olarak götürmek isteyen İzmir'in misafirleri, kendileri için uygulanan indirimli fiyatlardan çok memnun kalmışlardı. Konuklarını büyük bir nezaket içerisinde karşılayan Kemal Aktaş'ın bu davranışları yerel basında da büyük bir memnuniyetle karşılanmıştı⁴⁷⁶.

3.2.2. Zaro Ağa

9 Eylül kutlamaları kapsamında bir başka ilginç olay 1933 senesinde yaşanmıştı. O yıl kutlamaların Mareşal Fevzi Çakmak'tan başka bir önemli konuğu daha vardı ki, bu kişi dünyanın en uzun yaşayan insanlarından bir olan Zaro Ağa'ydı. Zaro Ağa 1777'de Bitlis'in Mutki ilçesinin Meydan köyünde doğmuş, 1934'te İstanbul'da ölmüştü⁴⁷⁷. Ve bu onun hayatının son 9 Eylül günüydü. Genç Cumhuriyet'in ilk yıllarında iki Yahudi tarafından Amerika'ya götürülmeye ikna edilen Zaro Ağa, burada büyük zorluklar yaşamış, sirklerde para karşılığı "*dünyanın en yaşlı insanı*" diye gösterilmişti. Kendisiyle fotoğraf çektirmenin bedeli 10,

⁴⁷⁴ *Halkın Sesi*, 17 Ağustos 1937; *Yeni Asır*, 17 Ağustos 1937.

⁴⁷⁵ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1937.

⁴⁷⁶ *Yeni Asır*, 11 Eylül 1935.

⁴⁷⁷ Ali Kırca, "Zaro Ağa...", *Sabah*, 2 Nisan 2005.

öpmenin bedeli 15 dolardı. Zaro Ağa'yı Amerika'da diyar diyar dolaştırıp teşhir ettiler. Bu arada türlü kılıklara soktular. Elllerine boks eldiveni takıp fotoğraflarını çektiler ve gazetede basıp “150 yaşında ama gençlere meydan okuyor” diye yazdılar. Eline bir bardak ayran tutuşturup “150 yıllık yaşamımı ayrana borçluyum” dedirttiler. Etrafını saran genç kızlarla çekilen fotoğraflarını “150 yaşında fakat yine de çapkın” diyerek yayınladılar. Ve bütün bunlardan sonra o açığız organizatörler ceplerini para ile doldurdular ve Zaro Ağa'yı döndürüp dolaştırıp Tophane'deki o tahtadan küçük evine, eli ve cebi bomboş bir halde bıraktılar⁴⁷⁸.

İlerleyen yıllarda Zaro Ağa, Amerika'da nasıl bir yaşayış rekortmeni olarak teşhir edilip etrafındakilere para getirmişse, aynı muameleye kendi topraklarında da maruz kaldı⁴⁷⁹. 1933 yılında ihtiyar Zaro Ağa İzmir'e getirilerek panayır mahallinde halka beş kuruş karşılığında gösterilmişti⁴⁸⁰.

3.2.3. Adli Olaylar

Büyük bir coşku ile kutlanan 9 Eylül törenlerinde zaman zaman adli vakalarda yaşandığı görülürdü. Parti mücadelelerine sahne olan 1930 senesi merasiminden sonra bir grup halk kitlesi Basmane'den kalkarak şehrin çeşitli yerlerinde tezahürat yapmaya başladılarsa da, jandarma ve polisler tarafından engellendiler. Kemeraltı'ndan geçerlerken tezahürata katılan bir kısım vatandaşların ellerinden bayrakları alınmış ve ayrıca 17 kişi zabıtaca tutuklanmıştı⁴⁸¹. Günün coşkusu geçtikten sonra yaptıklarından dolayı yakalanan bu kişiler sorgulanırken, olayların içyüzü araştırılmaya başlanmıştı⁴⁸².

Ertesi yıl komünist faaliyetlerin hedefi olan 9 Eylül kutlamalarında da iki kişi gözaltına alındı. “*Hükümeti hazırayı düşürme ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu tağyire teşebbüs için gizli komünist cemiyetinin kuvvetlenmesi hakkında beyannameler atmak*” (Hükümeti düşürme ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu

⁴⁷⁸ Semih İnceöz, “157 Bahar Gördü Zaro Ağa”, *Aksiyon*, 14.02.1998, S.167.

⁴⁷⁹ *Hizmet*, 17 Ağustos 1932.

⁴⁸⁰ *Hizmet*, 12 Eylül 1933.

⁴⁸¹ *Hizmet*, 10 Eylül 1930.

⁴⁸² *Anadolu*, 12 Eylül 1930.

değiştirmeye girişmek için gizli komünist cemiyetinin kuvvetlenmesi hakkında bildireler atmak) maddesinden sanık olarak yakalanan Recep ve Alaettin adındaki kişiler, biri dokuz diğeri on bir yaşında olan Kanber ve Şerif isimdeki çocuklara sinema reklamı olduğunu söyledikleri komünist bildirelerini elli kuruş karşılığında dağıttırmaktan dolayı ifadeleri alındıktan sonra savcılığa sevk edilmişlerdi. Birkaç gün sonra İstanbul'un bazı semtlerinde de komünist beyannameleri atılması ve bu beyannamelerin altında “*İzmir Vilayet-i Komünist Komitesi*” imzasının bulunması ile birlikte yürütülen soruşturma da farklı bir boyut almıştı⁴⁸³.

Bir başka adli vaka da 1933 senesinin 9 Eylül günü yaşandı. O sene tam 10 çocuğun kaybolduğu, ebeveynleri tarafından zabıtaya bildirilmiş ve çocuklar şehrin her yerinde aranmaya başlanmıştı⁴⁸⁴. Herkesin büyük bir coşkuyla katıldığı törenlerde, kalabalığın arasına karışıp giden bu çocukların çaresiz anne ve babaları, kutlamaların gözü yaşlı ve fark edilemeyen yüzleriydi.

3.2.4. Yaşanan Kazalar

Olağanüstü kalabalığa sahne olan 9 Eylül kutlamalarında ayılıp bayılan kadınlar ve ağlayan çocuklar alışılmış sahnelerdi. Ancak ilk kutlamanın yapıldığı 9 Eylül 1923 tarihinde yaşanan sıra dışı olay, orada bulunan herkesi üzmüştü. O sene partinin resmigeçidi esnasında, Zafer Alayı'na katılmak üzere İzmir üzerinde dolaşan uçaklardan birinin, yapmış olduğu bir manevra esnasında, yangın yerlerinde bulunan ve henüz yıkılmamış yüksek bir binaya çarparak düşmesi ve pilotu Zeki Bey'in şehit olması kayıtlara geçen ilk kaza haberi idi⁴⁸⁵. İlerleyen yıllarda sadece 1931 senesinde yaşanan maddi hasarlı iki küçük otomobil kazası haricinde benzeri bir hadiseye hiçbir 9 Eylül kutlamasında rastlanılmadı⁴⁸⁶.

1935 yılındaki kutlamaların hemen arifesinde bu sefer bütün İzmir deprem ile uyandı. Sabaha karşı saat dört sularında, dördü kuvvetli ve beşi hafif olmak üzere

⁴⁸³ *Anadolu*, 14 Eylül 1931.

⁴⁸⁴ *Hizmet*, 11 Eylül 1933; *Yeni Asır*, 11 Eylül 1933.

⁴⁸⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1923.

⁴⁸⁶ *Anadolu*, 11 Eylül 1931.

gerçekleşen dokuz deprem halk arasında heyecan uyandırmış, evlerinden ve otellerden kaçanlar olmuştu⁴⁸⁷. Ancak halkın bu tedirginliği kutlamalara gölge düşürememiş, o sene 9 Eylül yine büyük bir coşkuyla kutlanmıştı.

⁴⁸⁷ *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1935.

SONUÇ

İnsan hayatında olduğu gibi milletlerin hayatında da önemli günler vardır. Bunlar ya sevinçle ve coşkuyla kutlanan gurur günleri, ya da üzüntüyle hatırlanan felâket anlarıdır. Örneğin “15 Mayıs” İzmir’e sıkıntı ve keder getirirken, “9 Eylül” ise kurtuluşun sembolü olmuştur.

Unutulmamalıdır ki, kıvançta ve tasada birleşerek aynı duyguları paylaşabilen milletlerin, her iki durumda da birlikte yaşama arzusu artar. Bu nedenle toplumun dinamiğini harekete geçiren olgular arasında millî günler ve bayramlar önemli bir yer tutmaktadır. İşgalin ardından bağımsızlığının savaşını veren İzmir halkı, yaşanan sancılı günlerde birbirine kenetlenerek sıkıntılara göğüs germiş ve kurtuluşun ardından da kutlamalar yaparak o günü anmıştır.

9 Eylül sadece bir zafer günü olmayıp, aynı zamanda kurtuluş ve diriliş hikâyesinin de son noktasıdır. İşgal ile açılan yara, bir daha açılmamak üzere kapanmış ve 9 Eylül İzmir için asla unutulmayacak bir bayram günü halini almıştır. Ülkenin her tarafında, özellikle İzmir ve çevresinde büyük bir coşkuyla kutlanan 9 Eylül, bir anlamda bağımsızlık ve ilerleme hamlelerinin de temel taşlarını oluşturmaktadır. İşte bu nedenle, kurtuluştan tam bir sene sonra bu şanlı ve şerefli günün kutlanması için İzmir’de büyük şenlikler yapılmış ve her sene aynı tarihte bu şenliklerin tekrarı milli bir görev haline gelmiştir.

Hazırlıklarına bir ay öncesinden başlanan kutlamaların planlamasını yaparak, gerekli çalışmalarını yürüten ihtifal heyetleri başta olmak üzere; tüm resmi kurumlar, bankalar, dernekler, ticari kuruluşlar ve İzmirli, törenlerin hak ettiği parlaklıkta geçmesi için ellerinden özveri göstermişlerdir. Ayrıca ne Yunanistan ile kurulan sıcak ilişkiler, ne de 9 Eylül gününün Zafer ve Cumhuriyet bayramları arasına sıkışmış olması katılımı ve coşkuyu hiçbir zaman azaltmamış, üstelik panayır ve fuar ile birlikte İzmir, kurtuluş günlerinde ticaret ve turizm merkezi haline gelmiştir.

9 Eylül günü sabahın erken saatlerinde Halkapınar'daki şehitlikte başlayan törenlere büyük bir ilgi gösteren İzmir ve misafirleri, Belkahve'den Halkapınar'a, Kışla önünden Gazi Heykeli'ne ve büyük Atatürk'ün anneleri Zübeyde Hanım'ın Karşıyaka'daki mezarı başına kadar yapılan kutlamalara yoğun bir katılım göstermişlerdir.

Bağımsızlık yolunda şehit olan Mehmetçikler için gözyaşları döküp dualar okuyan halkın, al sancak Hükümet Konağı'nda göndere çekilirken göğsü gururla dolmuş, Zafer Alayı'nın geçişi sırasında da bu coşku doruğa ulaşırken, alkış sesleri ile gökyüzü gürlemiş, konfeti ve serpantinler ise yağmur olup İzmir'i yıkamıştır.

Kurtuluş gününün yıldönümlerinde adeta bütün Türkiye İzmir'e akın ederken, tüm kalpler "*Ege'nin incisi*" için atmış, ufak tefek olumsuzluklara rağmen İzmir, misafirlerini layıkıyla ağırlamayı başarmıştır.

Osmanlı topraklarında yüzyıllarca iç içe yaşamış iki milletin ortak kaderini tayin eden Kurtuluş Savaşı'nın noktalandığı tarih olan 9 Eylül, tıpkı ilk gün olduğu gibi bundan sonra da büyük bir coşku ile kutlanmaya devam edecektir. Tabi Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün gösterdiği yoldan ilerleyerek ve yaşadığımız coğrafyada barış ile huzurun Türk-Yunan dostluğuna bağlı olduğunu hatırımızdan çıkarmayarak...

KAYNAKLAR

GAZETELER

Ahenk
Anadolu
Cumhuriyet
Hâkimiyet-i Milliye
Halkın Sesi
Hizmet
Müşterek
Tanin
Tevhid-i Efkar
Türk İli
Vakit
Vatan
Yeni Asır

DERGİLER

Güzel Günler (Milli Bayramları Müteakip İzmir’de Çıkan İktisadi ve Siyasi Mecmua.)

İşgalden Kurtuluşa İzmir (İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Cumhuriyet Gazetesi İmecesı, 9 Eylül 2007.)

KİTAPLAR

ADIVAR, Halide Edip. **Türk’ün Ateşle İmtihanı**, Özgür Yayınları, İstanbul, 2004.

AKSOY, Yaşar. **Bir Kent, Bir İnsan İzmir’in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı’nın Yaşamı ve Anıları**, Dr.Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

AKSOY, Yaşar. **Ege Kültürü**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1999.

ARI, Kemal. **Üçüncü Kılıç İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin**, Zeus Kitabevi, İzmir, 2006.

AYBARS, Ergün. **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Zeus Kitabevi, İzmir, 2005.

BEZİRCİ, Asım. **İnceleme ve Şiirlerle Türk-Yunan Dostluk ve Barışı**, Milliyet Yayınları, 1987.

CEBESOY, Ali Fuat. **Siyasi Hatıralar Lozan'dan Cumhuriyete**, Temel Yayınları, İstanbul, 2002.

ÇAVDAR, Kazım. **İzmir**, Bilgehan Basımevi, İzmir, 1986.

ÇELEBİ, Mevlüt. **İzmir Gazi Heykeli**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2002.

DURSUN, M. Kamil. **İzmir Hatıraları**, Yayına Haz. Ünal Şenel, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994.

MUMCU, Uğur. **Kazım Karabekir Anlatıyor**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990.

MUŞKARA, Turan. **İzmir ve Karşıyaka Anıları**, Yayına Haz. Ahmet Mehmetefendioğlu, Tükemat A.Ş., İzmir, 1998.

PARLAK, Türkmen. **İşgalden Kurtuluşa 2, Yunan Ege'den Nasıl Gitti? Son Günler**, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları 2, İzmir, 1983.

PARLAK, Türkmen. **Yeni Asır'ın İzmir Yılları**, Yeni Asır Yayınları, İzmir, 1989.

SÖNMEZ, Cemil. **Atatürk'ün Annesi Zübeyde Hanım**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997.

UMAR, Bilge. **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Bilgi Basımevi, Ankara, 1974.

UZ, Behçet. **Atatürk'ün İzmir'i Bir Kentin Yeniden Doğuşu**, Haz. L.Ece Sakar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

MAKALELER

ADAK, Ufuk. "Panayır'dan Halk Üniversitesi'ne İzmir Enternasyonal Fuarı", **İşgalden Kurtuluşa İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Cumhuriyet Gazetesi İmecesı, 2007, ss.128-130.

AKSOY, Yaşar. “Dokuz Eylül Hatıraları”, **İşgalden Kurtuluşa İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Cumhuriyet Gazetesi İmecesı, 2007, ss.90-95.

AKTAŞ, Kemal Kamil. “İzmir’in Misafirleri”, **Yeni Asır**, 14 Ağustos 1937.

AKTAŞ, Kemal Kamil. “İzmir’in Yakışığı”, **Anadolu**, 13 Eylül 1935.

ARIKAN, Mustafa. “27 Mayıs Anayasayı İhlal Davası İddianamesi Üzerine Bazı Tespit ve Düşünceler”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt XVII, ss.74-84.

BESİM, Zeynel. “Türk-Yunan Dostluğu”, **Hizmet**, 31 Ağustos 1933.

BOZKURT, Mahmut Esat. “Atatürk İçin, Türk Orduları İçin”, **Yeni Asır**, 9 Eylül 1938.

ÇETİN, Türkan. “İzmir’de Cumhuriyet Bayramının 15. Yıldönümü Kutlama Törenleri”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, İzmir, 1998, c.3, S.8, ss.61-66.

DAVER, Abidin. “9 Eylül”, **Cumhuriyet**, 9 Eylül 1930.

DOĞANOĞLU, Zeki. “İzmir’in Kurtuluş Günü”, **Cumhuriyet**, 10 Eylül 1933.

GÖKÇE, Orhan Rahmi. “3 Mes’ele”, **Hizmet**, 12 Eylül 1933.

HAKKI, İsmail. “Türk-Yunan Dostluğu Her Sahada Kendisini Gösteriyor”, **Yeni Asır**, 12 Eylül 1934.

İNCEÖZ, Semih. “157 Bahar Gördü Zaro Ağa”, **Aksiyon**, 14.02.1998, S.167.

KIRCA, Ali. “Zaro Ağa...”, **Sabah**, 2 Nisan 2005.

OCAKOĞLU, Hakkı. “Fuar Günlerinde...”, **Yeni Asır**, 12 Ağustos 1937.

OSMAN, Nureddin. “Muhteşem Cenevre’de”, **Hizmet**, 21 Ağustos 1929.

ÖKTEM, Haydar Rüştü. “Yedinci Enternasyonal Fuar Karşısında”, **Anadolu**, 20 Ağustos 1937.

ÖZTOPRAK, İzzet. “Türkiye’nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri”, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.XV, ss.583-605.

SIRRI, Reşat. “9 Eylül Panayırı”, **Yeni Asır**, 28 Ağustos 1934.

EKLER

EK:1

İZMİR'İN KURTULUŞ ABİDESİNE BİR KİTABE⁴⁸⁸

Bir kahbe baskınla düşman eline,
Geçtiğin gün İzmir! Yaşla and içtik.
Bakmadık hiç ne yaş ne kan siline,
Yıllarca çarpıştık. Canlardan geçtik.

Ey Yolcu! Geçerken sende bu yoldan,
İzmir'in kurtuluş yâdını dinle!
Bu yolda can veren şehitleri an,
Zalimlere haykır en gür sesinle.
İsmail Safa

EK:2

9 EYLÜL⁴⁸⁹

9 Eylül tarihinde kurtuldu vatanımız
9 Eylül tarihinde mahv oldu düşmanımız
9 Eylül tarihinde doğdu şarkin güneşi
9 Eylül tarihinde durdu düşman ateşi
9 Eylül tarihinde yükseldi hilalımız
Bu mübarek gün oğrunda halal olsun kanımız.

H.Avni

⁴⁸⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Eylül 1926.

⁴⁸⁹ *Ahenk*, 9 Eylül 1928.

EK:3

9 EYLÜL⁴⁹⁰

Düşmanlar edilmişti kahr ile temdir,
Dünya ediyor şanlı halaskarını takdir,
Türkün ebedi sevgisi binler yaşa İzmir...
İzmir, yeşil İzmir, bu büyük günde sevin, gül,
En şanlı, büyük bayramımızdır 9 Eylül...

Türk sineleri bombaya, mermiye gerildi,
Türk toprağına düşmanın naş'ı serildi,
Türk'e 9 Eylülde hayat hakkı verildi...
İzmir, yeşil İzmir, bu büyük günde sevin, gül,
En şanlı, büyük bayramımızdır 9 Eylül...

Garp âlemi haksızlığına karşı duruldu,
Kalbinden o gün düşmanı bettinet vuruldu,
Türk'ün ebedi yurdu bugün şanlı kuruldu...
İzmir, yeşil İzmir, bu büyük günde sevin, gül,
En şanlı, büyük bayramımızdır 9 Eylül...

Kokaryalı : Benal Nevzat

⁴⁹⁰ *Ahenk*, 9 Eylül 1929.

EK:4

KURTULUŞ GÜNÜ⁴⁹¹

Bırakın ağlayayım, gönülden serin serin
Doğmadı böyle bir zevk sinesinde bu şehrin
O mukaddes kitabı getiren peygamberi
Mucizeleri dahi böyle değildi Gazi!..

Nasıl gördün (Akdeniz) deyip bugünü (dün) de
Tarih böyle bir şeref daha almaz ömründe
Kurtuluşun verdiği neş'emizin önünde
Güneşe baş gösteren gökler eğildi Gazi!..

Mustafa Şevket

EK:5

MUKADDES BAYRAM⁴⁹²

Bu sabah etti güneş biaram
İzmir'in üstüne pürhande selam

Şulesinden mütemadi dökülen
Huzme şeklindeki baranı siham

⁴⁹¹ *Hizmet*, 9 Eylül 1929.

⁴⁹² *Hizmet*, 9 Eylül 1931.

Düşmanın kalbini hançerleyerek
Milletin namına almıştır kam

Söndü ikbali adunün yekser
Sernegun oldu, zafer buldu hitam

Güzel İzmir'de saadet ceyi
Ebediyen edecek rekzi hıyam

Güzel İzmir'de vatan mefhumu
Gayesinden oluyor şiringam

Bir işaretle büyük Gazimizi
Aldı bir hamlede bir mülkü tamam

İzmir'in kalbini birden verdi
Vatan öğuşuna berfevki meram

O şehametli zafer heykeline
Milletin göksü çelik istihkâm

O çelik kollu bahadır Türke
Buradan koptu nefiri ilham

O büyük natıkai kudretten
Nefhi İsa gibi canlandı kıyam

Pişivasında yürür mucizeler
Yolunun peyrevidir payi enam

Yekcihet bir revişin feyzinden
Buyi devlet edilir istişman

O cihet İzmir'i mihrap etti
Gayeler oldu şetaretle tamam

Dokuz Eylül güneşinden parlak
Bir Güneş etmedi pertevle hıram

Bu tecellayı zafer müjdeledi
Bize el verdi saadet, encam

Yedi kudret bu sema üstünde
Ayla yıldızdan açınca a'lam

Bu günün akşamı hayretlerle
Mavi bir boşluğa doldu ecram

Türkü seyretmeğe salmıştı nıgah
Kahramandır diye bahşeyledi nam

Berki hatıf gibi parlar, türkün
Seyfi meslulüne meftun Samsam

Bir demir kollu zafer ejderinin
Hakkıdır böyle sıfat bil'izam

O mehabetli el, etmişti bize
Dokuz Eylülü baharı eyyam

Etti millet bu günün hürmetine
Dokuz Eylül'ü mukaddes bayram.

Ali Şadi

EK:6

9 EYLÜL⁴⁹³

Dokuz Eylül, seni ben, bir dağ başında gördüm
Kızıldı gür saçların, dudakların kızıldı
Güneş kanlı ufuktan doğunca birden bire
Bol ışıklı köklere senin adın yazıldı.

Artık sisler kalkmıştı sabahın güllerinden
Davamızı dinledik çoşan bülbüllerinden
Söyle hangi tarihin senden yüksek günü var
Eller varsın kıskansın, Türkün Eylüllerinden.
Dertli

EK:7

9 EYLÜL MARŞI⁴⁹⁴

Başımızda o kartal açık kanatlarile
Önümüzde atlılar köpürmüş atlarile
İndik Murat dağından sel gibi Akdeniz'e,
Kıyıları ovalı, suyu kıvrak denize!

Ey Akdeniz, Akdeniz
Sana böyle geldik biz
Dokuz Eylül sabahı
Kavuştu ellerimiz

⁴⁹³ *Hizmet*, 9 Eylül 1932; *Güzel Günler*, 15 Eylül 1932, Sayı:3, s.19.

⁴⁹⁴ *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1934.

Üç yıl seni özledik içimiz sızlayarak;
Elimizde çırpınan alev gibi bir bayrak.
Nihayet aldık ondan bir gün yürü emrini
Milletine verdiği söz bulmuştu yerini.

Kükredik birdenbire
Benzedik şimşeklere
Dokuz Eylül sabahı
Girdik güzel İzmir'e!...
Söz ören: Refet Tok
Ses ören: Mümtaz Tevfik

EK:8

MUTLU GÜN 9 EYLÜL⁴⁹⁵

Bugün bütün bir ülke, bütün ulusun kalbi
Aynı coşkun duygunun kıvancıyla yaşıyor
Bugün, milyonlar tek kalp, her kalp bir acun gibi;
O zafer kartalının muştusunu taşıyor

Sahillere sığmayan atlaslar kadar coşkun,
Bir sevinç göğüslerin içinde kıvranıyor.
Ve gönlünde tarihsel bir mucize ulusun
Anılarda, bugünün kıvılcımı yanıyor.

⁴⁹⁵ *Yeni Asır*, 9 Eylül 1935.

İmanla başarılan o en büyük savaşın
Bütün Ege bugün bir bayramını yapıyor
Bir güneş gibi ufkun yücesinde bir “Baş”ın
Önünde saygı, sevgi ve kalp olmuş çarpıyor.

Dün, Türklüğün yıkılmaz azmi önünde sessiz
Tunç bir sesin önünde, boyun eğdi Akdeniz
Bugün ne mutlu bize, ne mutlu bugün bize
Tüzün Türk! Kutlu olsun bu bayram hepimize.

Hikmet Karman

EK:9

SELAM İZMİR'E⁴⁹⁶

Görmeseydi bu gökler, üstünde ay yıldızı
Yarılarak akardı yerde alırdı hızı
Kendi ay yıldızını dikerdi sırtlarına
Tarih bitti diyerek yol vermezdi yarına!..

Olmasaydı eğer Türk, toprağının özünde
Karanlık belirirdi tabiatın gözünde
Kopar, parçalanırdı, ezilirdi kuvveti
Meçhule karışırdı onunda akıbeti!..

Kapatırdı gözünü hemen dünya güneş
Sonu gelmez geceler olurdu kendine eş

⁴⁹⁶ *Halkın Sesi*, 12 Eylül 1936.

Tufanlaşırdu deniz, kudururdu dibinden
Kudurur, haykırırdı, ateş olurdu kinden

Ey batı yamacında volkan yürekli İzmir
Ey Türk gönüllerinde aşkı sürekli İzmir!..

Saklı durur andımız, her karış toprağında
Yanar meşale gibi, yükselen her dağında.
Toprak oldu toprakta, senin için Türk eri
Kucaklaştı mezarla, asla dönmedi geri!..

Hasretin asırlarca, sürseydi inan yine
Canımızdan abide, dikedik eteğine
Seni bırakamazdık, yolundan dönemezdik
Türk diye, Türk elinde, sensiz övünemezdik.

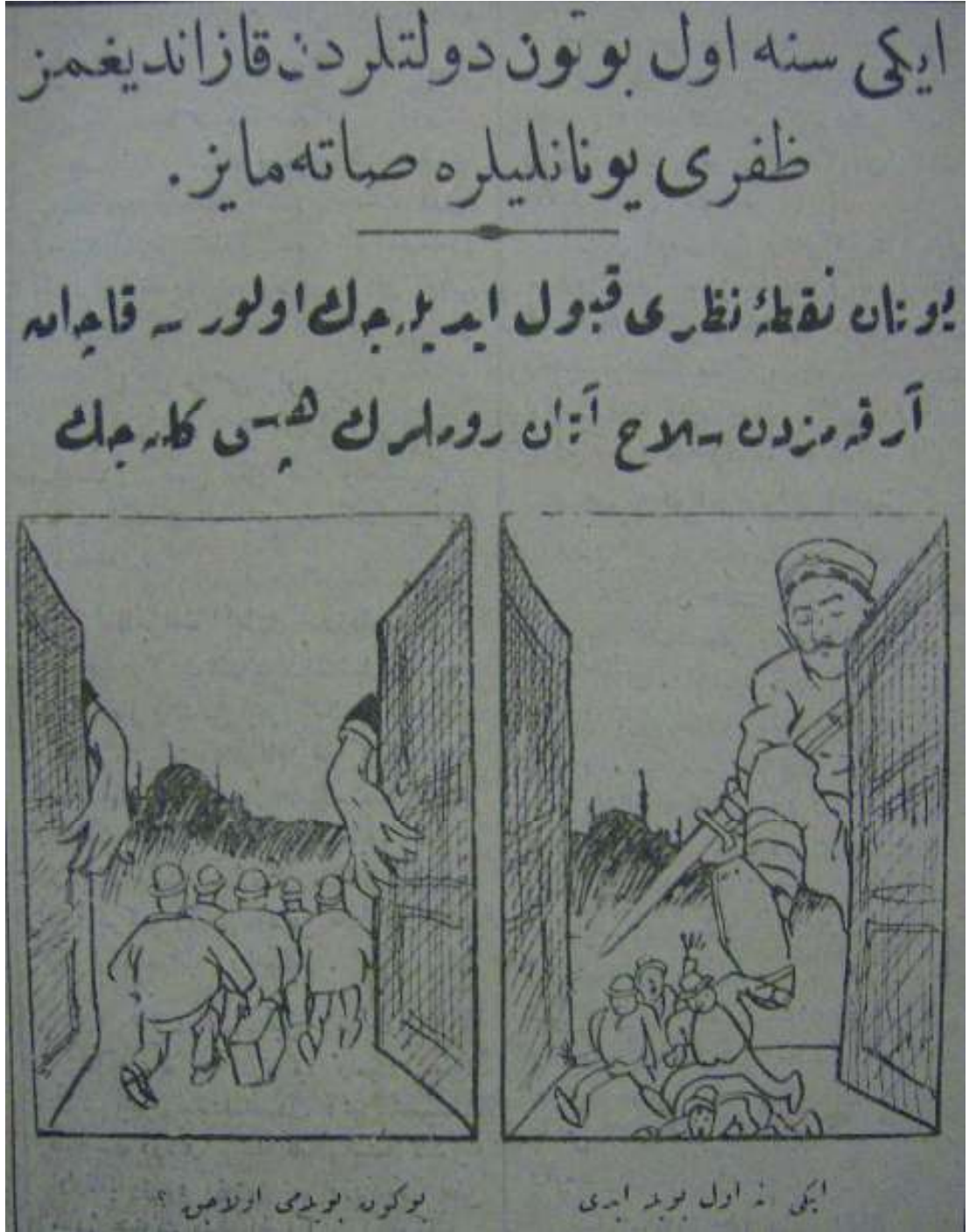
Ey batı yamacında ateş yürekli İzmir
Anadolu kalbinde aşkı sürekli İzmir!..

Görmeyecek toprağın, artık bir kara dünü
Şehit gövdeler ile temelledik bugünü.
Andımızdan nöbetçi vardır kapılarında
Dünde Türktün ey İzmir, ve bugünde yarında!..

Kalbimizde aşk gibi dolaşır türkülerin
Gençlik yüreklerinde ülküdür ülkülerin.
İlk hedefin alevi geçti ufuklarından
Selam ve sevgi sana Ata çocuklarından.

Ey batı yamacında zeybek nefesli İzmir
Ey Ankara kalbinde çağlayan sesli İzmir!..

MÜNİR MÜEYYET BEKMAN

“İki sene evvel bütün devletlerden kazandığımız zaferi Yunanlılara satamayız.”
başlıklı karikatür⁴⁹⁷.

⁴⁹⁷ İleri, 9 Eylül 1340.

EK:11⁴⁹⁸

⁴⁹⁸ *Tevhid-i Efkar*, 9 Eylül 1924.

EK:12

“Dün şapka ile 9 Eylöl merasimine iştirak eden bir Türk hanımı” başlıklı fotoğraf⁴⁹⁹.

⁴⁹⁹ Türk İli, 10-11 Eylöl 1341.

EK:13

Basmane Garı'nın önündeki 9 Eylül kutlamalarının görüntülediği fotoğraf⁵⁰⁰.

EK:14

İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluşunun 5. yıl dönümünde, Halkapınar Şehitliği'ndeki 9 Eylül kutlamalarında, Vali Kazım Dirik ve beraberindekilerin görüntüledikleri fotoğraf⁵⁰¹.

⁵⁰⁰ APİKAM, Gülay Bedriye Beşikçi Bağıışı Fonu.

⁵⁰¹ APİKAM, Adil Akçamlı Bağıışı Fonu.

EK:15

1927 yılında yapılan 9 Eylül geçit resmine katılan çiçek, palmiye yaprakları ve ay yıldızla donatılmış atlı arabaya binen, saçları çiçeklerle süslü genç kızlar⁵⁰².

EK:16

Konak Meydanı'nda 9 Eylül Kurtuluş Bayramı kutlamalarının görüntülediği bir fotoğraf⁵⁰³.

⁵⁰² APİKAM, Adil Akçamlı Bağışı Fonu.

⁵⁰³ APİKAM, Korhan Beşikçi Bağışı Fonu.

EK:17

1927 yılı Kurtuluş Bayramı kutlamalarında, kurtuluşu temsilen yapılan geçit töreni ve etrafını saran kalabalığın görüntülediği fotoğraf⁵⁰⁴.

EK:18⁵⁰⁵

⁵⁰⁴ APİKAM, Korhan Beşikçi Bağışı Fonu.

⁵⁰⁵ *Hizmet*, 11 Eylül 1929.

EK:19⁵⁰⁶

EK:20⁵⁰⁷

⁵⁰⁶ Cumhuriyet, 9 Eylül 1929.

⁵⁰⁷ Cumhuriyet, 9 Eylül 1932.

EK:21⁵⁰⁸

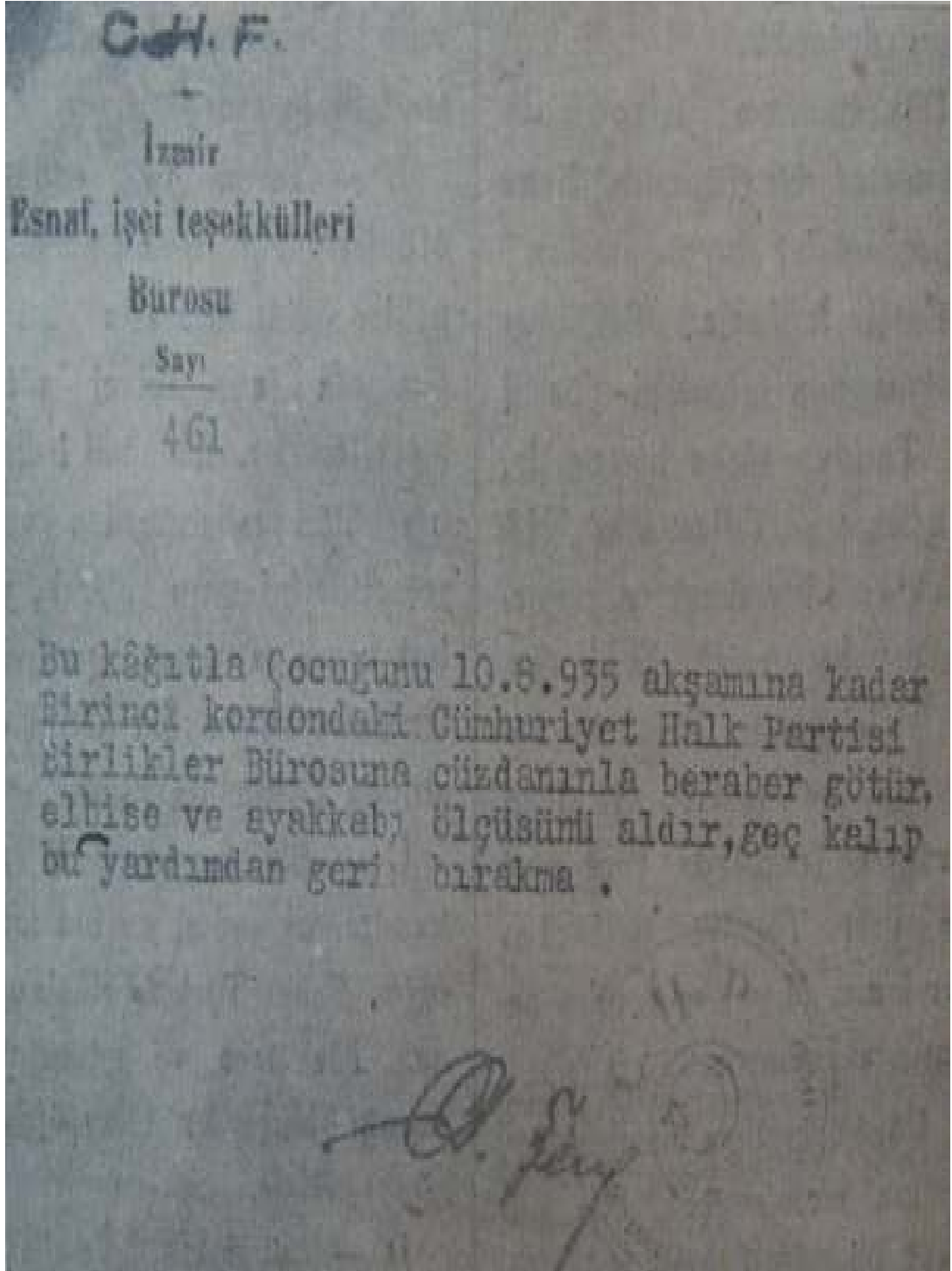
EK:22⁵⁰⁹

⁵⁰⁸ *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1933.

⁵⁰⁹ *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1933.

EK:23⁵¹⁰

⁵¹⁰ Anadolu, 8 Ağustos 1935.

EK:24⁵¹¹

⁵¹¹ *Anadolu*, 10 Ağustos 1935.

EK:25⁵¹²

EK:26⁵¹³

⁵¹² Cumhuriyet, 10 Eylül 1936.

⁵¹³ Yeni Asır, 11 Eylül, 1938.